

M
E
T
B
A
R
C
E
L
O
N
A
P
O
L
I
S

Per primera vegada en molts anys, els joves viuran pitjor que els seus pares. A les velles esquerdes socials cal sumar ara la bretxa generacional. L'ascensor social s'ha aturat i la precarietat laboral

condiciona la vida dels joves malgrat la seva millor preparació. Què en pensen ells? Com veuen la política? Quina resposta reben de les institucions?

La bretxa generacional

Pilar Aymerich

Barcelona, 1943. Amb estudis de direcció teatral a l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual, es forma com a fotoperiodista a Londres i París. S'estableix a Barcelona l'any 1968, on treballa per a *Serra d'Or*, *Destino*, *Triunfo*, *El País*, *Fotogramas*, *Cambio 16* i TVE. Ha publicat més de vint llibres dedicats a Montserrat Roig, Maria Aurèlia Capmany, Frederica Montseny i Mercè Rodoreda, entre d'altres.

A través del reportatge social, Pilar Aymerich ha retratat les manifestacions i els moviments socials des de finals del franquisme, passant per la transició, fins a l'actualitat. Ho ha fet des d'una mirada pròpia, que ella mateixa va definir així quan va recollir el Premi Margarita Rivièrè al rigor periodístic amb visió de gènere de 2019:

“Professionalment, sempre m’he acostat a la realitat amb ulls de dona”. Amb la seva càmera ha acompanyat el camí de les dones per defensar els seus drets i les seves llibertats. El seu extens arxiu fotogràfic s’ha pogut veure en més de seixanta exposicions. Ara que les mobilitzacions de les dones marquen un nou temps polític, li hem demanat una selecció dels moments més representatius de la lluita feminista a Barcelona.

Polítiques per als joves

Un dels canvis que menys esperàvem i que pot tenir més repercussió sobre el futur és la situació de precarietat generalitzada en què es troben les generacions més joves. No són només els deu anys perduts a causa de la crisi. És que, superada la recessió, la realitat amb què es troben no té res a veure amb les seves expectatives i menys encara amb les que tenien els seus pares a la seva edat. Després de dècades d'estabilitat i progrés social, l'increment de les desigualtats i el descens de la mobilitat social formen un còctel explosiu que està provocant revoltes i conflictes a tot el món.

En el nostre cas, per primera vegada vivim un retrocés generacional. L'ascensor social, que tant havia millorat l'estatus de les generacions anteriors, s'ha aturat. La igualtat d'oportunitats està en perill. L'empitjorament de les condicions laborals condemnen molts joves a un horitzó ple d'incerteses, quan no a la pobresa.

Les mutacions socials estan portant canvis profunds en la manera de viure i de pensar dels joves. Especialment notoris són els canvis en el comportament electoral: les generacions nascudes en democràcia viuen la política d'una manera molt diferent de les anteriors. Són molt més conscients de l'emergència ambiental, han abraçat el feminisme i, encara que en general són més individualistes, els joves també impulsen noves i nutritives formes de relació solidària i cooperativa.

Forma part de la capacitat de resiliència adaptar-se a les circumstàncies, però els canvis que protagonitzen els joves, de vegades amb pancartes, altres amb les petites decisions de la vida quotidiana, van molt més enllà de la mera resistència. Porten el germen de profundes transformacions. Fins ara, les polítiques de benestar s'han centrat en la protecció de la gent gran i els més desvalguts. Ha arribat l'hora de dissenyar també polítiques socials per als joves, polítiques actives d'ocupació i mesures redistributives que els garanteixin la seguretat vital i el benestar als quals tenen dret. — Milagros Pérez Oliva

El moviment feminista a Catalunya agafa embranzida amb les Primeres Jornades Catalanes de la Dona, que van tenir lloc al Paraninfo de la Universitat de Barcelona entre el 27 i el 30 de maig de 1976. L'accés dels homes va ser motiu de discussió entre les assistents. A la imatge, un dels moments en què es va permetre la presència d'alguns homes, que van seguir una de les sessions des d'un lateral.

Dossier

La bretxa generacional

4-11

Ildefonso Marqués Perales

L'ascensor avariament

12-17

**Mariona Lozano,
Elisenda Rentería,
Amalia Gómez Casillas**

Quan l'estabilitat
sembla una utopia

18-23

Oriol Bartomeus

L'ombra generacional
es fa present

24-28

Jordi Mir Garcia

Joves que fan
una altra política

30-34

José Fernández-Albertos

Les polítiques que demanen
les noves generacions

36-40

Brenda Chávez

Consum jove i crisi climàtica

42-47

**Maria de la Fuente,
Júlia Mas Maresma**

Les dones joves, entre la
desigualtat i l'empoderament

**L'ascensor
avariat
l'edonfo
Marqués
Perales**

Alguna
cosa passa
a la societat
global. La
ciutadania
mostra avui,

amb revoltes socials
a molts indrets del món,
un descontentament
palpable després de molts
anys d'estabilitat. La
desigualtat econòmica
i la manca de mobilitat
social són els dos
ingredients principals
d'aquest còctel explosiu.

La difícil funció de la memòria social

La memòria de les societats és molt fràgil. La nostra capacitat de recordar està viciada per nombrosos biaixos que ens impedeixen contemplar la realitat d'acord amb un pla, més o menys, racional. A penes s'estabilitzen unes determinades coordenades històriques, la nostra percepció del temps es congela.

Tanmateix, les forces que empenyen les societats són precàries i el canvi sempre les aguaita. Quan això passa, ens adonem de la imprecisió dels nostres pronòstics. Comprovem que els nostres esquemes de percepció operen sempre sobre la base del passat (Bourdieu, 1972). Som molt dolents a l'hora de predir, sobretot en èpoques de profund canvi social.

I no hi ha dubte que vivim una època de profundes transformacions. El món està cremant, literalment. En els últims mesos hi ha hagut esclats a l'Equador, Haití, Iraq, Xile, Bolívia, Hong Kong, Líban i França. Si bé a Espanya no ens trobem en una situació semblant, no és menys cert que el 15M va mostrar la cara d'una ciutadania, en certa manera, esgotada. Què està passant a la societat global perquè els ciutadans estiguin tan descontents? Per què després de tants anys d'estabilitat han tornat les revoltes socials?

En aquest escrit intentarem donar-ne una explicació. També serem atrevits i intentarem propiciar possibles solucions. Per a això, partirem de la relació entre dos conceptes ben populars: desigualtat econòmica i mobilitat social. Com se sap, el primer dona compte de la concentració i dispersió dels ingressos en una societat determinada, mentre que el segon serveix per saber el nombre de persones que puja, es manté i baixa a l'escala social respecte dels seus pares.¹ Creiem que treballant a l'uníson amb aquestes dues dimensions és possible trobar si no una millora, sí una possible via d'exploració.

La corba del Gran Gatsby

El 2009, quan es començava a sentir el fort impacte de la crisi financera mundial, es va publicar un llibre que responia al títol de *The Spirit of Level. Why More Equal Societies Almost Always Do Better*. Va ser escrit per Richard Wilkinson i Kate Pickett, dos epidemiòlegs socials, i va tenir un èxit editorial sense precedents. Mostrava la relació entre la desigualtat d'ingrés i la mobilitat econòmica a través de les dades d'onze països. Els països més desiguals eren menys mòbils en l'àmbit intergeneracional.

No obstant això, va ser el 2012 quan Alan Krueger, president del Consell d'Assessors Econòmics de Barak Obama, va fer popular la corba del Gran Gatsby en una intervenció al Center for American Progress. Amb aquesta corba, intentava mostrar l'estreta relació que tenia la desigualtat amb la mobilitat social. En un món profundament desigual, les oportunitats vitals són acaparades per un reduït nombre de sectors privilegiats. La desigualtat de condició

Notes

1. Les persones que puguen a l'escala social respecte a la seva classe d'origen són part de la mobilitat ascendent. Les persones que descendeixen a l'escala social respecte als seus pares formen part de la mobilitat descendent. Aquelles que mantenen la mateixa classe social se les anomena *immòbils* (o reproducció social).

Ildelfonso Marqués Perales

és professor de Sociologia a la Universitat de Sevilla. El seu camp d'estudi són les classes socials i la mobilitat social. Ha publicat tant llibres (*Génesis de la teoria social de Pierre Bourdieu*, 2008; *La movilidad social en España*, 2014) com articles a les millors revistes nacionals (*Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, *Revista Internacional de Sociología*) i internacionals (*British Journal of Sociology*, *Social Indicators Research*). Ha estat professor visitant a la Universitat de Leeds (Anglaterra), a la de Tilburg (Països Baixos) i al Centre d'Investigació Gino Germani de la Universitat de Buenos Aires.

genera inevitablement desigualtat de resultat, i quan aquesta és àmplia, s'impedeix la progressió social a les classes menys privilegiades, que queden inevitablement excloses.

La corba del Gran Gatsby no és trivial, i no ho és pel raonament següent. Demostra que està en perill la igualtat d'oportunitats, principi liberal pel qual s'ordenaven les societats contemporànies. L'ideal meritocràtic s'alça sobre una condició prèvia: tots els ciutadans d'una

societat han de tenir la mateixa probabilitat de ser triats per ocupar els llocs de responsabilitat més gran, una vegada que hagin demostrat la seva capacitat pel seu esforç i el seu talent. En conseqüència, l'eficiència del capitalisme contemporani està sent amenaçada, perquè la selecció

La corba del Gran Gatsby va demostrar ja el 2012 que la igualtat d'oportunitats, el principi liberal de les societats contemporànies, estava en perill.

de quadres podria estar seguint una lògica perversa: recompensar els beneficiaris menys intel·ligents i perjudicar aquells que, amb talent especial, no tenen un origen social elevat.

D'aquí es deriva un problema de base, ja que qualsevol ideologia necessita una bona justificació per perdurar (Piketty, 2019), la qual cosa suposa un escull en el camí que resulta difícil de superar. Sense un fort gravamen impositiu sobre les rendes altes que ens serveixi per garantir una igualtat més gran en les condicions de partida dels menys privilegiats, no és possible assegurar la salut del sistema. N'excloem una important part de la població, per la qual cosa el sistema es troba viciat, i això és així perquè l'àmplia desigualtat genera un efecte encara més pervers: l'exclusió social. La teoria del vessament (*trickle-down economics*), que prediu un avanç significatiu per part de les rendes baixes davant l'augment de l'acumulació monetària i inversió per part dels més rics, no troba evidències empíriques amb les quals sostenir-se.

Augment de la desigualtat

A Espanya, l'evolució de la més famosa taxa de desigualtat, a saber, l'índex de Gini, ha pres una forma de U des del començament del miracle industrial espanyol fins als nostres dies. Quan es va iniciar el Pla d'estabilització, el coeficient de Gini s'acostava als 40 punts. A partir dels anys setanta, va començar a decreixer fins a aconseguir, just abans de la crisi financera, xifres inferiors als 30 punts (Cha i Prados de la Escosura, 2019). És un recorregut del qual poden estar orgullosos els espanyols; a penes existeixen països al globus que hagin aconseguit els objectius propis de la modernització en un període tan curt. Industrialització, expansió escolar, mesocratització, democratització, secularització... Cadascuna de les fites que defineixen les societats avançades va ser aconseguida durant aquests anys.

Amb tot, a partir d'aquí, l'índex de Gini comença a créixer fins a gairebé aconseguir els 35 punts. Una idea mereix ser rescatada

en aquest punt. Malgrat que l'augment de la desigualtat en els últims anys no ha estat excessiu, la crisi ens ha retrotret en tan sols un lustre a xifres similars als anys noranta. O dit d'una altra manera, encara que l'augment no és espectacular, sí que ho és si considerem l'estret interval de temps en què s'esdevé. Si bé tothom va sentir la crisi, fins i tot els rics, les classes populars la van sentir molt més.

L'evolució de les taxes de mobilitat social

Selecciónant el mateix interval de temps, les taxes de mobilitat absoluta es van contreure al començament de la dècada dels noranta en els homes i una dècada després es van estancar per a les dones. Per contra, les posicions descendents es van deixar de reduir i les immòbils es van mantenir més o menys constants (Marqués Perales, 2015). Dit d'una altra manera, l'ascensor social es va aturar: la capacitat del nostre sistema productiu de crear més ocupació qualificada generació rere generació va cessar. El nombre de treball qualificat per a les noves cohorts va deixar de ser més gran que per a les velles. I això no ha passat a tots els països. Alguns, com Holanda, la mobilitat ascendent del qual no ha minvat, continuen augmentant el nombre de directius i professionals generació rere generació, com ocorre també en altres països com Noruega o Suècia.

Cal tenir en compte que de 1960 a 1995 la mobilitat social ascendent no va deixar de créixer. Les raons adduïdes sobre el manteniment tan prolongat de l'ascensor social recauen en tres factors

A Espanya, l'ascensor social es va aturar: la capacitat del sistema productiu de crear més ocupació qualificada generació rere generació va cessar.

que passem a enumerar. En primer lloc, les reformes educatives van obrir la possibilitat d'estudiar a una gran massa de persones, moltes més de les que havien estudiat en anys precedents. No hi ha dubte que l'obertura d'universitats i l'augment de la inversió escolar va tenir un

efecte molt positiu. En segon lloc, la millora econòmica dels seus pares, que va permetre bregar amb els alts costos d'oportunitat. I en tercer lloc, la feminització, primer escolar i després laboral. La segregació escolar per sexe es va anar reduint i fins i tot les dones van començar a aconseguir un millor resultat acadèmic que els homes. Una vegada que les dones van anar canalitzant les seves estratègies de mobilitat social cap a l'escola, van anar successivament conquerint llocs qualificats en l'empresa i, molt especialment, a l'ocupació pública: l'administració, l'escola i el sistema de salut.

L'equació del descontentament: alta desigualtat + baixa mobilitat

Tot sembla indicar que una nova relació entre desigualtat i mobilitat social està emergint a les societats contemporànies, entre les quals hi ha l'espanyola. L'equació del descontentament és el resultat d'un nou còctel

explosiu creat per l'augment de la desigualtat i el descens de la mobilitat social. Pel que fa al primer, si bé és cert que els individus no tenen per què tenir una percepció aguda de la desigualtat, quan aquesta accelera al ritme que va adquirir durant la crisi, no és estrany que s'aguditzï la seva consciència al respecte. Pel que fa al segon, cal tenir en compte que els individus no es mouen per l'escala social com ho feien en el passat. Com que l'educació és el primer canal de mobilitat social de les societats contemporànies (Blau & Duncan, 1978; Hout & DiPrete, 2006), molts individus han treballat àrduament per completar els seus estudis. Promeses trencades. Primer, per a uns fills que no troben el seu lloc a la vida i, segon, per a uns pares que veuen que els seus esforços (i diners) no s'han fet realitat. Una vegada completades les carreres, no troben una ocupació adequada a la seva formació. En un escenari semblant, no és estrany comprovar com decau el suport a les institucions (CIS, 2012: estudi 2.951) i, amb aquestes, al bipartidisme que més o menys va governar el nostre país durant tants anys. Això suposa un problema clar de legitimació social.

Com canviar aquesta situació

Avui dia ningú dubta que, com a mecanisme d'assignació de recursos, l'economia de mercat ofereix importants beneficis a la societat. En l'actualitat són pocs els que advoquen per la fi de l'empresa privada i del capitalisme. No obstant això, hem confiat massa en les bondats de la seva mà invisible. Les transformacions del capitalisme contemporani han generat un escenari més caracteritzat per l'estalvi que pel creixement econòmic (Piketty, 2013). Quan aquest últim aconsegueix importants proporcions, inevitablement es generen canvis i la mobilitat social derroca les antigues jerarquies. Tanmateix, quan el que preval és l'estancament, es formen dinasties familiars, i aquí és quan el mecanisme d'assignació proposat pel mercat falla contínuament.

Es poden agafar dues vies: una pel costat de l'oferta i una altra pel de la demanda. La primera és més fàcil que la segona; suposa augmentar la dimensió de les classes directives i professionals, però

en un període de baix creixement això és molt difícil d'aconseguir. No vivim en els anys daurats del capitalisme espanyol. Si emprenem el costat de la demanda, podem intentar contenir el procés d'inflació educativa per mitjà de proves més exigents i matrícules més cares.

Al nostre parer, una possible solució podria consistir a tensar totes dues vies, però en una direcció ben diferent. No hi ha dubte que la mobilitat social és més gran quan la petita empresa es converteix en gran empresa, ja que genera més mà d'obra qualificada (Kaelble, 1985). Però no només això. Sabem que la gran empresa també té uns sistemes

Una nova relació entre desigualtat i mobilitat social està emergint a les societats contemporànies, entre aquestes, l'espanyola.

d'ocupació més racionalitzats i, per això, a priori més justos, i en conseqüència, una política decidida d'unificació empresarial seria profitosa en termes de mobilitat social. Un esforç més gran en inversió tecnològica i en ajuda a l'eficiència organitzativa serien mesures oportunes, i tenint en compte la grandària limitada de les empreses espanyoles, la bona notícia és que per aquí hi ha aparença de millora. Ara bé, el més positiu que té el capitalisme sorgeix de la petita empresa. En aquest sentit, cal ser molt conscients que la gran empresa afavoreix la mobilitat social però mutila la famosa destrucció creativa (Schumpeter, 1965) que és, sens dubte, el millor que té l'economia de mercat. D'altra banda, la combinació

d'escàs creixement i inflació educativa exigeix una política radical de democratització tant a l'esfera econòmica com a l'escolar. I englobant aquestes dues esferes contemplem dues possibles relacions: primera, la relació que té l'origen social amb els resultats educatius; i, segon, la relació que té amb el destí de classe dels individus.

Les desigualtats educatives

Les transferències de rendes condicionades als resultats educatius han resultat ser una mesura especialment reeixida. N'és exemple l'ajuda concedida per la Junta d'Andalusia que respon al nom de Beca 6000, amb la qual s'intenta "compensar els costos indirectes d'oportunitat derivats de la dedicació plena a estudis no obligatoris, així com incentivar l'esforç i rendiment de l'alumnat" (Río i Jiménez, 2014). Aquest tipus d'ajudes s'estan aplicant actualment a Mèxic, Brasil, Estats Units i Regne Unit. El problema d'aquesta mena de beques és que es limiten a un públic reduït². S'haurien d'ampliar i tenir en compte tot el conjunt de famílies amb ingressos mitjans-baixos, especialment quan els progenitors tenen rendes baixes i parteixen d'un nivell formatiu escàs. A més, aquest tipus

Notes

2. Els ingressos familiars exigits per poder gaudir de la beca són de 7.306,5 € per a una llar de quatre individus (Río i Jiménez, 2014).

de beques haurien de ser fomentades no sols per l'Estat, sinó per les empreses a través de fundacions privades, com ja es fa en altres països. Mitjançant aquesta mena d'ajudes, podríem discriminar positivament els alumnes que venen de les classes socials menys afavorides. Arribats

No pot ser que les elits econòmiques no hagin de retre comptes de com seleccionen el personal laboral.

aquí, hem d'aclarir una qüestió important: els títols educatius són béns posicionals. Què vol dir això? És molt simple: el seu aprofitament depèn de la quantitat d'individus que estudien. Imaginem una societat l'estructura laboral de la

qual aconseguix el 20% d'ocupació qualificada. Si el nombre d'individus que tenen un títol universitari és del 80% en lloc del 30%, serà molt més difícil trobar una ocupació ajustada als seus nivells formatius.

En conseqüència, un escenari de profunda expansió educativa no es tradueix *per se* en un augment de la mobilitat social. Per aconseguir-la hem de tenir en compte la relació entre els resultats educatius i el destí de classe dels individus.

L'accés al destí ocupacional per mitjà de l'educació

No pot ser que les elits econòmiques no hagin de retre comptes de com seleccionen el personal laboral, ni tampoc és just que es cooptin els llocs de més responsabilitat social sense retre comptes a la societat. No crec que sigui gaire difícil fer-los partícips d'un projecte social més ampli sempre que els canals d'accés proposats siguin clars. L'empresa privada té unes responsabilitats socials i encara que l'obtenció de beneficis sigui la seva finalitat principal no hauria de ser el seu únic objectiu. Si bé han de triar aquells que siguin considerats els millors, també haurien de poder ser triats tots aquells que tinguin un perfil determinat, independentment de la seva procedència. Al Regne Unit, la Comissió de Mobilitat Social té entre els seus propòsits avaluar els processos de selecció de personal de les grans empreses, i entre les seves recomanacions inclouen diferents àrees com infància, escoles, territori o treball.

Vegem una de les seves recomanacions en aquest últim camp que ve a col·lació amb el que acabem de dir:

“Fer de la diversitat econòmica en l'ocupació professional una prioritat, animant els grans ocupadors al fet que facin més just l'accés i la progressió, especialment als sectors públics.”

(Social Commision, *Time For Change: An Assessment of Government Policies on Social Mobility 1997-2017*. Juny de 2017).

Considerant només el rol que exerceixen les desigualtats educatives, no obtindrem resultats positius; hem de tenir en compte el paper que exerceix l'educació mateixa en els destins de classe dels individus. Si els tenim en compte tots dos conjuntament, potser podem activar l'ascensor social, vàlvula d'escapament de les societats capitalistes (Hirschman, 1973).

Referències bibliogràfiques

Blau, P. M. & Duncan, O. D., *The American occupational structure*. Free Press, Nova York, 1978.

Bourdieu, P., *Esquisse d'une théorie de la pratique, précédé de trois études d'ethnologie kabyle*, Droz, Ginebra, 1972.

Cha, M. i Prados de la Escosura, L., "Living Standards, Inequality, and Human Development since 1870 : a Review of Evidence". IFCS - *Working Papers in Economic History*. WH 28438, Universitat Carlos III de Madrid. Institut Figuerola, Madrid, 2019.

CIS. Barómetro de Opinión, juliol de 2012, estudi 2.951. Centro de Investigaciones Sociológicas, Madrid, 2012.

Hirschman, A., "The changing tolerance for income inequality in the course of economic development". *World Development*, vol. 1 (12), pàg. 29-36. Desembre de 1973.

Hout, M., i DiPrete, T. A., "What we have learned: RC28's contributions to knowledge about social stratification". *Research in Social Stratification and Mobility*, vol. 24 (1), pàg. 1-20 (2006) <https://doi.org/10.1016/j.rssm.2005.10.001>

Kaelble, H., *Social Mobility in the 19th and 20th Centuries. Europe and America in Comparative Perspective*. Berg, Leamington Spa, Regne Unit, 1985.

Marqués Perales, I., *La movilidad social en España*. La Catarata, Madrid, 2015.

Piketty, T., *Le Capital au XXIe siècle*. Éditions du Seuil, París, 2013.

Piketty, T., *Capital e Ideología*. Deusto, Barcelona, 2019.

Río, M. Á. i Jiménez, M. L., "Las becas 6000 a examen. Resultados, prácticas, expectativas y oportunidades escolares de familias y estudiantes incluidos en el programa". *Revista Internacional de Sociología*, vol. 72, núm. 3, pàg. 609-632. Setembre-desembre de 2014.

Schumpeter, J. A., *Imperialismo. Clases sociales*. Tecnos, Madrid, 1965.

Social Mobility Commission, "Time For Change: An Assessment of Government Policies on Social Mobility 1997-2017". Juny de 2017.

**Quan l'estabilitat
sembla una utopia**

Mariona Lozano

Elisenda Rentería

Amalia Gómez

Casillas

La creixent precarietat laboral de les darreres dècades s'ha instal·lat en la societat, afectant especialment les generacions més

joves. El retard en l'accés a una ocupació de qualitat provoca un ajornament de tots els ritus de pas a l'edat adulta: l'emancipació a través de l'accés a l'habitatge, l'inici de la vida en parella i la formació d'una família.

La crisi econòmica de 2008 va tenir un saldo rècord en les taxes d'atur a Espanya. La focalització de la crisi als sectors de la indústria i la construcció va tenir com a conseqüència nivells històrics d'atur que van afectar principalment la població masculina. Segons dades de l'Enquesta de Població Activa, durant el primer trimestre de 2013 la taxa d'atur a Espanya va aconseguir nivells sense precedents: el 26,7% entre els homes i el 27,3% entre les dones. En el cas dels homes, aquesta taxa d'atur s'havia triplicat des de 2008, mentre que per a les dones s'havia duplicat. Posteriorment, les taxes d'ocupació es van recuperar, però la qualitat de molts dels nous llocs de treball no ha augmentat. Així, la crisi va fer un efecte catapulta d'un procés de creixent precarització laboral que havia començat molt abans, amb la reforma laboral de 1984, que havia portat Espanya a la primera posició en la proporció de treball temporal dins d'Europa (Lozano i Renteria, 2018).

La precarietat laboral, tal com la definim avui dia, té el seu origen en la dècada dels 70, caracteritzada per la crisi del petroli i el consegüent canvi en la matriu energètica i econòmica mundial (Kallberg, 2009). El camaleònic sistema que s'havia alimentat del treball irregular i informal de les economies de perifèria, estrena en aquesta dècada un nou mecanisme en les economies de centre, caracteritzat per trencar l'herència fordista i keynesiana d'ocupació estable. Sota el títol amable de la "flexibilitat" neix la precarietat, que pot adoptar múltiples formes: la incertesa sobre la continuïtat de la feina, la falta de control sobre les hores i les condicions laborals, la insuficient protecció social o la vulnerabilitat econòmica.

Si bé l'augment de la precarietat és un fenomen de les societats postindustrials, a Espanya ha augmentat de manera més notòria respecte als països de la seva regió. Actualment, l'oferta laboral precària a Espanya és del 34%, mentre que a la Unió Europea és només del 19% (Lozano i Renteria, 2018).

L'impacte de la precarietat laboral entre els joves

Encara que la precarietat laboral és un problema que s'observa a totes les edats, quan s'installa a les generacions més joves comporta un encadenament de retards que provoquen ones expansives en l'àmbit social. Estudis anteriors (Lozano i Renteria, 2018) indiquen que els homes que avui tenen 40 anys (nascuts el 1978) han treballat, de mitjana, durant 2,1 anys en condicions de precarietat, mentre que els seus homòlegs de la generació nascuda el 1957 únicament van treballar 0,8 anys en aquesta situació. En el cas de les dones, el treball precari era d'1,4 anys per a la generació de 1957, mentre que aquestes xifres pugen a 3,5 anys per a la generació de 1978. Aquesta desigualtat de gènere en les condicions laborals té una manifestació particular entre les dones amb un nivell educatiu més alt. Si en el cas dels homes, tenir un nivell superior d'educació és un mecanisme de protecció davant les

Amalia Gómez Casillas. Doctora en Demografia, llicenciada en Antropologia i màster en Globalització, Desenvolupament i Cooperació. La seva trajectòria investigadora està centrada en la desigualtat i la vulnerabilitat des d'una perspectiva de gènere.

Mariona Lozano. Sociòloga, amb formació postdoctoral en Demografia Social. La seva tasca de recerca es desenvolupa al Centre d'Estudis Demogràfics, on també és responsable de l'Escola Europea de Doctorat en Demografia.

Elisenda Rentería. Investigadora Ramón y Cajal al Centre d'Estudis Demogràfics i doctora en Demografia. És experta en temes d'envelliment de la població i en l'estudi de les transferències entre generacions.

inclemències del mercat de treball, per a les dones no és cap garantia d'una situació laboral més resguardada.

La conseqüència més directa i tangible de la precarietat laboral és la percepció d'ingressos menors. Segons un estudi del Banc d'Espanya, la crisi ha truncat un procés de millora generacional de l'ingrés. Els resultats d'aquest estudi indiquen que els qui han nascut el 1987 amb baixos estudis, a l'edat de 30 anys guanyen un 20% menys que la generació de 1977 a aquesta mateixa edat (Banc d'Espanya, 2019). A més dels salaris, la cerca de treball permanent és una altra cara de

la precarietat. Una de cada quatre persones que busca feina està ocupada, segons dades de l'Enquesta de Població Activa (INE). Dins de les persones que estan ocupades,

la cerca d'ocupació és més alta entre els qui tenen jornada parcial no desitjada i els treballadors temporals.

Així mateix, a part d'una reducció en els ingressos, o a conseqüència d'això, l'accés a l'ocupació de qualitat es converteix en un aspecte vertebrador en la transició a la vida adulta i catalitzador dels rituals de pas en les societats industrials. Per tant, la prolongació dels anys en ocupació precària comporta un encadenament de retards. Tot el que en el passat solia succeir als 20 anys, actualment tendeix a postergar-se als 30: l'emancipació a través de l'accés a l'habitatge, l'entrada a la vida de convivència en parella i la formació de la nova família.

L'efecte en la precarietat residencial

L'accés a l'ocupació de qualitat és un aspecte clau que condiciona l'emancipació residencial. Les dificultats en l'accés a l'habitatge i el temor a perdre'l provoquen que molts no deixin la llar paterna o que optin per emancipar-se residencialment compartint pis. Segons dades de 2017 a Espanya, el 61,2% dels joves de 18 a 34 anys vivia amb els seus pares (Esteve i Treviño, 2019). En el moment que els i les joves prenen la decisió d'emancipar-se, es troben dos processos que tenen com a resultat la doble limitació en l'accés a l'habitatge. D'una banda, ensopeguen amb els vestigis d'un mercat immobiliari desfigurat per l'especulació bancària, que ha estat especialment voraç en el mercat espanyol. Com a conseqüència de la crisi de 2008, els fons voltor es van apoderar de gran part del mercat de l'habitatge. Per exemple, les SOCIMI, Societats Anònimes Cotitzades d'Inversió Immobiliària, que constitueixen un marc regulador que beneficia l'activitat dels fons voltor, controlen el 50% de les transaccions del mercat residencial (Janoschka, 2018). Aquest fenomen, aparellat amb el sostingut augment del turisme a Espanya, que va impactar en l'accés a l'habitatge, configura un escenari complicat. D'altra banda, les condicions que estableix el mercat residencial per a l'accés a l'habitatge resulten excloents. En part perquè

A Espanya, l'any 2017 el 61,2 % dels joves de 18 a 34 anys vivia amb els seus pares.

el treball estable és un dels requisits dels agents immobiliaris per accedir a l'habitatge, i la conseqüència inevitable ha estat la disminució de l'accés a l'habitatge en propietat. Les acaballes del segle xx trobaven la població entre 16 i 29 anys amb l'accés a l'habitatge en propietat en nivells aproximats al 70 %, davant d'un escàs accés a l'habitatge en lloguer, situat en un 20 %. No obstant això, a partir de 2012 aquesta tendència es reverteix i la forma d'accés a l'habitatge en aquestes edats comença a ser principalment a través del lloguer (Módenes, 2019).

Una vegada superats els obstacles de l'accés a l'habitatge, el desafiament és aconseguir sostenir l'emancipació residencial. En

Segons dades de 2016, a Espanya més de la meitat de les llars encapçalades per menors de 45 anys té por de perdre el seu habitatge a curt termini.

aquest sentit, les dades indiquen la fragilitat que embolcalla aquest procés. Segons dades de 2016, a Espanya més de la meitat de les llars encapçalades per menors de 45 anys té por de perdre l'habitatge a curt termini. Si observem el cas dels joves que estan en situació de

lloguer de mercat, és molt probable que més del 80 % perdi l'habitatge en els pròxims sis mesos. Aquests resultats posicionen els joves espanyols molt per sobre de la mitjana europea, situada a penes per sota del 50 % (Módenes, 2019).

L'efecte en la fecunditat frustrada

La cerca d'una feina de qualitat és un motiu central per posposar la formació de família. Segons les dades de l'Institut Nacional d'Estadística, l'edat mitjana de la maternitat del primer fill o filla el 2018 era de 31 anys, mentre que el 1978 estava situat en els 25 anys. La recent Enquesta de Fecunditat realitzada el 2018 indica que el 52 % de les dones entre 30 i 34 anys no tenen fills, mentre que aquest percentatge era únicament d'un 26 % el 1999, segons l'Enquesta de Fecunditat d'aquell any (INE).

El retard de la maternitat, que amb el temps es pot transformar en renúncia, porta al fet que en l'actualitat Espanya es trobi en una situació de baixa natalitat, amb 1,3 fills/es per dona el 2017 (Esteve i Treviño, 2019). Encara que no s'ha aconseguit un consens en el debat demogràfic sobre els beneficis o perjudicis de la baixa natalitat, sí

que constitueix un problema per als qui viuen una situació de fecunditat frustrada, és a dir, quan no es tenen els fills i filles que es volen tenir. Segons les dades de la recent Enquesta de Fecunditat, el 82 % de dones d'aquesta generació sosté que vol ser mare, però el seu desig està truncat per alguna limitació. Gairebé la meitat declara

que l'obstacle resideix en les dificultats econòmiques o de conciliació familiar (Esteve i Treviño, 2019). Respecte a les que sí que tenen fills, la fecunditat real és molt menor que la desitjada: el nombre de fills i filles depèn de les condicions de vida i no de la quantitat que s'aspirava a tenir.

La incertesa en el mercat laboral desencadena un efecte dòmino a altres esferes de la vida, des de l'emancipació de la llar paterna a la formació d'una família pròpia.

L'ona expansiva de la precarietat laboral

A aquest efecte dòmino dels alts costos socials tangibles de la precarietat laboral se suma el de l'envelliment de la població, on l'impacte que l'ocupació precària té en els ingressos i en la recaptació de l'Estat condiona el magre sistema de benestar, ja estomacat pel saldo de la crisi. Tots aquests aspectes impacten en la sostenibilitat del sistema de benestar i de pensions. La reducció del nombre de treballadors produïda per una caiguda de la fecunditat se suma a la disminució dels ingressos a l'Estat per part de les ocupacions precàries, de manera que es dificulta l'estabilitat del sistema de benestar i les pensions de les generacions més grans. Si pensem que l'alternativa que tenen els joves per sortejar aquesta situació, especialment urgent a Espanya, és la migració internacional, tenim notícies encara menys encoratjadores a curt, mitjà i llarg termini. La fugida de cervells té un cost important.

Aquesta època ha estat descrita per Zygmunt Bauman com la "modernitat líquida", fent referència al fet que tot el que abans era sòlid s'ha tornat avui líquid (Bauman, 2006). La incertesa en el mercat laboral desencadena un efecte dòmino a altres esferes de la vida, des

de l'emancipació de la llar paterna a la formació d'una família pròpia. Les generacions més joves seran més longeves i segurament gaudiran de més llibertat de la que van gaudir els seus pares, però seran les que viuran amb incertesa durant molt més temps del que van experimentar els seus predecessors. Aquesta serà la generació del lloguer més que de la propietat, de les parets de guix més que de maons, de gossos o gats més que de fills o filles, de voltes cada vegada més llargues a la roda de la mala fortuna de la precarietat laboral.

Referències bibliogràfiques

Banco de España, *La juventud en España: retos y oportunidades*. A: <https://www.bde.es/f/webbde/GAP/Secciones/SalaPrensa/IntervencionesPublicas/Gobernador/Arc/hdc140619.pdf> [Últim accés: 17.11.2019]

Bauman, Z., *Vida líquida*. Editorial Planeta, Barcelona, 2006.

Esteve, A.; Treviño, R., "Los grandes porqués de la (in)fecundidad en España". *Perspectives Demogràfiques*, 15: 1-4, 2019.

INE - Instituto Nacional de Estadística. www.ine.es [Últim accés: 17.11.2019]

Janoschka, M., "Gentrificación en España Reloaded". *Papers: Regió Metropolitana de Barcelona*, 60: 24-33, 2018.

Kalleberg, A., "Precarious Work, Insecure Workers: Employment Relations in Transition". *American Sociological Review*, 74 (1): 1-22, 2009.

Lozano, M.; Rentería, E., "El imparable aumento de los años en precariedad laboral de los adultos jóvenes en España, 1987- 2017". *Perspectives Demogràfiques*, 12: 1-4, 2018.

Módenes J.A., "El insostenible aumento de la inseguridad residencial en España". *Perspectives Demogràfiques*, 13: 1-4, 2019.

**L'ombra
generacional
es fa present**
Oriol Bartomeus

Quaranta anys
després de la transició
a la democràcia, la
composició generacional
de la nostra societat

està mutant. Els fills d'aquell període són ja la meitat de la població i protagonitzen els canvis que vivim en l'actualitat. Són una generació definida per l'individualisme i la impaciència, però no són un grup antipolític ni de bon tros. Simplement tenen una manera de viure la política bastant diferent de la dels seus predecessors.

En els darrers mesos hem estat testimonis de revoltes arreu del món. Una de les que ha rebut més atenció ha estat la que ha tingut lloc a Xile, amb manifestacions massives liderades per la joventut als carrers de Santiago. No és casual. Els joves xilens són precisament els representants de la generació de la democràcia, aquells que han nascut i han crescut després del referèndum de 1988 que va fer fora del poder (polític, que no militar) el dictador Augusto Pinochet. Han passat exactament trenta anys d'aquell esdeveniment crucial en la història del país. Això vol dir que tots els xilens i xilenes de trenta anys o menys no han conegut la dictadura ni han viscut el període de transició que va permetre l'establiment d'un sistema democràtic.

És precisament aquest grup el que lidera un moviment que exigeix l'eliminació de les rèmores de la dictadura que encara perviuen al Xile actual, encarnades en la constitució pinochetista de 1980, que encara és vigent. Es manifesten no tant com a joves, sinó com a membres d'una generació; és a dir, com a ciutadans que han nascut i s'han format en un context històric determinat, diferent del dels seus pares i mares. Aquesta és la clau que explica el relleu generacional, un moviment continu de la societat, una cadència de naixements i defuncions que canvia de composició en funció del moment històric en què es produeix.

El temps imprimeix la seva petjada en les persones. Els individus som temps, som l'expressió del temps que ens ha tocat viure. I com a tals, actuem en funció d'aquest temps, la qual cosa ens fa diferents dels que ens han precedit i dels que ens succeiran. Aquestes diferències defineixen els grups generacionals i d'alguna manera fan evolucionar el conjunt de les societats. Si no existís el relleu generacional, no hi hauria canvis. Són les diferències en el context en què naixem i en què ens formem les que donen a les generacions el seu perfil particular.

La successió generacional

La cadència lenta del relleu generacional sovint el fa passar desapercbut en les anàlisis. El relleu generacional actua per acumulació, ja que els naixements i les defuncions són fenòmens constants, que es produeixen cada dia de forma natural. És el temps el que atorga a aquest moviment natural la condició específica de les generacions, de manera que la successió generacional es dona en intervals llargs de temps. Les generacions són l'expressió en els individus dels canvis profunds, de les mutacions històriques causades per fenòmens extraordinaris, com ara guerres, crisis o canvis socials.

L'interès pels efectes del relleu generacional respon a quelcom més prosaic: la necessitat de donar resposta als canvis profunds que ha patit la societat espanyola i catalana en l'última dècada. Són transformacions d'una intensitat no viscuda en les tres darreres dècades, que ens remetent a la idea d'un canvi de sistema, similar en

Oriol Bartomeus. Politòleg. Professor associat del departament de Ciència Política i Dret Públic de la Universitat Autònoma de Barcelona. És autor del llibre *El terratrèmol silenciós. Relleu generacional i transformació del comportament electoral a Catalunya* (Eumo, 2018).

intensitat al que visqué el país entre finals dels anys seixanta i mitjans dels setanta del segle passat.

Al fil d'aquesta idea de canvi profund, diríem històric, apareix de forma natural el relleu generacional com un dels elements a considerar. Té la seva lògica si considerem la societat espanyola i catalana d'aleshores i l'actual des del punt de vista estrictament generacional. Fa quaranta anys, quatre de cada deu catalans havien nascut abans de 1940, mentre que el 2017 gairebé cinc de cada deu havien nascut a partir de 1976.

Aquest canvi, produït de mica en mica, dia a dia, de manera quasi imperceptible, pren una dimensió enorme quan se'l considera en el lapse de quatre dècades: afecta més de cinc milions de persones, entre nascuts i difunts a Catalunya, gairebé una total transformació del contingent humà de la societat catalana. Aquestes quatre dècades han vist desaparèixer quasi dos milions de persones i afegir-se'n uns tres milions i mig.

El transcendent, des del punt de vista generacional, no són tant les xifres, ja de per si esglaiadores, sinó la naturalesa d'aquest canvi, de les desaparicions i les incorporacions. La gran majoria dels que han abandonat el padró eren nascuts abans de 1940, i els que han anat

incorporant-s'hi han nascut a partir de 1976. Hi ha una diferència clara en els contextos en els quals han crescut ambdós grups. Els primers ho van fer en els primers anys del segle xx o finals del xix, els segons en el tombant del xx i els inicis del xxi. Podem trobar diferències entre

En quatre dècades, hi ha hagut un canvi demogràfic, quasi imperceptible, que afecta més de cinc milions de persones, entre nascuts i difunts.

ambdues èpoques en els àmbits econòmic, social i polític, diferències que han imprès en les persones que han nascut a cada època un segell especial, diferenciat, una empremta generacional.

El pes de cadascun d'aquests grups en el conjunt de la societat fa que aquesta empremta es mostri i actuï d'una manera determinada. No són els mateixos els valors i les idees que predominen en una societat on la majoria de components ha nascut als primers anys del segle xx que els d'una societat on la majoria ha nascut i ha crescut als inicis del xxi. Per força l'empremta generacional dominant ha de definir el conjunt de la societat.

D'aquesta manera, és possible entendre el nostre temps com un temps de canvi generacional, o millor com un temps de relleu de la generació dominant en la nostra societat. Quaranta anys després de la transició a la democràcia, la composició generacional de la nostra societat està mutant de forma evident i és aquesta mutació la que explicaria, en part, les transformacions a què estem assistint en els últims deu anys.

El canvi cultural

La Catalunya i l'Espanya que coneixem són el fruit d'una generació, la nascuda després de la Guerra Civil, que va arribar a l'edat adulta a la dècada dels seixanta del segle passat, que va protagonitzar la lluita contra la dictadura i la construcció del sistema democràtic. Els membres més grans d'aquesta generació tenien trenta-cinc anys a la mort de Franco i els més joves al voltant de quinze. Aquesta és la generació que protagonitza el canvi cultural respecte dels seus pares, un canvi més evident en les dones, que s'incorporen massivament al mercat laboral i guanyen drets de ciutadania que els havien estat vedats.

Aquesta és també la generació que protagonitza l'èxode del camp a les ciutats i a les fàbriques. També és la generació de la protesta universitària, sindical i veïnal. La del sis-cents i el *desarrollo*, la que es podrà divorciar i la que conformarà l'elit política, cultural, social i econòmica de la nova democràcia.

Ara, els membres d'aquest grup tenen entre seixanta i vuitanta anys, mentre que els fills de la democràcia, els nascuts a partir de 1976, ja passen dels quaranta. Aquest és el grup que protagonitza el canvi dels últims anys. No només perquè ja tenen l'edat suficient per començar a ocupar llocs de domini en les esferes política, econòmica i social, sinó també perquè representen en el seu conjunt el grup generacional majoritari. Concretament, ja suposen la meitat de la societat catalana.

Més enllà del nombre de persones que formen part del grup i del fet que la majoria ja ha arribat a l'edat de maduresa social, l'interessant des del punt de vista de l'anàlisi generacional són les diferències d'aquesta generació amb les precedents, l'empremta

generacional d'aquests fills de la democràcia que estan prenent el relleu als fills de la postguerra i que estan cridats a liderar la nostra societat en les dècades que vindran.

El dibuix d'aquest grup és complex, fruit de dos elements vitals que els diferencien de les generacions que el precedeixen. D'una banda, aquesta és una generació nascuda en democràcia; de l'altra, és un grup que ha crescut en un context de disponibilitat gairebé infinita de béns materials.

Individus més lliures

Com influeix aquest context en el comportament dels fills de la democràcia? Són una generació que es percep a si mateixa com a més empoderada que les anteriors, en bona part perquè té un nivell acadèmic superior. Són fills d'un món on les jerarquies són més fluides i on l'autoritat ha perdut bona part del poder coercitiu que tenia anteriorment. Això és així en part perquè els individus ja no accepten, com ho feien els seus pares i avis, la lògica "natural" del poder vertical.

En aquest sentit parlem d'individus més lliures, més capaços d'actuar segons el seu criteri individual, menys proclius a acceptar els "deures" i més conscients dels seus "drets". Tanmateix, això els fa més susceptibles a la persuasió publicitària, amb la qual han nascut i han crescut (són fills de la televisió i de les noves tecnologies).

Políticament, això comporta que actuïn més en funció d'impulsos immediats que d'elements de llarg termini, d'aquí que es pugui parlar d'una política regida per la volatilitat dels comportaments. Cada cop hi ha més electors que decideixen el seu vot en funció d'elements de conjuntura i en un lapse de temps més curt, la qual cosa provoca problemes en la predictibilitat. A les eleccions al Parlament de

2017, gairebé una tercera part dels fills de la democràcia van decidir el seu vot el dia abans o el mateix dia de l'elecció.

Aquesta volatilitat en la decisió electoral també els fa menys predictable a l'hora de participar. No és que siguin més

abstencionistes o més participatius que els seus pares i mares. Ho són dependent del context. Van a votar només si se senten cridats, és a dir, només si se'ls convenç que anar a votar és important i que el seu vot, el seu particular i individual, és imprescindible per decidir el resultat. Si no tenen aquest convenciment, és possible que no acudeixin al col·legi. I si ho fan, és probable que decideixin el vot allà mateix, davant la taula on estan desplegadas les llistes de les diferents candidatures. La seva és una tria instantània, com són la majoria de les seves tries: ho vull, ho compro. El seu món és el de l'acceleració, com assenyalava el filòsof alemany Hartmut Rosa.

A les eleccions al Parlament de 2017, gairebé una tercera part dels fills de la democràcia van decidir el seu vot el dia abans o el mateix dia de l'elecció.

Un vot d'opinió

No voten en funció d'una pertinença que els ha vingut imposada. En aquest sentit, no se senten part d'un grup per raó de naixement. La seva pertinença és volguda. Només formen part dels grups on han decidit formar part. Són la generació posterior a la crisi de les classes socials. Es poden considerar membres d'una classe social i actuar en conseqüència, però perquè ho han triat, no perquè els hagi vingut definit. Així doncs, no exerceixen un vot "de classe", sinó d'opinió; no tenen un partit propi, sinó una posició pròpia que a cada elecció poden considerar que encarna (o serveix) una força política determinada. Entenen els partits com a eines al servei de les seves posicions polítiques (canviants) i no com a encarnacions de les seves idees. Per a ells, els partits són els seus servidors, i de la mateixa manera que els trien, els poden rebutjar si consideren que no han complert les expectatives que hi havien posat.

En general, la relació amb la política és utilitarista, com acostuma a ser la seva relació amb els productes i béns de consum. Si no els serveixen, els descarten. D'aquí la volatilitat. No vol dir, de tota manera, que no tinguin una posició política. La tenen, i sovint més dura que la dels seus pares i mares, però això no pressuposa ni que exerceixin el seu dret a vot (un dret, no un deure) ni que votin el mateix partit. Dependrà de la capacitat que tinguin les forces polítiques per convèncer-los del fet que és important fer l'esforç d'anar a votar. D'aquí que puguem registrar grans oscil·lacions en la participació en períodes de temps molt curts.

L'individualisme radical en què s'ha criat aquesta nova generació tampoc comporta la desaparició de les mobilitzacions socials. Al contrari. Precisament el seu individualisme els fa sentir una necessitat molt forta de pertànyer, de ser part de quelcom. Ara bé, amb dues premisses. Primera: hi pertanyen sempre des de la seva voluntat individual. I segona: sempre que entenguin que la seva participació serveix per a alguna cosa i que l'objectiu que es busca s'aconsegueixi en un termini de temps al més breu possible.

Aquesta és una generació definida per l'individualisme i la impaciència. Això no vol dir, com podria semblar, que és un grup antipolític. No ho és ni de bon tros. Simplement tenen una manera de viure la política significativament diferent de la dels seus pares i mares. Una política ràpida, volàtil, efímera. La mena de política adequada a la seva vida. La mena de política que dominarà la nostra societat en les properes dècades.

El terratrèmol silencios. Relleu generacional i transformació del comportament electoral a Catalunya

Eumo editorial, 2018

Joves que fan una altra política

Jordi Mir Garcia

En moltes ocasions s'ha dit que a les persones joves no els interessa la política.

Hi ha evidències que confirmen el contrari i que l'interès per la política no és una qüestió d'edat. Mobilitzacions socials com el 15-M o la reivindicació feminista demostren que molts joves estan políticament compromesos. La diferència està en quina forma de política els interessa.

Mares que han passat d'estar en contra de tot tipus de violència a justificar les confrontacions de les seves filles i fills amb la policia. Mares que ja saben què vol dir una pintada on es llegeix ACAB (*All Cops Are Bastards*). Una desqualificació que consideren oportuna quan la policia no actua tal com ho hauria de fer. Fa poc, ajudant un periodista a buscar mares de persones joves que estaven mobilitzant-se en l'escenari postsentència pel judici del Procés, no hi havia manera de trobar-ne una que no compartís allò que estaven fent les seves filles i fills. De fet, el que explicaven és com elles havien canviat; no eren partidàries de confrontar-se amb la policia, però ara entenen què estava passant. No acceptaven la brutalitat policial i defensaven que la violència contra els objectes podia ser acceptada en una mobilització, tot i que mai abans ho haurien justificat. Aquesta experiència revela una realitat en la qual ens trobem ja fa un temps i que ja es pot evidenciar amb dades. Aquí seguirem les que sorgeixen de l'*Enquesta de participació i política* dels anys 2011 i 2017 de la Generalitat de Catalunya.

En qüestions polítiques, joves i adults no es comporten de la mateixa manera. Tot i que no té gaire sentit una comparació a l'engròs que conclouï que els joves fan una cosa i els adults una altra, sí que prevalen alguns comportaments i algunes maneres de fer i de pensar que són força diferents entre determinats sectors de la població jove i de la població adulta.

Jordi Mir Garcia. Doctor en Humanitats i professor del departament d'Humanitats de la Universitat Pompeu Fabra i de la Facultat de Ciències Polítiques i de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona. La seva investigació i docència se centren en la història de les idees, la filosofia moral i política, i l'actuació i el pensament dels moviments socials. És autor de *5 años de 15M. Movimientos sociales construyendo democracia* (El Viejo Topo, 2015) i coeditor, juntament amb Salvador López Arnal, de diferents obres del filòsof Francisco Fernández Buey.

Quins són els continguts de la política?

Les persones adultes mostren més interès per la política institucional, les eleccions, els partits, el debat polític centrat en la dinàmica parlamentària i els assumptes que monopolitzen l'agenda política i mediàtica. Les persones joves mostren més interès per la política que no passa per les institucions, més vinculada a conflictes socials i a realitats del seu dia a dia que consideren prioritàries. No hi ha una diferència en l'interès per la política: la diferència està en quina política els interessa. Per exemple, hi ha reivindicacions en les quals estan molt més presents les persones joves. Ho hem vist darrerament en el moviment ecologista a través de grups com *Fridays for future*. Ho havíem vist fa uns anys en les mobilitzacions del 15M o la PAH i el moviment pel dret a l'habitatge.

Les persones joves mostren més interès per aquella política que no passa per les institucions, més vinculada a conflictes socials i a realitats del seu dia a dia.

I ho hem vist també en el moviment feminista, on hi ha hagut una gran participació de joves provinents de diferents espais de participació.

La presència majoritària de persones joves fa que en alguns casos es parli d'aquests moviments com juvenils, però no és el cas. No

tenen un component que els delimiti en un sector d'edat, com és més habitual en el cas del moviment estudiantil o universitari. Si la presència juvenil és majoritària, pot ser perquè hi ha una preocupació més gran pels mals del nostre món i una voluntat més gran de fer-hi front?

En les persones joves trobem posicions més receptives i tolerants respecte als drets de les minories, de les persones migrants, dels col·lectius LGBTI... També estan més a favor de la igualtat de gènere, i consideren més positiu que altres grups d'edat que la dona desenvolupi la seva carrera professional des d'una posició d'igualtat respecte a l'home. Les persones joves evidencien una superació més gran dels rols de gènere tradicionals. També, una voluntat més gran de construir democràcia des de la participació. Entre la població jove trobem un plantejament més clar i quotidià de la desobediència i la seva pràctica.

No és cap novetat que en aquest sector de la població hi hagi posicions més partidàries de la igualtat d'oportunitats, dels drets, de l'aprofundiment democràtic, de la crítica de les ideologies tradicionals dominants. Ha passat en altres moments de la història. Entre la població jove se solen desenvolupar idees que estan en creixement i que qüestionen l'ordre establert. Això no vol dir que només es doni en aquest sector, però sí que és el més receptiu: socialitza idees que són en un estadi sovint marginal i les porta al centre del debat polític.

Com es fa la política?

Les persones adultes acostumen a entendre la política com aquella pràctica que es desenvolupa en els governs, els parlaments, els partits, els mitjans de comunicació... Les persones joves la viuen en molts altres

llocs. La política té a veure amb assumptes, però també amb maneres de fer. I les seves maneres de fer no necessàriament passen per governs, parlaments o mitjans. Quan esmentàvem temàtiques polítiques actuals que interessaven les persones joves, fèiem referència a qüestions tractades més des dels moviments socials que des dels partits. El *com* afecta al *què*, i el *què* al *com*.

En la població adulta trobarem una preocupació més centrada en l'àmbit electoral, partidista, parlamentari. En la població jove veurem una preocupació més centrada en l'àmbit no electoral, no partidista i extraparlamentari. Això no significa que no els preocupi; només vol dir que entre la població jove hi ha més persones que viuen d'aquesta manera la política. El vot és la forma de participació política més estesa entre totes les edats, però aquest dret presenta una clara bretxa generacional. La màxima "A més edat, més vot" resulta aquí perversa, ja que pot derivar en campanyes electorals en les quals es parli poc de la situació de les persones joves. I això provoca, evidentment, una disminució de l'interès. Per aquests joves, la vinculació entre la vida i la política és molt més gran que en els adults. L'ecologisme no és un assumpte més de l'agenda política, tampoc el feminisme, la falta de llibertats o la reivindicació de democràcia. Totes aquestes preocupacions polítiques són les seves pròpies vides i, per això, no només es preocupen per la política o fan política, directament la viuen.

Les persones joves es mobilitzen més i participen menys en els partits tradicionals. Els seus espais de participació política tenen altres característiques. A l'*Enquesta de participació i política de 2017*, només l'1,9% de les persones joves participaven en partits polítics, mentre que el 2,5% ho feia en un grup o plataforma alternativa, altermundista, anticapitalista o del moviment okupa. Les dades de 2011 canviaven al 3,6% i el 4,6%, respectivament. En tot cas, entre les persones joves a Catalunya n'hi ha més que participen en un espai assembleari crític amb la societat que en les joventuts dels partits polítics. Viuen i fan política a les xarxes socials. No volen obeir consignes, espais verticals...

La vinculació entre la vida i la política és molt més gran en els joves que en els adults.

més des de l'horitzontalitat, des de l'assemblearisme, des de la construcció quotidiana de la política. Potser per això, alguns partits polítics s'intenten

aproximar a aquests espais, encara que sigui només formalment. I potser algun d'aquests espais, en època de crisis i mobilitzacions, s'han acabat apropant, més o menys, als partits polítics.

Aproximacions entre la política de persones joves i adultes?

"M'és igual el que digui *La Vanguardia*, jo tinc Twitter!". Això ens deia, en una recerca que estàvem fent l'any 2011, una jove activista veïnal que poc després seria diputada al Parlament de Catalunya i avui continua la seva trajectòria a la política institucional. Estava exagerant? Podem

comparar el nostre compte de Twitter amb els mitjans de més difusió de la nostra societat? Les xarxes socials, cadascuna amb les seves pròpies característiques, han contribuït a canviar les nostres maneres de ser i de fer. Aquesta activista considerava que Twitter li donava un altaveu capaç de competir amb altres d'existents. Això, i molt més, ens diuen diferents recerques respecte a les xarxes socials.

Aquestes noves eines tecnològiques tenen molt a veure amb la política i una gran capacitat democratitzadora. Hi ha motius per

Hi ha més joves que participen en un espai assembleari crític amb la societat que en les joventuts dels partits polítics.

pensar i repensar com les utilitzem, i per no oblidar que Facebook, Twitter o Instagram són negocis, però és evident que les persones joves troben en les xarxes socials una part fonamental de la seva vida. En els darrers temps, amb la

participació cada cop més activa de les persones adultes, hem viscut una proliferació de l'ús d'aquestes eines amb una intenció política.

Les persones joves estan obrint camins a seguir en la política, en el *què* i el *com*. Les persones adultes estan aprenent de les joves en aquests nous camins. Començàvem parlant d'aquestes mares que han canviat. La desconfiança pel que fa a la política institucional ha anat en augment entre les persones adultes, i de ben segur que ben aviat es reflectirà en un apropament a les postures dels més joves.

L'*Enquesta de participació política 2017* mostra en alguns àmbits una aproximació per part de la població adulta cap a la manera d'entendre la política i de practicar-la dels més joves. Les diferents crisis i mobilitzacions que hem viscut i estem vivint (15M, independentisme, feminisme...) poden explicar aquesta tendència. Si s'acaba materialitzant, esperem que sigui per aprofitar tot allò que des de la joventut s'aporta per mirar de fer una altra política. Una política amb una dimensió ètica més rigorosa, més atenta a les llibertats, a la garantia dels drets, més participativa... Una política més decidida a actuar contra els mals d'una societat en risc per efecte de la crisi climàtica, la precarització vital i laboral, i per les desigualtats i les discriminacions.

5 años de 15M. Movimientos sociales construyendo

democracia

El Viejo Topo, 2016

Referències bibliogràfiques

Mir Garcia, J. (coord.), *Movimientos sociales i joves activistes. Una aproximació qualitativa de la participació de la joventut en organitzacions polítiques no convencionals*. Generalitat de Catalunya, 2013.

Mir Garcia, J., *5 años de 15M. Movimientos sociales construyendo democracia*. El Viejo Topo, 2016.

Soler i Martí, R., *Democràcia, participació i joventut. Una anàlisi de l'Enquesta de participació i política 2011*. Generalitat de Catalunya, 2013.

Soler i Martí, R. (coord.), *Joventut, implicació i context polític a Catalunya. Una anàlisi de l'Enquesta de participació i política 2017*. Generalitat de Catalunya, 2019.

El Moviment de Dones Democràtiques es va mobilitzar per reclamar que se substituïssin les monges de l'orde Cruzadas Evangélicas de Cristo Rey per funcionàries, a la presó de dones de la Trinitat. A dalt, la representant d'aquest moviment, Trinidad Sánchez Pacheco, llegeix un manifest davant la presó l'any 1976. A sota, l'interior de la presó el maig de 1978, el dia que van marxar les monges. Durant uns dies, fins que van arribar les funcionàries, les recluses es van fer càrrec del recinte.

Les polítiques que demanen les noves generacions

José Fernández-Albertos

El disseny de l'estat del benestar i la realitat social i econòmica que afronten avui els joves fan pensar que

les seves demandes seran més de naturalesa qualitativa (una reorientació de la política cap a les noves necessitats) que quantitativa (un augment en el grau d'intervenció pública). Algunes dades recents d'opinió pública semblen confirmar aquesta hipòtesi.

Encara que sempre ha existit un cert grau de conflicte polític entre les demandes i aspiracions de diferents grups d'edat, estem rebent molts senyals que, a les societats contemporànies, aquest conflicte s'està exacerbant. La bretxa creixent en preferències polítiques i electorals entre joves i grans n'és potser el millor exemple. Sabem bé que no és una bretxa específica d'Espanya, per la qual cosa és raonable pensar que les causes siguin forces estructurals que transcendeixen el nostre context, com les transformacions de les nostres economies i mercats de treball, el canvi demogràfic o la insatisfacció dels grups de població més joves davant unes polítiques públiques dissenyades per a una realitat diferent de l'actual.

Em centraré en aquest últim element. En quina mesura existeix entre els joves una demanda insatisfeta de certes polítiques? És la seva desafecció fruit de la incapacitat del sistema polític, que prioritza altres demandes i deixa desateses les seves? Existeixen raons per pensar que es tracta d'un problema particularment important a Espanya i els països del sud d'Europa, on els estats del benestar tenen un marcat biaix "gerontocràtic": en termes relatius, tenim bons programes enfocats a les persones grans (pensions, sanitat), però no desenvolupem polítiques amb més capacitat d'incidir en el benestar dels joves (rendes mínimes, ajuda a les famílies, habitatge).

Per entendre les demandes actuals i futures dels joves, no n'hi ha prou a identificar les mancances relatives del nostre estat de benestar en termes generacionals. També cal saber com les transformacions econòmiques del nostre temps (globalització, terciarització, digitalització...) generen noves necessitats i exigències en els grups de població que passaran tota la seva vida adulta sofrint-les. Evidentment, no existeix un catàleg clar de polítiques amb les quals els estats haurien de respondre a aquesta nova economia més globalitzada, més polaritzada geogràficament, més volàtil i imprevisible i més intensiva en coneixement. Però sí que podria estar emergint un cert consens sobre la direcció en la qual haurien d'evolucionar les polítiques públiques en aquest context.

En línies generals, podríem dir que en aquesta nova economia hi haurà més exigència perquè els estats transformin polítiques de "consum" (despesa dirigida a compensar determinats individus que pateixen eventualitats al mercat laboral) en polítiques d'"inversió social" que facilitin una participació digna de tots els individus en els processos productius. A més, haurem de redirigir més la intervenció pública cap a la regulació dels mercats, promovent una equitat més rellevant, no tant (o no només) a través dels mecanismes de redistribució tradicionals, sinó també mitjançant polítiques de "predistribució" que garanteixin un repartiment primari de les rendes més igualitari (això és, abans de la intervenció de l'Estat a través d'impostos i transferències).

El repte climàtic, la integració de mercats i l'existència de cadenes de valor global, processos que no són reversibles en el mitjà

José Fernández-Albertos.

Polítòleg. Científic titular a l'Institut de Béns Públics del Consell Superior de Recerques Científiques. El seu estudi se centra en les conseqüències de les transformacions econòmiques contemporànies en les preferències de la ciutadania sobre polítiques socials i econòmiques. El seu últim llibre és *Antisistema. Desigualdad económica y precariado político* (Catarata, 2018).

termini, exigiran més cooperació transnacional en termes regulatius i fiscals. I en el pla geogràfic, la concentració d'activitat econòmica a les grans metròpolis —capaces d'explotar les complementarietats del capital humà— crea noves desigualtats entre aquells que poden aprofitar la proximitat a aquests *hubs* econòmics i els que no; aquestes

La demanda d'augmentar els recursos, tant entre els joves com entre els grans, és majoritària en totes les polítiques menys en defensa.

tensions exigiran intervenció pública, en forma de noves polítiques d'habitatge, mobilitat i territori. En resum, hauria de ser esperable que els joves demanin no tant un augment en el grau d'intervenció pública en la seva forma present, sinó una reorientació

dels programes cap a noves necessitats i, això sí, una ambició més gran a l'hora de regular el nou capitalisme, tant a escala local com global.

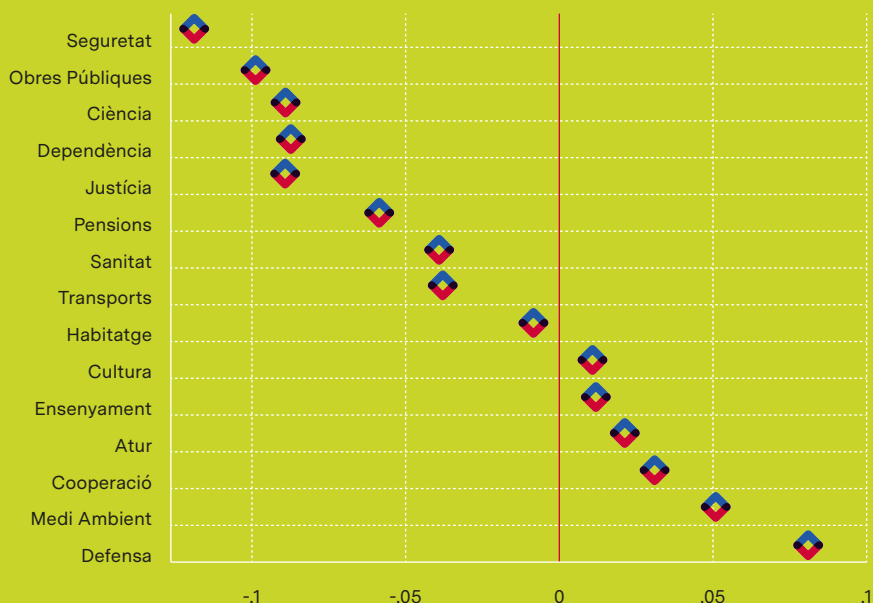
Fragmentació política

Convé en tot cas recordar que la consolidació d'aquests nous conflictes generacionals sobre polítiques no implica que existeixi unanimitat dins dels joves en les seves demandes. De fet, la polarització d'ingressos associada a molts dels processos assenyalats més amunt fa que també es fragmentin políticament aquests grups, que es divideixen entre aquells que es beneficien d'aquests canvis (treballadors molt qualificats, globalment connectats, que poden secundar fortes inversions de capital humà en el capital físic heretat dels pares) i aquells més exposats a les conseqüències negatives (precarietat i inestabilitat laboral, difícil accés a l'habitatge).

Vegem-ne algunes dades. Tenen avui els joves opinions diferents sobre el paper de l'Estat? Demanen polítiques diferents? Per a això, analitzo l'última onada de la sèrie d'enquestes del CIS sobre Opinió Pública i Política Fiscal (CIS 3259). Aquesta enquesta té unes quantes virtuts: el qüestionari inclou una àmplia bateria de preguntes sobre polítiques públiques de diferent naturalesa, té una mostra raonablement gran que permet fer anàlisi per grups d'edat i, finalment, reflecteix dades recents (el treball de camp és de 2019).

L'enquesta pregunta a l'entrevistat si creu que es dediquen massa recursos, els necessaris o molt pocs a quinze tipus de serveis públics. La demanda per augmentar els recursos, tant entre els joves com entre els grans, és majoritària en totes les polítiques menys en defensa, que és l'únic dels quinze programes inclosos en el qüestionari per al qual hi ha més demanda per reduir que per augmentar els recursos. Però varia la intensitat d'aquestes preferències en funció de l'edat de l'entrevistat? El gràfic 1 mostra la diferència en el suport a les polítiques per grups d'edat. Les polítiques situades a la dreta de la línia vermella són aquelles amb més suport (o en el cas de defensa menys rebutjades) per part dels joves que per part dels grans, i les situades a l'esquerra

GRÀFIC 1. Demanda relativa dels joves (menors de 35 anys) respecte dels grans a favor de l'expansió de determinades polítiques.

Nota: Els punts a la dreta de la línia vertical indiquen les polítiques que tenen més suport (o en el cas de defensa menys rebutjades) per part dels joves que per part dels grans. Els punts a l'esquerra del gràfic són les més preferides pels grans que pels joves.

són les polítiques més preferides pels grans que pels joves. El gràfic mostra que les diferències entre joves i grans no són gaire pronunciades, però les variacions són en certa manera interpretables a la llum de la discussió anterior: els joves estan una mica menys interessats en algunes

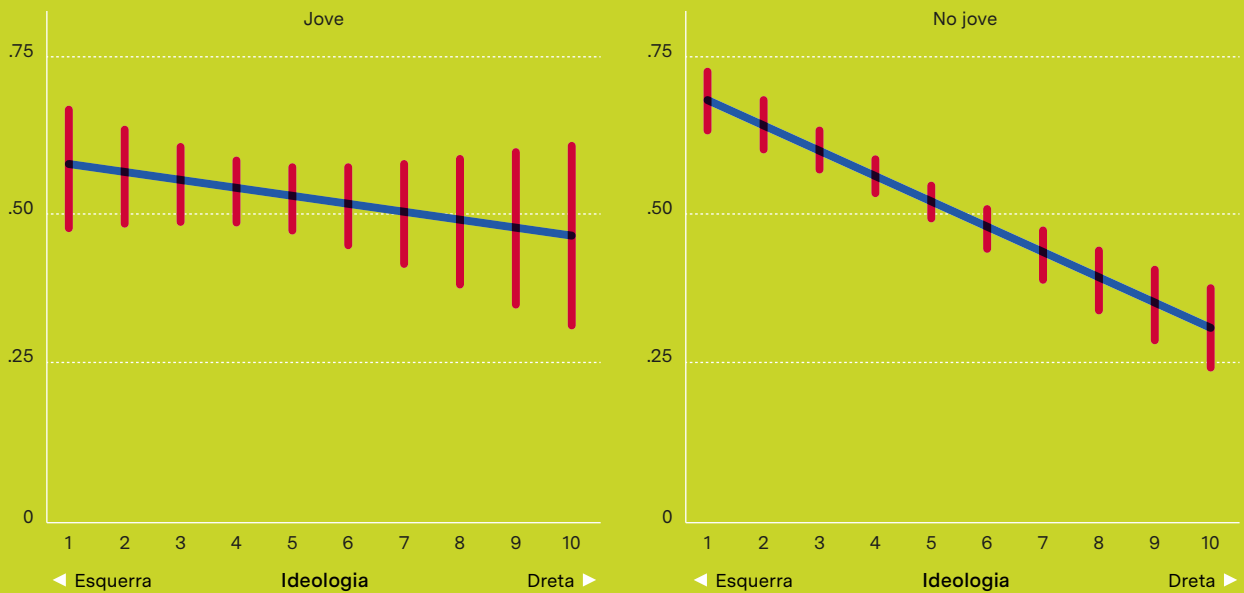
Els joves demanen invertir més en polítiques de cultura, ensenyament, contra l'atur, cooperació i medi ambient.

polítiques de protecció clàssiques (seguretat, dependència, pensions...) i, per contra, creuen més necessari expandir les partides que responen a reptes de naturalesa global (medi ambient, cooperació, però també defensa). Les partides contra l'atur

són una mica més populars entre els joves i crida l'atenció que aquests a penes tinguin una preferència diferent en relació amb les polítiques d'ensenyament o d'habitatge.

I què podem dir del suport genèric a la intervenció de l'Estat en l'economia? L'enquesta demana a l'entrevistat que se situï en una escala de 0 a 10 en la qual 0 significa que "s'haurien de millorar els serveis públics i les prestacions socials, encara que calgui pagar més impostos", i el 10 indica que "és més important pagar menys impostos, encara que això signifiqui reduir els serveis públics i les prestacions socials". La posició mitjana dels joves en aquesta escala (4,05, és a dir, lleugerament més favorable a una expansió de serveis i prestacions que a una reducció d'impostos) a penes es distingeix de la dels grans.

GRÀFIC 2. Probabilitat d'estar a favor d'una expansió del paper de l'Estat en l'economia, en funció de l'edat i la ideologia de l'enquestat.

Nota: aquestes estimacions procedeixen d'uns models en els quals també es controlen els efectes del gènere, el nivell educatiu i la classe social subjectiva de l'entrevistat.

Bases ideològiques

Però si indaguem en les bases ideològiques d'aquestes preferències, trobem que els joves sí que són una mica diferents respecte a les generacions precedents, com suggereix el gràfic 2. En aquest cas, estimo la probabilitat d'estar a favor de més estat del benestar (responent amb un 4 o menys a la pregunta anterior) en funció de l'edat (tenir menys de 35 anys o no) i la ideologia de l'enquestat (mesura en la clàssica escala d'esquerra [1] a dreta [10]) que utilitza el CIS, i descomptant l'efecte d'altres variables, com l'educació, la classe social o el gènere de l'entrevistat. Així, entre els grans, la ideologia exerceix un poderós efecte en la direcció esperada en les preferències sobre l'estat del benestar; això és, les persones d'esquerra volen clarament més serveis, encara que això impliqui més impostos, i les de dreta volen menys impostos, encara que impliqui menys serveis. En canvi, això no ocorre entre els joves. Existeixen diverses lectures d'aquest resultat, però una possibilitat és que, entre els grups de menys edat, les diferències ideològiques entre esquerra i dreta tenen menys a veure amb la força de l'estat de benestar existent i potser més amb el disseny concret que aquest estat tingui en el futur, d'acord amb la discussió anterior.

Però perquè canviïn els termes del debat sobre el paper de l'Estat en les nostres economies i societats en la direcció de les exigències dels joves, serà fonamental que aquests aconseguixin canviar l'agenda i la conversa política de les nostres democràcies. No cal ser pessimistes, però hauran de superar dos obstacles importants: la feblesa numèrica, per motius purament demogràfics, i la feblesa política, fruit de la seva falta d'articulació en comparació amb les generacions precedents.

Antisistema. Desigualdad económica y precariado político

Catarata, 2018

El 16 de novembre de 1976, un miler de dones (segons publicava *La Vanguardia*) es van manifestar a Barcelona sota el lema "Jo també sóc adúltera", reclamant la despenalització de l'adulteri i en suport a María Ángeles Muñoz, una dona d'Albacete acusada d'adulteri pel seu marit, que l'havia abandonada amb una filla comuna de dos mesos.

Consum jove i crisi climàtica **Brenda Chávez**

Alguna cosa està
canviant en els hàbits
de consum juvenils.

L'actual conjuntura
econòmica de precarietat i l'evidència
de la crisi climàtica estan imposant una
consciència socio-mediambiental més gran.
La joventut comença a protagonitzar una
transformació de la societat de consum.

Existeix una creixent disposició de les persones joves cap a fórmules de consum col·laboratives o més sostenibles, que reflecteixen una altra manera d'enfrontar-se amb el consum, derivada de la necessitat o dels canvis en els seus hàbits de compra i de relacionar-se. També com a reacció a la precarietat que pateixen, davant d'un model productiu malgastador, o per l'augment de la sensibilitat ambiental. Però, abans d'abordar-les, repassem el context on es gesten.

El 2018, l'informe *Emissions Gap Report*¹ del Programa de les Nacions Unides pel Medi Ambient advertia que quedaven dotze anys (fins a 2030) per resoldre el canvi climàtic o les pròximes generacions l'heretaran encara més exacerbat. Un missatge que ha fet seu Greta Thunberg, que ha impulsat el moviment juvenil Fridays for Future, al qual s'han sumat Extinction Rebellion, Madres por el Clima, Profesores por el Clima i, més recentment, Trabajadoras por el Clima.

Una consciència en alça des de la crisi

Però ja el 2007, la consultoria Nielsen va indicar que augmentava la preocupació mundial pel canvi climàtic: dues de cada cinc persones (42 %) creien que els governs havien d'actuar (a Espanya va créixer quatre punts), un repunt no vist des de finals dels anys vuitanta, que la posicionava com la quarta preocupació global després de l'economia, la salut i l'atur.²

El 2012, també Nielsen apuntava que, globalment, el 63 % dels menors de 40 anys preferien béns amb beneficis socials i ambientals (a Espanya el 60 %), i el 46 % pagaria més per ells (aquí el 31 %). Les causes que més els mobilitzaven eren la sostenibilitat (66 %), la millora en formació de ciències, tecnologia, enginyeria o matemàtiques (56 %) i l'erradicació de la pobresa (53 %). Curiosament, les zones més receptives no eren els Estats Units (35 %) ni Europa (32 %), sinó Àsia i el Pacífic (55 %), Orient Mitjà i Àfrica (53 %), i Amèrica Llatina (49 %).³

Consumidors més conscients

Segons l'ONU, el consum de béns i serveis ecològics creixerà el 50 % en les pròximes dècades. A Espanya ho farà el 12 % el 2020: de facturar 905 milions d'euros el 2008, aconseguirem els 12.182 milions enguany. Ja el 2014, la unitat d'intel·ligència de *The Economist* (bíblia neoliberal), va detectar el consum responsable com la tendència més rellevant; un consum que es guia, a més de per la qualitat-preu, per criteris socials i mediambientals. Aquest mateix any, l'agència TrendWatching destacava com a tendència rellevant les compres *guilt-free* (lliures de culpa), que eviten l'explotació humana, animal o els productes nocius. Totes dues fonts perceben l'existència de consumidors atents a la traçabilitat i impacte de les seves eleccions.

Un any abans, el 2013, l'estudi *From Obligation to Desire* [De l'obligació al desig], elaborat per tres consultories nord-americanes,

Notes

1. *Emissions Gap Report*, 2018, IPCC: <http://ow.ly/Tghv50xHm89>.
2. *Environmental Change Institute* (University of Oxford). Nielsen. 11 de juny de 2007.
3. Nielsen. Març de 2012.

Brenda Chávez. Periodista especialitzada en sostenibilitat i cultura, està llicenciada en Periodisme i Dret. Col·labora amb *El País* i *El Salto*, i presenta la secció quinzenal de consum sostenible *Consuma Crudeza* al programa de ràdio *Carne Cruda*. És membre del col·lectiu femení de periodistes de recerca sobre consum *Carro de Combate*. Ha publicat els llibres *Tu consumo puede cambiar el mundo* (Península) i *Al borde de un ataque de compras* (Debate).

Notes

4. *GlobeScan, SustainAbility y*

BBMG. Octubre de 2013.

5. *Pronóstico del Consumidor* 2011.

WGSN

havia apuntat que els consumidors globals que uneixen estil, estatus i responsabilitat social eren 2.500 milions, un terç de la població mundial. I redefinien el consum, perquè per a ells *the right thing to do* (fer el que és correcte) és *the cool thing to do* (fer el que mola).⁴

Aquests consumidors són qualificats com a “aspiracionals”: el 52 % són dones, el 40 % *millennials* (19-36 anys), el 37% Generació X (nascuts entre 1960 i 1980), el 34 % *baby boomers* (1946-64) i el 29 % sèniors. La mitjana d’edat és de 39 anys. El 49,4 % son els compradors principals a la seva llar. El 46,8 % són progenitors de menors de 17 anys i el 59,1% resideix en àrees urbanes. Se’ls descriu com el potencial “punt d’inflexió” del consum global, el màrqueting els anomena “participants actius” o “mundials”, perquè amb les seves accions i hàbits són capaços de modificar el desenvolupament, la producció i la venda de béns o serveis, tenint en compte la pressió a la qual sotmeten les companyies. Per exemple, la sensibilització més important amb el maltractament animal ha fet que firmes de luxe com Gucci, Armani o Michael Kors abandonin l’ús de pells.

A aquests nous consumidors, entre els quals hi ha molts joves, els preocupa la seva salut i benestar, aspiren a una vida plena amb sentit, reivindiquen la seva llibertat, el dret a tenir veu i control, qüestionen els interessos després dels missatges que reben, els agraden els projectes altruistes, les innovacions pràctiques i entaulen converses (físiques o

virtuals) amb les marques, a les quals ja no consideren “gurus”, sinó “facilitadores”.

Així mateix, aprecien conceptes com cooperació, comunitat, sostenibilitat, autenticitat o transparència. Perceben els problemes com a oportunitats de solució. Per això, busquen marques (o fórmules

de consum) que reflecteixin els seus valors, comparteixin els seus coneixements, la tecnologia i els seus beneficis per ajudar a superar les bretxes globals.⁵

La joventut busca marques que reflecteixin els seus valors i que comparteixin els coneixements, la tecnologia i els seus beneficis per ajudar a superar les bretxes globals.

Precarietat i tecnologia també a l’alça

Els *millennials* van desembarcar al mercat laboral en plena crisi i, com la Generació Z (nascuts entre 1995 i 2002), en pateixen les conseqüències negatives respecte als salaris i les expectatives professionals. Un context, juntament amb el tecnològic, que els fa més sensibles al preu, els porta a buscar més valor per la seva compra i a tornar-se més pràctics. El mòbil, l’ordinador o la tauleta es converteixen en el seu centre d’operacions: la música, la càmera, la televisió, el cinema, l’oci, l’agenda, les relacions. Compren més en línia i adopten altres fórmules de consum, per desplaçar-se i per habitar, que podem resumir en les tendències següents:

1. Alimentació més sana i sostenible

L'estudi de Findasense *Las cosas sobre la mesa* recull que als *millennials* i *centennials* (que tenen fins a 20 anys) els preocupa l'impacte ambiental dels aliments, la composició, el canal de compra o la imatge. A més, utilitzen més aplicacions que aporten informació nutricional per comprar, com GoodGuide o Buycott (en anglès) i Yuka (en espanyol), o Ingred, que informa sobre substàncies potencialment nocives dels productes cosmètics, d'higiene o d'alimentació.

2. El consum col·laboratiu

Aquest sistema els permet gaudir, llogar, intercanviar, reutilitzar o compartir béns o altres serveis sense posseir-los. Segons *Time*, l'economia col·laborativa és una de les deu idees que canviaran el món. La publicació va afirmar que algun dia mirarem al segle xx i ens preguntarem per què consumíem tantes coses.

Les plataformes en línia entre iguals, o *Peer to peer* (P2P), estalvien costos, recursos i posen en boca de tothom vocables com

bike sharing (compartir bicicletes), *park sharing* (places de pàrquing), *cohousing* (cases) o donen a conèixer espais col·laboratius de treball (*coworking*), d'oci, producció o consum (com els horts compartits o els grups de consum) i plataformes

de compravenda sense intermediaris. Al web consumocolaborativo.com hi ha un ampli directori. El consum col·laboratiu es va consolidar amb la crisi i l'auge de negocis com BlaBlaCar, Carpooling o Airbnb. No està exempt de polèmiques laborals i fiscals, com les protagonitzades per Uber, Cabify, Deliveroo o Airbnb. En paral·lel han aparegut alternatives cooperatives com Som Mobilitat (de cotxes) o Fairbnb (de cases), totes dues d'economia social i solidària.

3. 'Zero waste' (residu zero)

Aquest moviment, en auge entre els joves, minimitza els residus aplicant cinc principis: rebutjar (l'innecessari, articles envasats o d'un sol ús), reduir el consum (de béns, energia, llum, aigua, etc.), reutilitzar els productes allargant-ne la vida, reciclar (el que no es pot rebutjar, reutilitzar o reduir) i reintegrar residus biològics (alimentaris o vegetals) compostant-los per fer adob. Es practica evitant envasos i plàstics, fent servir recipients reutilitzables (tàpers, carmanyoles, ampolles, bosses de roba), consumint a granel o optant per articles residu zero com copes mensuals, xampús sòlids, mantegues corporals en barra, detergents a granel, raspalls biodegradables, fregalls sense plàstic, pastilles de sabó, etc.

Als millennials i centennials els preocupa l'impacte ambiental dels aliments, la composició, el canal de compra o la imatge.

4. Segona mà

Durant molt de temps menystinguts, avui els productes de segona mà es dignifiquen a través de comerços o plataformes en línia de compravenda de moda, estris o tecnologia, que faciliten aquests articles a bon preu, alleugerint una mica l'impacte ambiental de la cultura d'“usar i llençar”, que els rebutja abans i en bon estat. Fins i tot al sector del luxe han començat a aparèixer serveis de *resale*, una cosa impensable fa anys, com TheRealReal, de Stella McCartney, que revén peces de la seva pròpia marca i d'altres.

5. Altres maneres d'habitar

L'accés al primer habitatge i al crèdit resulta difícil amb una taxa d'atur entre els 16 i els 24 anys del 33,14%. Per això, compartir pis o l'autoconstrucció són opcions cada vegada més explorades. Hi ha habitatges modulars de bioconstrucció (amb materials saludables i sostenibles) amb petjada ambiental més petita i fórmules com el *cohousing*, que possibilita als usuaris codissenyar els seus habitatges col·lectivament.

6. Cooperar és estimar

La governança de les cooperatives permet als socis consumidors participar democràticament de les decisions. En els últims anys han sorgit cooperatives comercialitzadores d'energia renovable, com Som Energia a Catalunya o l'operador cooperatiu de telefonia Som Connexió. Sota el mateix esperit, es projecten diversos supermercats cooperatius a Barcelona i Madrid que permetran als seus socis adquirir productes sostenibles a millors preus a canvi de col·laborar-hi algunes hores al mes.

Al borde de un ataque de compras
Debate, 2019

7. Recuperar el 'fer'

El terme *prosumidors* (productors-consumidors) descriu els qui produeixen béns per vendre o consumir. Emanava d'una tendència cap a la “reapropiació” del fer, que respon a la “desapropiació” creixent de les últimes dècades per part de les indústries. En són manifestacions el DIY (*Do it yourself*) o FTM (Fes-t'ho tu mateix), el *homemade* (fet a casa), el *handmade* (fet a mà), el moviment dels reparadors o *reparing* (que exigeix el dret de reparar els béns en comptes de comprar-ne de nous), la personalització de roba (costumització), o la creixent democratització i l'accés a produir controlant el procés (amb el suport de la xarxa, amb tecnologies de creació, impressores 3D, etc.).

Les consultories de tendències indiquen que l'última recessió va estimular la creativitat com a expressió personal, com a desafiament a la convenció —amb la convicció que solucionar problemes no és qüestió només de diners, sinó de dedicar-los temps—, i com a part de l'emergent consciència col·lectiva (també juvenil) que creu que amb cada acte decidim el món.

Tu consumo puede cambiar el mundo
Península, 2017

A finals dels anys 70 es van organitzar moltes manifestacions contra la violència i el maltractament cap a les dones. La imatge de dalt mostra una protesta contra la violació i mort d'Antonia España, una treballadora de Sabadell. La van convocar la Coordinadora Feminista i altres grups més radicals del feminisme.

Les reivindicacions de les dones als inicis de la democràcia incloïen la demanda de llars d'infants gratuïtes i subvencionades. A la imatge de sota, petits manifestants d'una concentració el juny de 1976 als Jardinet del passeig de Gràcia.

**Les dones joves,
entre la desigualtat
i l'empoderament**

**Maria de la Fuente
Júlia Mas Maresma**

La gent jove està protagonitzant nous discursos sobre el gènere i qüestionant moltes de les discriminacions

i violències que les generacions més grans tenien normalitzades. El feminisme és, amb l'ecologisme, el discurs progressista des del qual molta gent jove està sent crítica amb l'estat actual de les coses. Què ha canviat i què no a la joventut pel que fa a les desigualtats i les normes de gènere?

Hi ha expectatives socials sobre la igualtat de gènere que la gent jove ha vist frustrades. La principal, que l'educació era la clau per a la igualtat a totes les esferes de la vida. Avui les joves, i ja no és la primera generació, tenen nivells formatius més alts que els joves. Però sabem que això no ha anat aparellat d'una transformació equivalent del mercat laboral. Les dones joves són el col·lectiu d'edat i gènere amb ingressos propis més petits. A més, la desigualtat augmenta quan el moment del cicle de vida avança (també per a les més educades, també per a les joves). Però convé explorar en quin moment comencen a aparèixer les desigualtats socials i sobretot econòmiques a la vida de les dones en un context com l'actual d'igualtat formal.

A l'adolescència ja és present la violència masclista. A Espanya, una de cada quatre noies entre 16 i 19 anys que ha tingut parella en algun moment ha patit violència masclista *de control* l'últim any.¹ La població escolar d'entre 12 i 18 anys ja afirma haver viscut en alguna mesura situacions de violència sexual (tocaments, assetjament, agressions). Les noies ja pateixen el doble de cops que els nois aquests episodis i, de fet, el més habitual, "comentaris molestos o insultants de tipus sexual", ha estat patit pel 6,6% dels nois adolescents i el 18,8% de les noies adolescents el darrer any, és a dir, tres vegades més.²

Manca d'educació sexoafectiva

L'activitat sexual és, en bona part, la via d'entrada de la violència masclista a la vida dels nois i les noies en edats molt primerenques. L'edat mitjana de l'inici de les relacions sexuals amb penetració és 16,7 anys. La pregunta, de difícil resposta amb la informació actual, és quantes d'aquestes relacions heterosexuales "completes" són abusives. La manca d'educació sexoafectiva deixa aquesta etapa exploratòria en mans del mite de l'amor romàntic: la idea que som éssers incomplets sense una parella, que aquesta —si som dones— mereix el nostre sacrifici i que l'amor justifica el patiment i la gelosia. També està present la pornografia.

Els rols tradicionals de gènere (la iniciativa ha de ser de l'home), així com el focus en el plaer masculí, són normes socials vigents entre la població jove. En aquest sentit, és alarmant saber que les dades recollides l'any 2018 entre la població usuària del Centre Jove d'Anticoncepció i les Sexualitats (CJAS), assenyalen que una de cada tres dones menors de 30 anys reconeix no poder decidir a l'hora d'utilitzar un mètode anticonceptiu, i més del 25% declaren que freqüentment mantenen relacions sexuals sense voler-ne. D'altra banda, les xarxes són (entre altres coses) un nou mitjà per a la violència del qual encara no coneixem l'abast del tot. Apareixen noves formes de cibercontrol i ciberassetjament continuat i altres tipus de violència que cal tenir present i que poden ser molt greus: difusió de fotos de caire sexual sense consentiment (*sexpredding*), sextorsió, ruptura a la francesa (*ghosting*), ciberassetjament pedòfil (*grooming*), etc.

Notes

1. Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat. *Macroencuesta de violencia contra la mujer*, 2015.
2. Departament d'Interior. *Enquesta de convivència escolar i seguretat a Catalunya*. Curs 2017-2018.

Maria de la Fuente. Sòcia de la consultora iQcoop i directora de l'Observatori iQ. És llicenciada en Filosofia i doctora en Ciència Política. S'ha especialitzat en teoria feminista i en la mesura de la igualtat de gènere a través d'indicadors. Ha treballat a Iniciativa per Catalunya, la Federació de Municipis de Catalunya, la Universitat de Girona i l'Institut de Ciències Polítiques i Socials de la UAB.

Júlia Mas Maresma. Cofundadora de *Projecte ella*. És sociòloga, màster en Conflictologia i facilitadora de grups. Actualment cursa el postgrau en Violències Masclistes. Ha treballat en l'àmbit de l'associacionisme, la joventut, la dinamització comunitària i l'avaluació de polítiques públiques, sempre incorporant-hi la perspectiva de gènere.

Notes

3. Departament d'Ensenyament. *Matriculacions a cicles formatius de grau mitjà a Catalunya*, curs 2015-2016.

4. *Indicadors dona i ciència*. Generalitat de Catalunya, curs 2016-2017.

5. Agència Catalana de la Joventut (2017). *Enquesta a la Joventut de Catalunya*.

6. Observatori iQ/ocupació a partir d'EPA 2016.

7. Pertanyen al primer quintil de renda de la població juvenil.

8. Pertanyen al tercer quartil de renda de la població juvenil.

D'altra banda, en l'àmbit educatiu *l'especialització de gènere* no disminueix. És l'anomenada *segregació horitzontal*: es produeix en l'educació i es replica en el mercat laboral. Al batxillerat ja existeix una majoria femenina a humanitats i arts, i una de masculina a ciències. Als estudis de grau mitjà la segregació s'extrema: a la família d'imatge personal hi ha matriculat el 92,9% de dones, i a les de tèxtil, confecció i pell el 84,8%. A l'altre extrem trobem més del 97% de matriculació masculina a transport i manteniment de vehicles, fabricació mecànica, electricitat i electrònica, instal·lació i manteniment.³ A la universitat, on en conjunt predominen les dones, trobem que representen el 73% entre l'alumnat de ciències de la salut i el 25% a les carreres tècniques.⁴ Aquesta segregació té importants implicacions en les condicions de vida, perquè per desgràcia el reconeixement social i econòmic de les disciplines "masculines" és superior al de les

Al batxillerat ja existeix una majoria femenina a humanitats i arts, i una masculina a ciències.

“femenines”, i això té una traducció en condicions de treball, incloent-hi el salari. A més, no podem oblidar que l'èxit educatiu no és igual per a totes. L'avantatge educatiu no es produeix de forma homogènia en els diferents col·lectius de nois o de noies. Un exemple el tenim en relació amb la població migrada. Sabem que hi ha un sostre de vidre educatiu específic per a les joves d'origen estranger situat a l'educació secundària postobligatòria i que, al contrari del que passa amb la població autòctona, ells arriben a la universitat amb més freqüència que elles.⁵

En tot cas, l'èxit educatiu femení no és valorat al mercat laboral com el masculí. Estudiar serveix per a tothom, però no serveix tant per a les noies com per als nois. Diversos indicadors apunten en aquesta direcció. Les dones

formen avui el 58% de persones amb estudis superiors, però només el 53% de les persones ocupades amb aquest nivell d'estudis.⁶

Malgrat tenir millors resultats acadèmics, les joves tenen un 13% menys de feina que els nois, i aquesta bretxa s'amplia en el grup dels directius, on elles són el 38% menys. Així doncs, podem dir que el nivell educatiu avui no és l'únic factor que determina una millor ocupabilitat: el gènere també hi juga el seu paper.

Més desigualtat en l'emancipació

Un altre moment clau en la consolidació de la desigualtat és l'emancipació. És en aquest moment quan la socialització de gènere cristal·litza en les condicions de vida de la joventut. Com és sabut, les noies joves s'emancipen abans que els nois, en part perquè ho fan en parelles amb una diferència d'edat d'uns quatre anys. També perquè elles es comporten de manera més homogènia, prioritzant la parella davant altres formes de convivència que no pas ells. A més, mentre que els nois que s'emancipen ho fan gairebé en la meitat dels casos amb

ingressos relativament elevats,⁷ entre les noies aquest és el cas només per a menys d'un terç. I a la inversa, si bé només el 15% dels emancipats tenen rendes mitjanes-baixes,⁸ en el cas de les emancipades aquest percentatge

Malgrat tenir millors resultats acadèmics, les joves tenen un 13% menys de feina que els nois, i aquesta bretxa s'amplia en el grup dels directius, on elles són el 38% menys.

Notes

9. Totes les dades d'aquest paràgraf estan extretes de l'*Enquesta a la joventut de Catalunya 2017*, que recull informació de joves de 15 a 34 anys.

10. Ens referim a les tasques domèstiques tradicionalment femenines: posar la rentadora, fer la compra quotidiana o netejar el pis, entre d'altres.

11. Gairebé el 75% d'homes treballa 40 hores setmanals o més, mentre que les dones estan 10 punts percentuals per sota.

12. Idescat.

13. Aquesta minoració no ha estat simètrica a l'augment de la dedicació masculina dels joves amb millors nivells educatius. Si bé l'externalització d'aquestes tasques en dones d'estrats socials inferiors (i sovint condició migrant) no és un fenomen rellevant entre els i les joves, cal assenyalar que possiblement aparegui més endavant, i que en les condicions actuals, l'únic que succeirà en aquests casos és una transformació de la desigualtat de gènere —que es traspasa cap a les classes socials més baixes—, no una disminució. També cal tenir en compte que el volum de treball no remunerat ha disminuït respecte a dècades anteriors.

puja fins al 25%. De fet, el perfil ocupacional dels nois emancipats és clarament el dels qui tenen una ocupació com a activitat principal. Entre elles, en canvi, els perfils són més diversos i també s'emancipen la majoria que tenen com a activitat principal la cura, o bé estan a l'atur o fan feines “no principals”.⁹ És a dir: les joves s'emancipen en pitjors condicions econòmiques i assumint més riscos. D'aquesta manera es posen unes bases molt perilloses de desigualtat, que es poden consolidar en les etapes següents del cicle de vida (en particular amb l'arribada dels fills).

Un cop emancipades, les parelles joves no reparteixen de forma igualitària el treball domèstic i de cura de la llar. Una de cada quatre noies que viu en parella afirma que fa en solitari tres o més tasques domèstiques “típicament femenines”,¹⁰ mentre els homes joves que ho afirmen són el 3,7%. La situació s'agreuja quan es produeix la maternitat i la paternitat. La població jove que té una ocupació i no té criatures ja presenta diferències pel que fa a la seva dedicació a l'àmbit laboral.¹¹ Però l'aparició dels infants resulta ser un moment crític per a l'augment de les desigualtats. No resulta sorprenent saber que, en ser mares, les joves que treballen 40 hores o més a la setmana passen de ser dos terços a ser menys de la meitat. En els homes joves la paternitat produeix un canvi en sentit contrari: ells passen de ser el 75% a ser el 81%.

Malgrat tot, els canvis avancen

Malgrat la persistència de totes aquestes formes de desigualtat, no seria just dir que els i les joves no viuen diferent el seu estatus de gènere. De fet hi ha un canvi que ja fa dècades que dura. En part, les joves viuen una transformació social que s'ha estat produint en el darrer lustre: l'increment de la presència de dones a nivells educatius mitjans i superiors, i també al mercat de treball. La pèrdua d'alguns valors tradicionals pot estar relacionada amb aquest èxit: només cal veure la tendència del matrimoni religiós, que l'any 90 representava tres de cada quatre unions i avui només el 10%.¹²

A més, diversos estudis mostren que l'augment del nivell educatiu està relacionat amb la disminució de la càrrega de treball domèstic de les joves. Malgrat tots els dubtes sobre aquesta transformació¹³ (i la persistència de la desigualtat que hem assenyalat més amunt), sí que hi ha senyals d'una implicació més gran d'alguns nois en algunes tasques, en particular en la criança dels fills. Sabem que és la part més gratificant del treball domèstic i de cura, però és treball de cura, al cap i a la fi.

Però el principal senyal d'empoderament de les joves prové de la veu pública que han assolit gràcies a les xarxes socials, uns discursos relacionats amb l'emergència d'una nova onada

Hi ha senyals d'una implicació més gran d'alguns nois en algunes tasques domèstiques, en particular en la criança dels fills.

feminista protagonitzada per elles. Les dones i els homes joves tenen mòbil i fan servir l'ordinador en proporcions similars. Les dones (de totes les edats) utilitzen més les xarxes socials que els homes. I la veu pública de les dones joves s'ha amplificat d'una manera inesperada a través d'aquestes xarxes. Experiències compartides com el #metoo, #yositecreo o el més recent #laculpanoeramia han provocat

L'empoderament de les joves és un dels fets polítics més rellevants dels darrers anys a escala global.

una conscienciació ciutadana que explica sobre manera les mobilitzacions massives del 8M dels dos últims anys. Aquestes mobilitzacions no només han modificat l'agenda política, sinó que també han esdevingut un

espai de sororitat i d'identificació col·lectiva de situacions de violència i discriminació que fins ara eren llegides en clau individual i íntima, però no social o política.

L'empoderament de les joves és un dels fets polítics més rellevants dels darrers anys a escala global. Les feministes de totes les generacions ho hem de celebrar i treballar perquè la nova onada no s'oblidi de la qüestió del repartiment dels treballs i la riquesa. Aquesta és una reclamació clau per a la vida de les dones, també de les joves, en un moment de neoliberalisme desbocat. Al mateix temps, cal estar alerta a les reaccions masclistes que han despertat les noves veus feministes. Són reaccions molt virulentes, amb traducció electoral, i que encara no han mostrat quins són els seus límits.

Lidia Heredia

“De vegades em pregunto: amb tanta informació, quan pensem?”

Cada matí podem començar el dia amb les paraules de Lidia Heredia a *Els matins* de TV3. Credibilitat, rigor i

professionalitat són paraules que li escauen i que ella s'exigeix. Després de vint-i-cinc anys, encara li agrada explicar històries i fer-ho honestament, en un programa d'actualitat de quatre hores, conscient que és molt temps i que es poden cometre molts errors.

Davant l'allau d'informació i de canals de comunicació, del ritme que imposen internet i les xarxes socials, Lidia Heredia reclama que ens aturem a pensar. Perquè entén que la informació serveix de poc sense criteri, verificació ni jerarquitització. Davant del desprestigi actual de la professió i les limitacions, com ara la precarietat laboral, reivindica que els periodistes encara tenen marge de maniobra per defensar la professió.

Lídia Heredia (Badalona, 1971) ha explicat l'actualitat des de TV3 durant els darrers vint anys. I ho ha fet passant per diferents programes, gairebé sempre en directe i vinculada als informatius. Va començar com a reportera del programa *En directe* i va ser redactora i presentadora d'informatius a TV3 i al canal 3/24. També va conduir el programa de debat *Banda ampla* i la Marató de 2008, juntament amb Raquel Sans, contra les malalties mentals greus. Ha presentat *Els matins* els últims set anys, i des del 2017 també n'ha assumit la direcció. Defensora del periodisme de qualitat, que ella defineix com anar a buscar històries i explicar-les, després de verificar, jerarquitzar i posar criteri, la seva manera de treballar va ser reconeguda l'any passat, quan el Guardó 1924 al millor programa audiovisual dels Premis Ràdio Associació 2019 va anar a parar al programa *Els matins*, perquè "manté la professionalitat i el rigor en uns moments d'especial intensitat informativa".

Com decideixes ser periodista?

Jo volia ser veterinària, psicòloga i advocada, en aquest ordre. Soc de la primera generació de l'ESO, quan es feia de forma experimental. A segon de batxillerat, ens feien fer pràctiques en una empresa i vaig triar Ràdio Ciutat de Badalona, l'emissora municipal. Hi vaig anar sense saber ben bé què era estar en una ràdio, i de seguida em vaig sentir molt còmoda amb la sensació d'anar a buscar històries i explicar-les, la qual cosa crec que és una definició de periodisme. Vaig entrar fent les pràctiques de batxillerat i se'm van quedar. Així que vaig encadenar contracte durant tres anys i vaig fer tota la carrera treballant. L'estiu dels Jocs Olímpics de Barcelona, el 1992, el Josep Maria Martí, que en aquell moment estava com a professor a la facultat i era el director de Ràdio Barcelona, ens va animar a uns quants alumnes a presentar-nos a unes proves a Madrid a la Cadena Ser. Vaig viure els Jocs com una principiant des de la redacció de Ràdio Barcelona.

Aquest va ser el teu primer gran contacte amb la ciutat de Barcelona? Quina imatge tens d'aquella ciutat?

Doncs sí. Recordo una ciutat en obres. Em recorda molt la ciutat que descriu Eduardo Mendoza al llibre *Sin*

noticias de Gurb. Tota la vida he viscut a Badalona. Per als qui som de la perifèria, anar a Barcelona és anar a ciutat. Era agafar el tren, travessar el Besòs, tota la zona de barraques, aquell riu que no es podia ni mirar. Aquell trajecte era gairebé una excursió. De petita, anar a Barcelona era anar al metge i, de tant en tant, amb l'escola al cinema i al teatre, als primers espectacles de Dagoll Dagom com *Antaviana*.

Amb Ràdio Barcelona, vas descobrir una Barcelona diferent.

Sí, la Barcelona dels Jocs Olímpics. Ho vaig viure amb 18 anys, quan es viuen les coses amb innocència, ignorància i també amb una curiositat molt sana. Era una ciutat que bullia de dia i de nit. La prèvia als Jocs, amb la inundació de les rondes, de l'Estadi Olímpic..., a Ràdio Barcelona hi havia autèntics mestres del periodisme, i recordo assistir a reunions i gabinets de crisi sobre si l'esdeveniment sortiria bé. Escoltava, mirant de no molestar i de no fer cap errada grossa, a veure si m'hi podia quedar.

Recordo la crisi de l'aluminosi al Turó de la Peira, la guerra del rebut de l'aigua i els projectes que portava Joan Colom des de la direcció general de drogodependències: les sales de venopunció, els tractaments amb metadona, que comencen llavors, les grans crisis de l'heroïna... Barcelona tenia projectes ja molt capdavanters en aquella època. Era

un temps amb problemàtiques diferents de les actuals. De turisme, pràcticament no en parlàvem. De crisis veïnals n'hi havia moltes, i també de projectes sanitaris, com el centre d'atenció a drogoaddictes de Drassanes. Treballava a Cadena Ser, que era una emissora nacional, i recordo entrar al *Hoy por hoy* amb Iñaki Gabilondo a explicar coses que s'estaven fent des de Barcelona.

En aquell temps, era una ciutat amb problemes locals. Ara, com diu Saskia Sassen, les ciutats s'han fet més globals i Barcelona està més en el punt de mira internacional.

Segur. La globalització ha fet que apareguin temes nous, i l'esclat del turisme n'és un. El gran repte de totes les ciutats, i també de Barcelona, és que no siguin llocs hostils, i en això no sé si la batalla s'està guanyant o perdent. Quan no vius a Barcelona, sempre et sembla una ciutat massa gran i de vegades hostil. Quan surts fora i tornes a Barcelona, penses que ens queda molt per arribar a l'hostilitat que veus en altres grans ciutats. Tot i així, és un perill que la ciutat no sigui un lloc on viure, que expulsi els seus ciutadans.

Barcelona ha estat un focus informatiu pels grans esdeveniments que s'hi celebren però també per conflictes, com els aldarulls de l'octubre passat arran de la sentència del Tribunal Suprem sobre els presos polítics. En aquest cas, la cobertura de proximitat que va fer Betevé va ser molt seguida. Què en penses?

Estar en el nucli del que estava passant va afavorir Betevé i cal felicitar-la, perquè va saber gestionar-ho bé. El que estava passant aquells dies era molt televisiu, per bé i per mal. Poden ser molt televisives coses horribles, però aquí entràriem en un altre debat. Una pantalla mostrant durant hores i hores contenidors en flames resulta gairebé hipnòtica, però quan ja portes dues hores et preguntes: què ha canviat respecte a fa una hora? És tot un repte apartar-te d'una cosa que saps que enganxa l'audiència, però informativament no aporta res seguir mostrant el mateix. L'equilibri és sempre complicat. Betevé tenia els equips allà on els havia de tenir, va saber treballar amb la proximitat i els espectadors ho van anar a buscar. Per TV3, estaves igual d'informat? Jo crec que sí, que es va fer el que s'havia de fer, que és donar molta cobertura (sense desmuntar una graella) per una cosa que estava passant i que era molt important, però que no era un país paralitzat...

Marga Pont, entrevista

Albert Armengol, fotografia

Les dues televisions en aquest cas eren complementàries.

Sí, soc molt partidària de la dieta mediàtica i periodística variada, incloent-hi fins i tot els mitjans una mica tòxics, perquè veure què fan els altres et fa mantenir l'esperit crític despert. De vegades per lloar-ho, per copiar-ho o per criticar-ho i poder anar traçant el teu propi camí.

Tot i disposar de molts canals, hi ha realment pluralisme informatiu?

Invertiria l'ordre. Tu has d'explicar el que passa en el teu entorn i per fer-ho has de comptar amb totes les veus que formen part de la notícia. Això converteix automàticament la informació en plural, perquè les coses estan protagonitzades per actors i sectors molt diferents. Si com a periodista fas l'esforç d'explicar les coses des de tots els punts de vista implicats, el resultat ha de ser una informació plural.

Més informació i més canals de comunicació ens fan estar més ben informats?

La informació sola serveix de poc si no hi ha jerarquització, si no hi ha criteri, context i, fins i tot, equilibri. De vegades, em pregunto: amb tanta informació, quan pensem? No podem convertir-nos en màquines d'escopir missatges que no són nostres, que són d'altres. S'ha de pensar, i el pervers és que s'ha de pensar molt de pressa, i això és tot un ofici. Tampoc no em vull posar nostàlgica i dir que era millor abans, quan només tenies els diaris i disposaves de tot el dia per pensar. Aquest món ens obliga a treballar d'una manera diferent i a pensar ràpidament, però això no ens ha de fer presoners del no pensar. Una cosa és pensar de pressa i l'altra és que t'ofeguis d'informació i no tinguis la possibilitat d'aturar-te, triar què és important i jerarquitzar.

“La informació té jerarquia. No tot val el mateix quan parlem de periodisme. No totes les opinions són iguals.”

La informació té jerarquia, no tot té el mateix valor quan parlem de periodisme, no totes les opinions són iguals. Quan em trencu una cama, no dono la

mateixa importància al que em diu el metge i al que em diu la meua àvia sobre el que li ha d'anar bé. El fet que hi hagi més veus i més mitjans té més avantatges que inconvenients, però ens hem de verificar, jerarquitzar i posar criteri.

La verificació és complexa, rebem diàriament una allau de fake news. Com lluitem contra elles i evitem la confusió entre informació, notícies falses i opinió?

Que hi hagi confusió entre informació i opinió no és solament culpa dels periodistes, però segur que alguna cosa hi hem tingut a veure. Des dels nostres mitjans, hem de situar molt bé quan estem fent una cosa i quan en fem una altra. No deixa de sorprendre'm que hagin sorgit tantes agències de verificació. A què ens dediquem els periodistes? Has de verificar abans de publicar, no després.

Temps enrere, les coses acabaven passant per l'embut dels mitjans, que eren pocs. I aquest embut també té les seves dinàmiques perverses d'interessos polítics, econòmics i fins i tot personals de cada periodista. Ara no hi ha embut, es publica tot. Et dediques a verificar coses que no has publicat ni tu, és de bojos. Hem entrat en una dinàmica que ens ha de fer repensar una mica com treballem.

Però la funció del periodisme no és precisament verificar?

El periodisme és això. M'expliquen o m'assabento d'una cosa, comprovo que sigui certa i després la publico, però hi ha tantes pantalles i tants llocs on publicar directament el que sigui que, a vegades, hem de

“No deixa de sorprendre'm que hagin sorgit tantes agències de verificació. A què ens dediquem els periodistes? Has de verificar abans de publicar, no després.”

perseguir les notícies per verificar-les. I avui, les notícies no les generen només els periodistes, aquest és el gran canvi. Les generen també els actors interessats, les empreses a les quals convé donar-les... Ara, a part de procurar que les nostres notícies es publiquin amb tots els ets i uts, també tenim la

feina de perseguir informacions d'altres mitjans per veure si són veritat o no. D'aquesta manera, ens tenen molt distrets.

I ara cal afegir les xarxes socials. Fins a quin punt condicionen la feina dels periodistes?

La nostra responsabilitat és decidir a què fem cas i a què no, i confiar en el nostre criteri quan ho fem. He estat en unes quantes redaccions i sempre hi ha aquella cosa de “és que aquells ho diuen” o “com que ho està dient tothom, diguem-ho i ja ho haurem dit”. El futur del

periodisme passa per la qualitat i per la tria, ja que és impossible poder abastar-ho tot. Si aquesta professió —que per una banda viu un moment molt difícil, i per l'altra és més necessària que mai— té futur, ha de ser en la tria i la creació d'una relació de confiança amb el teu públic. La credibilitat és més important que mai. Hi ha tants llocs per informar-se, i tanta gent que diu que té la veritat, que has de delegar la confiança en algú que t'hagi fallat poc. Perquè tots fallem, ningú no és infal·lible. Has de confiar en aquell a qui pressuposis una honestedat, que si alguna vegada ha fallat, després ha tingut la dignitat de rectificar. I també és responsabilitat nostra valorar la rellevància de les notícies. És important? Ocupem-nos-en. És mitjanament important? Si podem, ocupem-nos-en, i si no, dediquem els esforços, que cada vegada són menys i més precaris, al que realment és rellevant.

La participació del públic a *Els matins* sempre ha estat significativa. Abans es feia per telèfon i ara a través de les xarxes. Com s'ha de gestionar aquesta participació?

La gent sempre havia trucat a la ràdio i a la televisió. La gent enviava un SMS quan aquests s'havien de pagar. Trobo que trucar i esperar, o enviar un SMS, suposa una participació més activa que fer un tuit. Els espectadors et fan veure coses que tu no veus i les pots incorporar. És

una crítica legítima a tot el que fas. Una altra cosa és que aquesta participació et faci dubtar de tota la teva feina. Des que dirigeixo *Els matins*, no poso tuits en pantalla (i no sempre ha estat així). Hi ha un debat a través del *hashtag* del programa que té lloc a la xarxa.

“El periodisme és més necessari que mai. Si aquesta professió té futur, ha de ser en la tria i la creació d'una relació de confiança amb el públic.”

No sé si el debat paral·lel de Twitter l'hauria d'incorporar a pantalla, perquè moltes vegades la participació és anònima, a diferència de qui truca.

La televisió és un mitjà molt potent, qualsevol cosa que hi surt té un impacte brutal; per tant, hi ha d'haver un criteri de selecció. Sembla que reproduint tuits siguem molt transparents i fomentem la participació, però de qui? Dels mateixos de cada dia i per dir el mateix? A la participació ciutadana també se li ha d'exigir qualitat. Una altra cosa és quan algú t'envia un missatge i et proposa un tema d'interès. En aquest cas, el millor és que vingui a plató i ens ho expliqui, perquè l'opinió en pantalla contribueix a un debat plural i ric.

En la darrera enquesta del Consell de l'Audiovisual de Catalunya (CAC) sobre usos i percepcions dels mitjans audiovisuals de 2019, el mitjà de comunicació preferit per informar-se és internet, per davant de la televisió, la ràdio i la premsa escrita. Creus que continuaran convivint tots aquests mitjans?

S'ha matat moltes vegades la ràdio, la televisió, el paper..., i aquí estem. Que els mitjans estan en transformació és una evidència. Fa bastants anys que faig tele i veig que és un mitjà ideal per a esdeveniments únics i en directe, perquè ara mateix no hi ha un lloc millor per veure un partit de futbol, una gran manifestació, una sessió d'investidura... La televisió generalista sí que és un animal en perill d'extinció. Ara bé, aquesta extinció es pot allargar molt.

El 92,2 % dels usuaris de les xarxes socials són joves de 16 a 24 anys. Per arribar a cert públic, és imprescindible estar a internet?

Els mitjans ja són multiplataformes i multipantalles. On s'inverteix més és a la part digital. La notícia d'última hora surt abans al web

que a *Els matins*, o es fa molt coordinadament. Aquesta part s'ha cuidat molt, perquè hi ha molta més gent amb un telèfon a la mà que connectada a la pantalla mare. La pantalla digital ja és prioritària per sobre de les pantalles tradicionals,

“La credibilitat es guanya molt a poc a poc i es perd molt ràpid. S'ha de treballar cada dia, picar pedra i no relaxar-se.”

en tots els mitjans, en les televisions i les ràdios i, per descomptat, en el paper. Qui ha de comunicar una notícia prioritza els mitjans digitals abans que el programa que estigui en aquell moment en antena.

En la mateixa enquesta del CAC, TV3 és la televisió més ben valorada pel que fa a credibilitat. Com s'aconsegueix aquest reconeixement?

La credibilitat es guanya molt a poc a poc i es perd molt ràpid. S'ha de treballar cada dia, picar pedra i no relaxar-se. És com els forners: per fer una barra de pa ben feta un dia ens hi veuríem capaços tots, però fer la barra de pa bé cada dia és el que costa, la regularitat. Són temps difícils. Hi ha molta confusió, molta pressió, la precarització ha vingut i no se n'ha anat del tot. Hem de fer-ho amb la màxima honestedat possible, confiant en l'equip que tenim i sense relaxar-nos, perquè anem sobrecarregats.

Però darrerament, TV3 també ha estat objecte de crítica i d'atacs furibunds, particularment des de partits com Ciutadans i el PP.

A TV3, com a tots els mitjans públics, estem sotmesos als vaivens polítics. És una televisió que depèn del Parlament de Catalunya i, pressupostàriament, del govern de torn, però TV3 porta molts anys defensant una manera de fer, mantenint uns estàndards de qualitat i honestedat, i la prova és que ha sobreviscut a uns quants governs. Vint-i-tres anys van ser d'un color molt concret, però després n'hi ha hagut uns quants més. De vegades, em sap greu que en els darrers anys el debat sobre TV3 sovint hagi consistit en fer una esmena a la totalitat. TV3 s'ha de poder criticar legítimament i se li ha de poder fer propostes

“El nom ho diu tot: els mitjans de comunicació públics han de ser públics. No poden ser governamentals, ni institucionals. La paraula *públic* ens ha d'aixoplugar a tots.”

constructives. Si la proposta és millorar-la, endavant, però si la proposta és tancar-la, doncs no, perquè això fa impossible la crítica constructiva per mirar de fer les coses millor, que segur que se'n poden fer moltes, començant per la desgovernamentalització.

S'ha tornat a aprovar una llei al Parlament que exigeix una majoria parlamentària més àmplia per escollir els membres del consell de govern de la CCMA (Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals) i del CAC, amb accés als càrrecs directius a través de concurs públic... El problema és que, quan et converteixes en munició política, és molt difícil fer un debat serè, perquè hi ha algú que et vol tancar i algú que et vol instrumentalitzar de totes totes. El nom ho diu tot: els mitjans de comunicació públics han de ser públics. No poden ser governamentals ni institucionals. La paraula *públic* ens ha d'aixoplugar a tots i és amb la que els treballadors ens sentim més identificats.

Hi ha un debat obert, tant a escala estatal com europea, sobre la millor forma de garantir la pluralitat i la independència en l'exercici del periodisme. Des d'alguns organismes i sindicats, aposten per regular la professió i limitar la concentració dels mitjans de comunicació en poques mans. S'ha de regular

o autoregular el sector comunicatiu?

És veritat que al final els mitjans tenen un propietari, sigui públic o privat, un accionariat. Però els periodistes tenim més marge de maniobra del que utilitzem. Sempre pots empènyer i posar el peu a la porta. Si tots ho féssim més, el resultat es notaria. Al final, qui ve al programa o no ho acaba decidint l'equip de *Matins*. Per això, crec que són tan importants

les nostres decisions, el nostre criteri i el perquè fem les coses i com les justifiquem en el sentit professional.

Quan he hagut d'anar a despatxos i la discussió és en termes professionals, jo la guanyo. Em puc equivocar de criteri, però no ho estic fent per cap interès obscur o de mala fe. Per tant, crec que les nostres decisions poden contribuir a aquesta pluralitat. En un programa diari

“Els periodistes no utilitzem tot el marc de llibertat d'actuació que tenim. De vegades, l'autocensura funciona i es prenen decisions més pendents de segons quines compensacions que no pas del que es creu que s'ha de fer.”

de quatre hores et pots equivocar, però és una equivocació honesta, no és malsana. Els periodistes no utilitzem tot el marc de llibertat d'actuació que tenim. De vegades, l'autocensura funciona i es prenen decisions més pendents de segons quines compensacions que no pas del que es creu que s'ha de fer.

Sempre reivindico: utilitzem tot el marge. Al final, les decisions del

que s'acaba veient a les pantalles són nostres. És obvi que tothom sap on treballa cadascú i els equilibris que s'han de fer. Un cap també pot tenir raó, no t'has de barallar per sistema amb el teu cap perquè pressuposes que t'està proposant una cosa per un interès obscur. Tot i així, els qui estem dirigint projectes tenim un marge, i a vegades no l'acabem d'utilitzar. Soc més partidària de demanar perdó i no demanar permís. Fa vint-i-cinc anys que m'hi dedico i, si faig el balanç, no tinc grans accidents.

Com a directora reconeixes que tens més capacitat de decisió. No creus que molts periodistes es troben en condicions precàries i poden tenir por a patir represàlies o a quedar-se sense feina?

Crec més en la deixadesa o la incompetència que en la conspiració. Les coses tenen explicacions més senzilles, passen perquè no s'han fet les coses prou bé. Està bé que els periodistes lluitem pels nostres temes. Tornant als anys de Ràdio Barcelona, jo m'havia barallat molt amb el Jordi Martí, que era el meu cap. A vegades guanyes i a vegades perds. Quan estàs segur del que tens entre mans, els periodistes hem de ser una mica tossuts. És una característica que s'ha de tenir. Empenyem una mica.

Esplendor, decadència i recuperació de la plaça Reial

Xavier Theros

Pocs espais de Barcelona han estat tan dinàmics i canviants, tan centrals i alhora tan recòndits, com la plaça Reial. Lloc prostibulari en el seu inici, més tard va ser un convent i, posteriorment, una plaça que resumia els anhels de la burgesia barcelonina. Un indret elegant —situat al mig d'on vivien les famílies benestants fins a la construcció de l'Eixample—, que es va *encanallar* i va tocar fons en les darreres dècades del segle xx. Tot aquest recorregut, fins al renaixement de la plaça, a començament d'aquest segle, explica bona part de la història de Ciutat Vella.

© José Antonio Sancho.

▲
El passatge de Madoz l'any 1980,
amb el bar Vivancos a l'esquerra,
actualment el restaurant
Les Quinze Nits.

La plaça sense plaça

A l'edat mitjana, on ara es troba la plaça Reial hi funcionava el bordell de Viladalls, l'únic que podia obrir legalment a la ciutat. L'establiment donava nom a la via que passava pel seu costat, i que a partir del segle XIV es va conèixer com a carrer del Vidre, per la foneria de vidre que s'hi va instal·lar. Desapareguts prostíbul i taller, acabada la guerra de Successió es va oferir el terreny als monjos caputxins, que havien perdut casa seva en els combats. El convent que es va construir es va dedicar a santa Madrona i es va inaugurar el 1723, amb entrada per la Rambla.

Aquella Barcelona era un lloc on la gent vivia amuntegada i sense espais públics. La idea de fer-hi una plaça va ser del capità general de Catalunya, Antonio Ricardos, que va proposar traslladar els caputxins a l'abandonat monestir de Sant Pau del Camp. Quasi trenta anys més tard, un periodista del *Diario de Barcelona* va recollir la proposta i es va iniciar un debat que va convèncer el Govern de construir-hi la plaça i, d'aquesta manera, el 1822 van aterrar la casa dels caputxins. Malauradament, l'any següent les tropes franceses van ocupar la ciutat,

►
Vista de la plaça
Reial el 1893.

© Arxiu Fotogràfic de Barcelona / Autor: Hauser i Menet.

Xavier Theros

Escriptor i poeta, llicenciat en Antropologia per la Universitat de Barcelona i cofundador del duet de polipoesia Accidents Polipoètics. És autor de diversos llibres de crònica urbana, entre els quals *La Sisena Flota a Barcelona* (Premi Huertas Claveria 2010), *Barcelona a cau d'orella*, *Tots els meus carrers*, *Secretos a la vista*, *Diumenges a Barcelona*, *Vida i miracles de la plaça Reial*, i de la novel·la *La fada negra* (Premi Josep Pla 2017). Ha col·laborat amb el *Diari de Barcelona*, *Deia* o *El País*. Actualment, té una secció setmanal a l'*Ara* i als informatius de Betevé.

van acabar amb el Trienni Liberal i en van ordenar la reconstrucció, ara amb entrada pel nou carrer de Ferran.

Santa Madrona no va ser incendiada durant la crema de convents de 1835, tanmateix hi van foragitar la comunitat i es va habilitar per a altres usos. Era la seu dels diaris *El Constitucional* i *El Vapor*. Fou el col·legi de Santa Àgueda i l'escola Lancasteriana per a infants sense llar. Va ser caserna militar, i la segona *casa-cuartel* que va tenir la Guàrdia Civil a casa nostra. I el teatre de Caputxins, transformat després en el teatre Nou. Finalment, el 1848 es va enrundar el convent i es va posar la primera pedra de la futura plaça, que dissenyaria l'arquitecte Francesc Daniel Molina.

El somni burgès

El primer nom formal d'aquest lloc va ser plaça de Caputxins, però a partir de 1850 comença a ser anomenada plaça Reial. Les obres es van iniciar pel futur passatge Madoz, per la finca coneguda com la Casa Plandolit, en el seu temps la més luxosa de la ciutat. En aquells anys ja hi dormien els captaires, feien les seves batalles de pedres els nens i s'hi van deixar veure els primers pispes. Popularment, era coneguda com la plaça de les Dides, perquè les noies del servei domèstic s'hi trobaven amb soldats que buscaven parella.

Aviat hi van obrir la Farmàcia del Globo, el Bazar de los Andaluces i els grans Almacenes El Àguila, així com els millors cafès i restaurants del moment, com el Café Restaurante de París, el primer a servir glaçons de gel i granissats de cafè. O el Café Suízo, conegut per ser on va néixer la recepta de l'arròs Parellada. Hi havia el Café Restaurante de Europa, el Café del Universo i el Café Español. El més famós va ser el Café Restaurante de Francia, amb un cuiner francès que havia treballat per a l'emperador Napoleó III. Ell seria el gran pedagog

Vista actual de la plaça Reial.

de la burgesia barcelonina, a la qual va ensenyar a menjar i a beure.

La plaça es va donar per acabada l'any 1864. Mesurava 55 per 83 metres, amb uns porxos de 5,50 metres d'amplada. Els edificis estaven influenciats pel Palais Royal de París, amb uns àtics endarrerits rere una balustrada de pedra. Malgrat semblar-ho, la nova plaça no era pas quadrada. Encabida entre la Rambla i el laberint de carrers irregulars que l'envoltaven, un dels costats presentava una arcada més que

els altres. Quatre anys més tard, amb l'esclat de la revolució de 1868, la plaça fou rebatejada com a plaça Nacional, i no va recuperar el seu nom fins al 1875. En aquella època hi van posar una font comprada a París, dedicada a les Tres Gràcies. I dos fanals, dissenyats per un jove arquitecte anomenat Antoni Gaudí. I va tenir visitants il·lustres, com l'expresident dels Estats Units Ulysses S. Grant, o l'emperadriu austríaca Sissi. També hi van néixer els *corros*, improvisats debats polítics on es podia parlar de tot, batejats com el Hyde Park barceloní.

La plaça Reial acomplia els ideals de la burgesia local, fins i tot amb unes exòtiques palmeres plantades a partir de 1883. Els diaris

més importants del moment hi tenien la redacció, com *El Diluvio*, *La Vanguardia*, *El Barcelonés* o *El Progreso*. I hi obrien els clubs polítics des d'on es governava la ciutat, com el Círculo Fusionista. Un món plaent i tranquil que es va veure alterat

per la bomba que va esclatar el 1892, que va matar una persona i ferir-ne d'altres. En aquelles dates obria la camiseria Furest, però aviat els seus clients es mudarien a l'Eixample, i Furest amb ells.

La plaça Reial acomplia els ideals de la burgesia local, fins i tot amb unes exòtiques palmeres plantades a partir de 1883.

La plaça popular

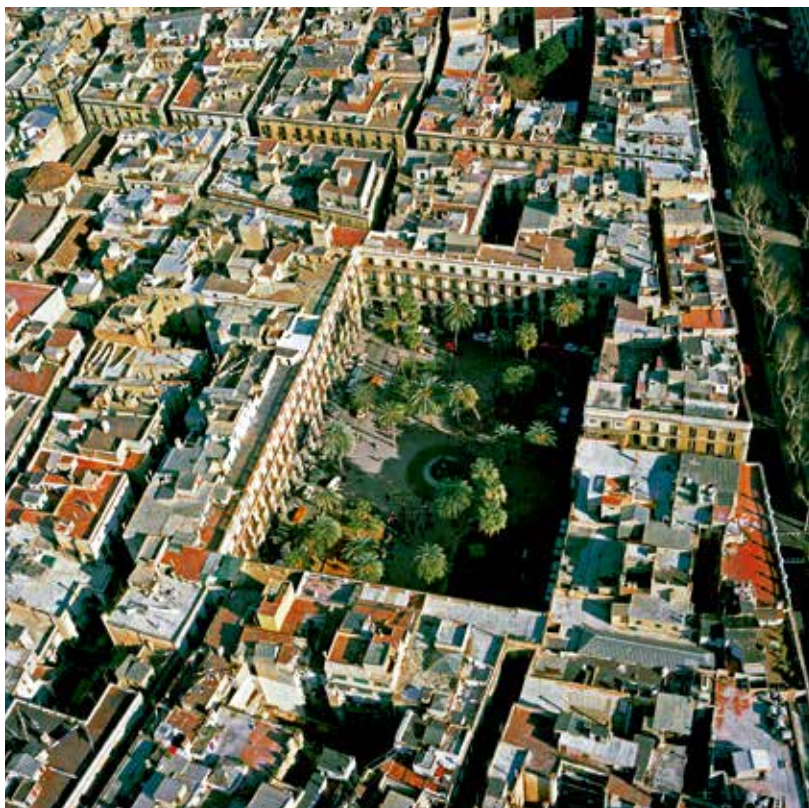
A principis del segle xx es va plantejar obrir-hi l'hotel Ritz. Tanmateix, la plaça Reial ja no era la mateixa; les famílies benestants havien marxat i el centre de la ciutat s'anava omplint de treballadors i de locals d'oci nocturn. El 1902 es va estrenar una altra de les seves peces icòniques, avui desapareguda. Es tractava d'una font batejada com la Fuente Mágica, vint-i-set anys anterior a la de Montjuïc, que va substituir la de les Tres Gràcies. Llançava cascades d'aigua i llums de colors,

il·luminada per noranta-sis arcs voltaics de gran potència. Els burgesos la visitaven quan sortien del Liceu, i després feien el ressopó en algun dels restaurants de la plaça. Però la proximitat amb el Barri Xino estava modificant el veïnat.

Durant la Primera Guerra Mundial, es va convertir en asil d'estrangers refugiats que vivien de pidolar. Acabat el conflicte, la inflació i l'augment de preus va provocar grans protestes obreres. El 1918, a la plaça es reunien les mestresses de casa, durant la Vaga de Dones. Un any més tard, obria el Museo Pedagógico de Ciencias Naturales, del taxidermista Lluís Soler i Pujol. I poc després, la Borsa Filatèlica dominical i el Café Restaurant Glacier, dues de les icones de la plaça. L'any 1925 ja era evident que la font màgica no funcionava,

així que va retornar la de les Tres Gràcies.

Durant la Segona República, li van canviar el nom pel de plaça Francesc Macià. Llavors acollia el bar Bretaña, al soterrani del qual hi havia un cabaret macabre anomenat La Cova de les Bruixes. I també el Gran Cabaret Francès i el bar Automático, sense cambriers i on tot funcionava amb màquines expenedores que engegaven amb xavalla. També van aparèixer els primers venedors de cocaïna, que oferien paperines d'un gram. Amb l'esclat de la Guerra Civil, va viure actes patriòtics i vetllades artístiques. Durant els Fets de Maig va quedar sota control anarquista i, més tard, hi va obrir un local el PSUC. La

© Arxiu Fotogràfic de Barcelona / Autor desconegut.

▲
Vista aèria de la plaça Reial,
cap al 1988.

plaça tampoc es va escapar dels bombardejos, concretament durant l'atac del 23 de novembre de 1938, quan una de les bombes va caure al carrer de Colón.

El març de 1939, les noves autoritats la van rebatejar novament com a plaça Reial. A la postguerra va perdre definitivament el seu caràcter burgès, i es va tornar un espai brut i degradat, ple de pensions i rellogats. Entre els establiments d'aquells anys figuren un drapaire, un magatzem de fruita i dues fàbriques de paraigües i mocadors. Això canvia a partir de 1941, quan hi obre el bar Canarias, pioner a organitzar campionats de bevedors de cervesa. En els anys cinquanta la plaça es va començar a omplir de gent atreta pels tancs de cervesa i els calamars a

la romana. Aprofitant l'èxit que va conèixer el Canaries, aviat li va sortir competència. La primera va ser la cerveseria Vivancos, seguida per la Taberna del Rey, les cerveseries Bonet (posteriorment convertides en els bars Colón i Ambos Mundos) i el bar Brindis (futur Jamboree), on va començar la Bodega Andaluza (futur Los Tarantos).

El Brindis va ser un dels primers locals de la Sisena Flota dels Estats Units, els mariners de la qual freqüentaven la plaça. Els americans anaven al Zodiac, a la cerveseria Tirol, al Montparnasse o al Texas, bars de cambres dedicats a ells. Potser l'establiment més relacionat amb la Sisena Flota va ser El Tobogán, la primera seu a Barcelona de la USO, un organisme encarregat d'entretenir les tropes estacionades fora del país.

Els nord-americans van propiciar la recuperació de la plaça, que es va convertir en el centre de l'oci barceloní durant les dècades de 1950 i 1960.

© Maria Espeus.

© Pepe Encinas.

▲
Imatge superior,
nens a la plaça Reial el 1978.
Sobre aquestes línies,
Miratge, de 1987. Aparador
de la botiga Taxidermia Palaus.

Els abismes de la droga

En la segona meitat dels seixanta ja es registrava un progressiu increment de la criminalitat a la plaça, sobretot pel que fa al tràfic d'estupefaents. A més, van augmentar espectacularment els robatoris. Els populars *pulinches* furtaven abrics i maletes, i ho venien allí mateix en una mena d'encants. També hi van fer aparició *hippies* d'arreu del món, de pas cap a Eivissa, que ocupaven els bancs i fumaven marihuana. I artistes com Ocaña o Nazario, ja que la plaça quedava molt a prop de la zona d'oci gai, per sota del carrer d'Escudellers.

El 1978 obria el Karma, i tres anys després el Sidecar. En aquells temps hi havia desenes de venedors de droga a la plaça, un mercadeig que al principi

estava en mans de clans gitanos que residien al barri, però que a finals dels setanta va començar a ser un negoci internacional. Els compradors neòfits que anaven a comprar una dosi es trobaven els estupefaents més adulterats de Barcelona.

Per aquells anys començava la remodelació de la plaça, a càrrec dels arquitectes Federico Correa i Alfonso Milá, que van suprimir la circulació de vehicles, van eliminar els parterres i la van empedrar. El resultat va ser una plaça dura, molt a la moda del moment. Malgrat la polèmica que va generar, no va obtenir els resultats esperats. La plaça havia canviat, però aquells serien els seus pitjors anys, quan es deia que era com el pati de la Model. En aquestes circumstàncies, s'hi van mudar

l'escriptora Maria Aurèlia Capmany i l'arquitecte Oriol Bohigas, a més del cantautor Lluís Llach, el músic Marc Almond, l'artista Lindsay Kemp, l'escriptor argentí Copi o el cantant Jaume Sisa. En principi, la teoria era canviar els veïns per restaurar la tranquil·litat, però tampoc no va funcionar.

Els anys 1985 i 1986 van ser crítics, era estrany el cap de setmana que no hi havia baralles entre grups de joves d'esquerres i bandes de skinheads. El 22 de febrer de 1988 s'hi va viure un dels episodis més dramàtics, quan bandes d'africans es van enfrontar amb pals, ganivets i matxets als gitanos, pel control del mercat de la droga.

Els anys 1985 i 1986 van ser crítics, era estrany el cap de setmana que no hi havia baralles entre grups de joves d'esquerres i bandes de skinheads.

El següent cap de setmana, un fanàtic religiós hi va apunyalat dos transvestits. Després, una partida de droga adulterada va provocar la mort de 25 toxicòmans. En conseqüència, hi van instal·lar permanentment una furgoneta de la policia al mig de la plaça.

Els Jocs Olímpics van ser un miratge, en acabar-se, tot va tornar a ser igual que abans. No obstant això, la sida i els enfrontaments entre bandes van fer fora els venedors, l'heroïna va deixar d'estar de moda i la plaça va viure una revifalla.

Aparador turístic

En els primers anys del segle XXI, la plaça es va convertir en una atracció turística. Van aparèixer noves terrasses, van desaparèixer les poques prostitutes que hi quedaven i els captaires es van mudar a un altre lloc. L'obertura del bar Ocaña i de l'hotel de cinc estrelles DO van suposar un revulsiu. Amb els porxos ocupats completament pels locals de restauració, i la font central pels turistes, es va recuperar la pau perduda. El cost va ser la desaparició dels antics veïns, que abans no volien marxar per no perdre lloguers molt barats, i ara eren directament expulsats pels preus que els demanaven. Les velles pensions, transformades en domicilis particulars, es van convertir en apartaments turístics.

La plaça ha canviat però l'estigma sobreviu, almenys entre unes determinades generacions. Els joves, que no han conegut la part més fosca d'aquest indret, la freqüenten com a punt de trobada. Per a ells és un lloc de moda, compartit amb els turistes. La majoria dels hostalers no estan gaire entusiasmats amb la gestió de l'Ajuntament, es queixen que vol eliminar terrasses i reduir horaris, encara que ells defensin que ha estat precisament això el que ha permès recuperar la plaça. El debat es mou entre deixar que segueixi sent un espai marginal, o permetre que sigui un aparador turístic. Caldrà saber si els mals que provoca el remei no són pitjors que la malaltia. Tot dependrà dels barcelonins, si la tornen a fer seva o la deixen morir d'èxit.

Vida i miracles de la plaça Reial
Coedició: Albertí Editor i
Ajuntament de Barcelona, 2019

Foto per a un cartell d'encàrrec sobre les dones a Europa, reivindicant la feina de les fotoperiodistes (1980).

Barcelona en dades

L'escolarització abans dels 3 anys

A Barcelona només estan escolaritzats quatre de cada deu infants de 0 a 2 anys.

L'educació en aquesta etapa és un mecanisme d'igualació d'oportunitats que beneficia especialment els infants de famílies més desafavorides. L'Institut Infància i Adolescència de Barcelona ha identificat tres grans reptes per assolir l'educació universal d'aquests infants: incrementar l'oferta pública d'escoles bressol i d'espais familiars municipals, millorar l'equitat en l'accés als serveis educatius i impulsar una política més integral d'educació i criança per a tota la petita infància. Són les principals conclusions que s'extreuen de l'estudi "Oportunitats educatives de la infància i l'adolescència a Barcelona 2018-2019", que també inclou un recull d'experiències rellevants que ja s'estan duent a terme per reduir les desigualtats en l'educació més primerenca.

Marga Pont, textos Astrid Ortiz, infografia

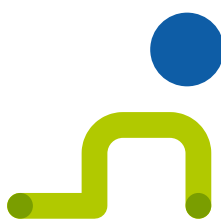
L'accés a l'escolarització de la petita infància

A Barcelona menys de la meitat dels infants d'entre 0 i 2 anys (44,3%) es troben inscrits en escoles bressol municipals o en llars d'infants privades. Aquesta taxa és sis punts superior a la de Catalunya (38,2%), però amaga importants disparitats territorials. Mentre que a Sarrià-Sant Gervasi, 9 de cada 10 nens i nenes de 2 anys estan escolaritzats (91,4%), a Ciutat Vella, no arriba a la meitat (40,8%).

L'ESCOLARITZACIÓ D'INFANTS DE 0-2 ANYS SEGONS EDAT. CURS 2017-2018

MENYS D'UN ANY
12,6 %

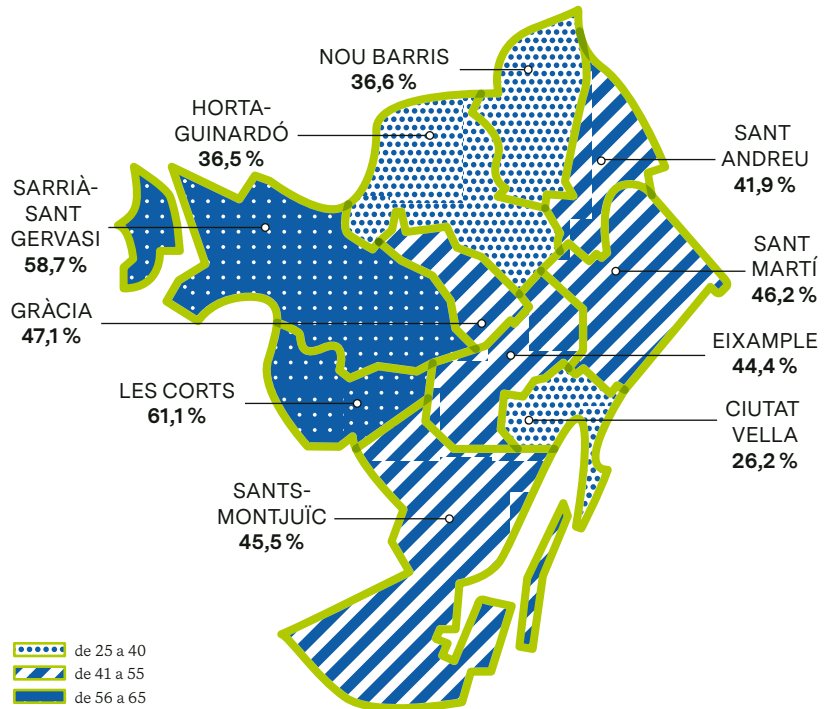
UN ANY
50,9 %

DOS ANYS
69,0 %

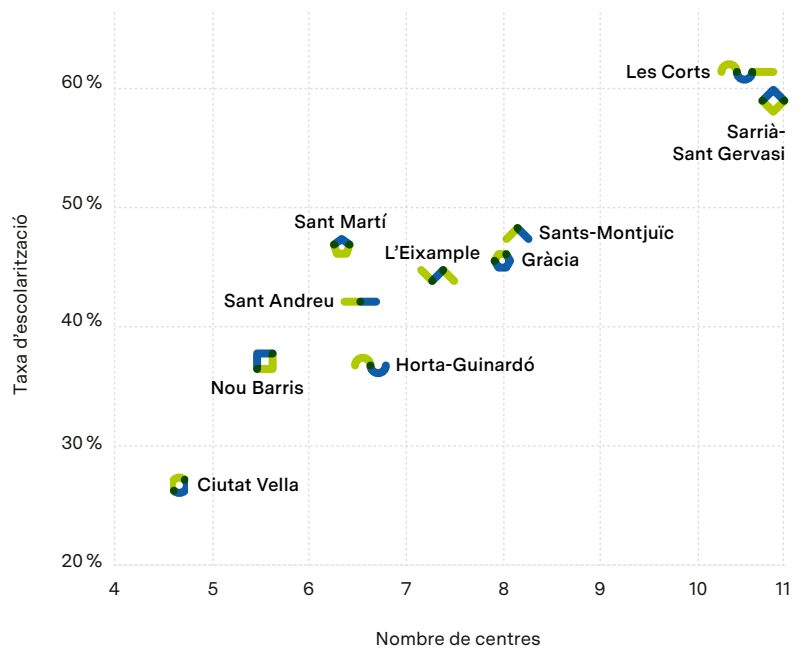
Els districtes amb una renda familiar disponible més petita són els que tenen les taxes d'escolarització de 0 a 2 anys més baixes. També hi ha una correspondència important entre la taxa d'escolarització en aquesta etapa i el nombre de centres de primer cicle d'educació infantil per cada 1.000 infants a cada districte. En els barris amb més oferta, l'escolarització registrada és superior.

TAXA D'ESCOLARITZACIÓ D'INFANTS DE 0-2 ANYS, SEGONS EDAT I PER DISTRICTES (%). CURS 2017-2018

Font: Consorci d'Educació de Barcelona.

CENTRES DE 1r CICLE D'EDUCACIÓ INFANTIL PER CADA 1.000 INFANTS ENTRE 0 I 2 ANYS, I TAXA D'ESCOLARITZACIÓ. CURS 2017-2018

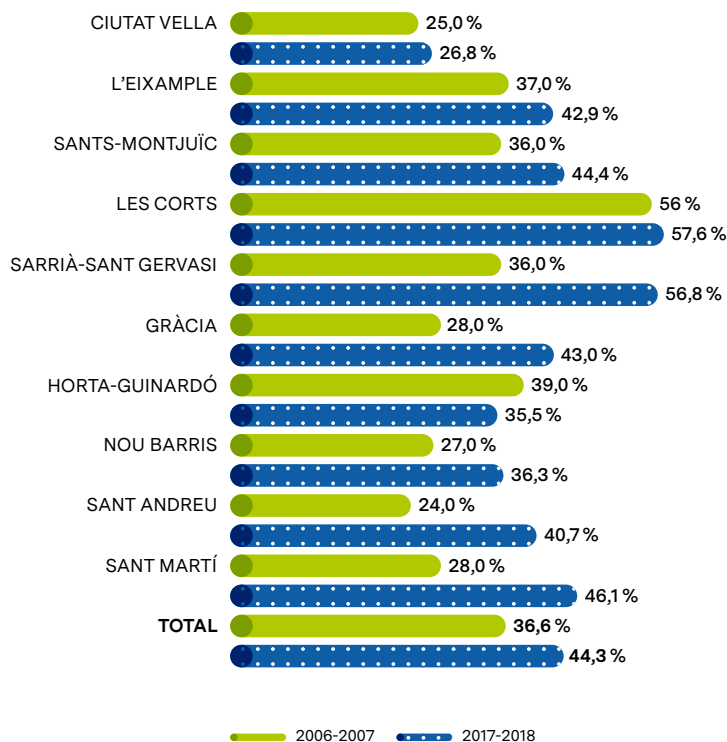

Font: Consorci d'Educació de Barcelona, Departament d'Educació i Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona.

Evolució de l'escolarització

L'escolarització entre els 0 i els 2 anys ha crescut considerablement les dues darreres dècades, i ha passat del 36,6% del curs 2006-07 al 44,3% del curs 2017-18. Per districtes, l'evolució és desigual. Cal destacar que a Ciutat Vella gairebé no hi ha creixement i que a Horta Guinardó fins i tot s'observa un descens. Aquests són els districtes amb taxes més baixes d'escolarització de la ciutat.

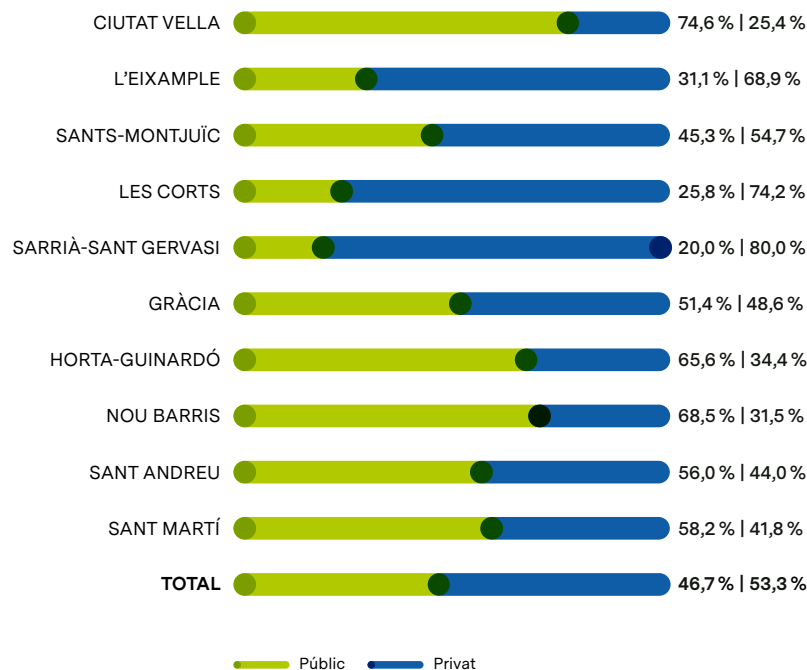
EVOLUCIÓ DE LA TAXA D'ESCOLARITZACIÓ DE 0-2 ANYS, SEGONS DISTRICTES, ENTRE ELS CURSOS 2006-2007 I 2016-2017 (%)

Escola pública o privada?

Més de la meitat dels infants menors de 3 anys escolaritzats van a llars d'infants privades (53,3%), però la distribució entre xarxa pública i privada és molt desigual. Als districtes amb renda familiar més alta i taxa d'escolarització més alta, 7 de cada 10 infants van a la privada. En els tres districtes amb menys nens escolaritzats, Ciutat Vella, Nou Barris i Horta-Guinardó, la situació és a la inversa: són atesos en centres de titularitat pública en 7 de cada 10 casos.

DISTRIBUCIÓ DE LA MATRÍCULA DE 0-2 ANYS, PER TITULARITAT DEL CENTRE I SEGONS DISTRICTES (%). CURS 2017-2018

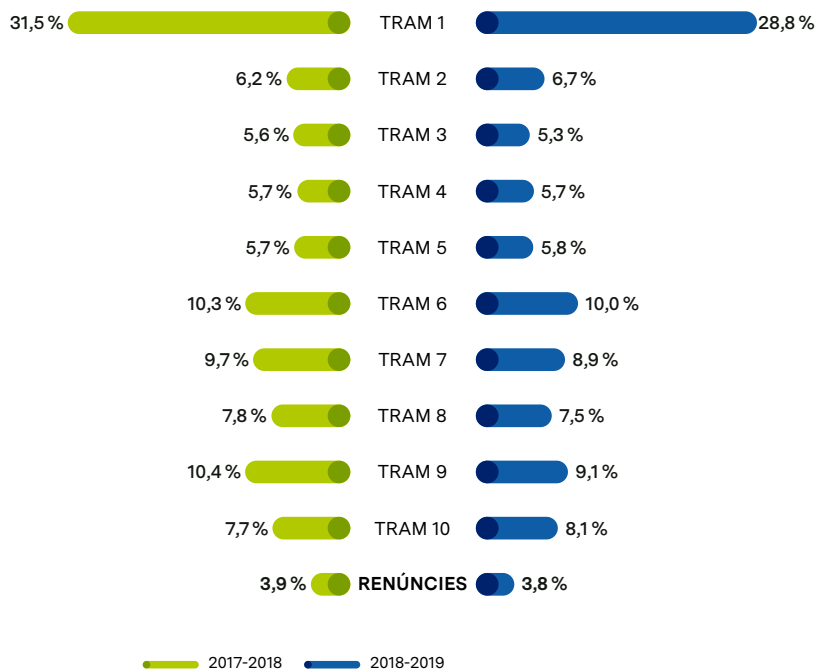

El cost de l'educació infantil no obligatòria

El curs 2017-2018 es van introduir canvis en el sistema de preus de les escoles bressol públiques amb la finalitat d'incrementar l'equitat i millorar l'accés a aquest cicle d'educació infantil. Cada família ha pagat segons la renda familiar (repartida en 10 trams) i el nombre de membres de la família. Les famílies amb la renda més baixa (tram 1) representen un terç del total. En l'altre cantó, els tres trams de renda superior també sumen un terç del total. La meitat de famílies de Ciutat Vella i Nou Barris es troben en el tram de tarifació més baix. En canvi, a Sarrià-Sant Gervasi i Les Corts, la proporció de famílies situades al tram més alt es troba per sobre de la mitjana en els tres trams de renda més alta, que és del 40%.

Amb el nou sistema de tarifació social per trams, el 65% de les famílies paguen un preu públic inferior a l'establert en el sistema anterior (trams de l'1 al 6), el 9% paguen el mateix (tram 7) i el 26% paguen una quota superior. Als districtes amb rendes familiars més baixes, hi ha més famílies que es beneficien del nou sistema de tarifes. Però també s'observa un augment de famílies que reben bonificació en els districtes amb rendes més elevades, com Sarrià-Sant Gervasi, les Corts, l'Eixample o Gràcia.

DISTRIBUCIÓ DE FAMÍLIES, SEGONS ELS TRAMS DE TARIFACIÓ SOCIAL CONCEDITS EN LES TAXES DE LES ESCOLES BRESSOL MUNICIPALS (%). CURSOS 2017-2018 I 2018-2019

PERCENTATGE D'ALUMNAT AMB BONIFICACIÓ EL CURS 2015-2016 I PERCENTATGE D'ALUMNAT EN ELS DIFERENTS TRAMS DE RENDA EL CURS 2018-2019

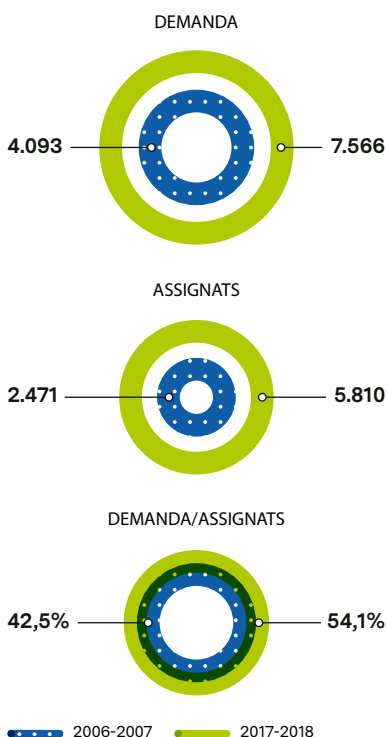
CURSOS	2015-2016	2018-2019		
	MATRÍCULES BONIFICACIÓ	MATRÍCULES TRAMS 1 - 6	MATRÍCULES TRAM 7	MATRÍCULES TRAMS 8 - 10
CIUTAT VELLA	53,0	83,1	4,4	12,6
L'EIXAMPLE	19,0	53,6	9,8	36,6
SANTS-MONTJUÏC	39,3	70,7	8,2	21,0
LES CORTS	13,6	45,6	12,0	42,4
SARRIÀ-SANT GERVASI	8,9	42,1	11,8	46,1
GRÀCIA	22,8	51,2	12,1	36,7
HORTA-GUINARDÓ	44,4	67,6	9,9	22,6
NOU BARRIS	58,7	82,9	5,3	11,8
SANT ANDREU	34,4	69,8	10,2	20,0
SANT MARTÍ	26,3	63,0	9,6	27,4
TOTAL	33,9	65,0	9,2	25,8

Font: Institut Municipal d'Educació de Barcelona.

Demanda atesa per l'escola municipal

La demanda de places a l'escola bressol ha pujat any rere any, però també ho ha fet el nombre de places ofertades i per tant s'han pogut atendre més sol·licituds. La demanda entre el curs 2006-2007 i el curs 2017-2018 ha augmentat el 30% i el percentatge d'assignats s'ha incrementat 12 punts i ha passat del 42,5% al 54,1%. Tot i així, només 2 de cada 10 infants menors de tres anys estaven matriculats en escoles bressol municipals el curs 2017-2018. Les diferències per districtes tornen a ser grans. La demanda de places ha pujat especialment als districtes on la renda familiar disponible és més elevada. A Sarrià-Sant Gervasi i Gràcia s'ha més que duplicat, i ha passat del 3,6% al 9,4% de la població en el cas de Sarrià i de l'11% al 27,5%, a Gràcia. En els districtes amb rendes més baixes l'augment ha estat més discret i fins i tot ha disminuït a Ciutat Vella (-16,4%) i a Nou Barris (-2,7%).

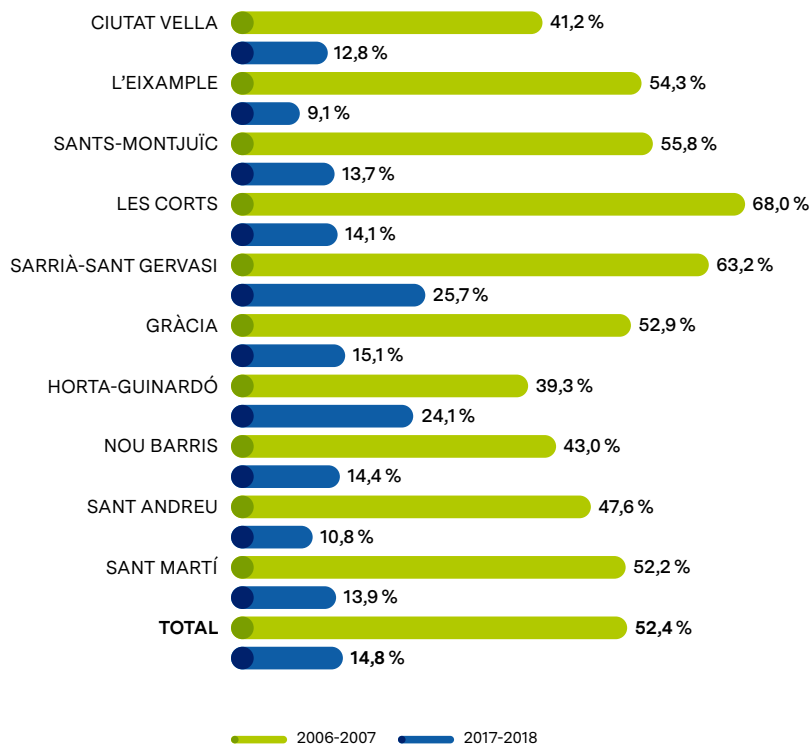
EVOLUCIÓ DE LA DEMANDA D'ESCOLARITZACIÓ DE 0-2 ANYS I DE LA DEMANDA ATESA ENTRE ELS CURSOS 2006-2007 I 2017-2018

Perfil dels infants escolaritzats

La taxa d'escolarització de la petita infància autòctona (52%) és 3,5 vegades superior a l'estrangera (15%). A escala territorial, aquesta distància és especialment rellevant. La proporció se situa per sobre de 4 a Sants-Montjuïc, les Corts o Sant Andreu. Destaca l'Eixample, on l'escolarització d'infants autòctons és 6 cops superior a la d'estrangers. Per sota de la mitjana de la ciutat hi ha els districtes d'Horta-Guinardó (1,6), Sarrià-Sant-Gervasi (2,5) i Nou Barris (2,5).

TAXA D'ESCOLARITZACIÓ D'INFANTS DE 0-2 ANYS, SEGONS NACIONALITAT I PER DISTRICTES (%). CURS 2017-2018 ATESA ALS CENTRES PÚBLICS

La majoria d'infants estrangers que cursen primer cicle d'educació infantil provenen d'altres països de la Unió Europea (32,9%), seguit pels infants provinents de l'Amèrica Central i del Sud (32,5%). Els districtes on els infants de països de la UE són majoria coincideixen amb els districtes amb taxes d'escolarització i rendes familiars disponibles més elevades (Gràcia, Sarrià-Sant Gervasi, l'Eixample i les Corts). Els infants d'Amèrica Central i del Sud són el col·lectiu majoritari a Sants-Montjuïc (38%), Horta-Guinardó (50,8%) i Nou Barris (58,4%). En el cas de Sant Andreu, el col·lectiu més present són els menors magribins, un terç dels nens de 0 a 2 anys escolaritzats d'aquest districte.

A finals dels anys 70, el moviment pels drets de gais i lesbianes sorgeix amb força i en paral·lel al moviment feminista. Un dels lemes més populars era "Maricón? Sí, gràcies", que emulava el de "¿Nucleares? No gracias". La fotografia correspon a una manifestació de 1979 pels drets del col·lectiu homosexual.

Cap petit infant sense escolaritzar

Laia Pineda Rüegg

L'escolarització en els primers anys de vida té importants beneficis per als

infants, per a les persones que en tenen cura i per a la societat. A Barcelona els menors de 3 anys que més ho necessiten, els de famílies vulnerables, són els menys escolaritzats. Cal ampliar l'oferta, fer-la més equitativa en l'accés i diversificar-la. Així es podrà evitar que l'etapa dels 0 als 2 anys sigui la primera font d'exclusió educativa i reforci el cicle de reproducció social de la pobresa.

Créixer en un entorn educatiu i de cura des del primer any i durant tota la vida és un dret garantit per diverses convencions i tractats internacionals, i és, a més, una premissa sobre la qual existeix un consens generalitzat. Però no només és un dret —al qual ja fa temps que haurien d’haver donat resposta tots els estats—, sinó també una gran oportunitat, ja que representa un mecanisme d’igualació d’oportunitats i una de les millors estratègies per reduir les desigualtats socials. L’educació de la petita infància beneficia de forma molt important els infants que provenen de famílies en situacions més desfavorides, i els ofereix millors trajectòries educatives i millors oportunitats laborals en el futur.

Tal com es recull en el recent informe de Save The Children “Donde todo empieza” (2019), l’educació de la petita infància és una de les inversions més rendibles pel seu alt retorn social. Es calcula que el retorn social és d’1 a 4, és a dir, que per cada euro invertit en la petita infància, la societat n’obté un retorn de 4.

Finalment, cal tenir en compte que la disponibilitat de serveis educatius per a la petita infància ajuda a millorar l’equitat de gènere, per l’impacte positiu en l’ocupabilitat de les mares, per l’increment de la natalitat i per la reducció del conflicte entre les expectatives laborals i el desig de formar una família.

L’escolarització en els primers anys de vida té importants beneficis per als infants, per a les persones que en tenen cura i per a la societat en general. Però, contràriament a aquesta evidència, a la ciutat de Barcelona més de la meitat dels infants no estan escolaritzats abans dels 3 anys i, encara pitjor, els que menys ho estan són justament els que més ho necessitarien: els infants de famílies en situació de vulnerabilitat.

Tenint en compte aquesta realitat i, alhora, el fet que apareixen, cada vegada més, noves iniciatives de criança a la ciutat al marge dels serveis públics, l’Informe d’Oportunitats Educatives 2017-2018 identifica tres reptes de ciutat per millorar l’oferta pública de serveis educatius de petita infància i afavorir-ne una escolarització més gran.

Més oferta pública i més equitativa

Malgrat el creixement sostingut de l’oferta de places a l’escola bressol, avui en dia menys de la meitat dels infants entre 0 i 2 anys estan escolaritzats (44 %) i la cobertura pública només pot donar resposta al 54 % de la demanda rebuda: queda clar que un dels reptes és incrementar l’oferta. Des del 2006-2007 la demanda de places a l’escola bressol ha augmentat el 30 % (especialment als districtes amb rendes més elevades), però les assignacions només han augmentat el 12 %, i amb grans disparitats territorials.

El reconeixement de l’etapa de la primera infància com a etapa educativa universal permetria garantir-ne el finançament amb corresponsabilitat de les diferents administracions públiques. Aquest

Laia Pineda Rüegg. Directora de l’Institut Infància i Adolescència de Barcelona. S’hi va incorporar com a cap de projectes l’any 2016 per impulsar iniciatives com “Observatori 0-17 BCN”, sobre les vides i els drets de la infància i l’adolescència, i “Parlen els nens i nenes: el benestar subjectiu de la infància a Barcelona”. Anteriorment, havia estat cap de projectes a la Fundació Jaume Bofill (fins al 2015), on va dirigir el Panel de Desigualtats Socials a Catalunya entre 2001 i 2012.

seria, amb tota probabilitat, un dels passos més importants perquè l'Administració desplegués, de forma definitiva, una oferta que donés cobertura a la totalitat d'infants entre 0 i 2 anys (uns 40.000 en total).

No només cal més oferta, sinó també que aquesta sigui més equitativa. La taxa d'escolarització de la petita infància autòctona (52 %) és 3,5 vegades superior a l'estrangera (15 %), i als districtes més desafavorits de la ciutat és on l'escolarització de la petita infància és més baixa (27% a Ciutat Vella, 36 % a Nou Barris i Horta-Guinardó, molt per sota del 57% de Les Corts i Sarrià-Sant Gervasi). Per tant, l'equitat ha de ser una premissa bàsica en la política educativa de la ciutat.

No només cal més oferta, sinó que també sigui més equitativa. La taxa d'escolarització de la petita infància autòctona (52 %) és 3,5 vegades superior a l'estrangera (15 %).

En aquest sentit, cal destacar la implantació, a partir del curs 2017-2018, del sistema de tarifació social per afavorir l'accessibilitat econòmica de les famílies amb menys recursos, ja que aquest sistema ajusta el preu de la plaça en funció de la renda familiar.

Des de la implantació de la mesura, el nombre d'infants que accedeixen a l'escola bressol amb quotes més assequibles s'ha doblat (del 34 % al 65 %).

Tanmateix, si bé el sistema de tarifació social alleugereix de forma molt important el cost de l'escolarització per a les famílies amb més dificultats econòmiques, el fet que als dos districtes més desafavorits de la ciutat hagi disminuït el total d'infància escolaritzada (-16,4 % a Ciutat Vella i -2,7 % a Nou Barris) posa de manifest que, a banda de les barreres de caràcter econòmic, n'hi ha d'altres que s'interposen en l'accés d'aquests infants als serveis educatius de petita infància que tan importants es demostren per compensar les desigualtats de partida.

Per tant, per avançar en un increment de l'escolarització en aquesta etapa, cal una millor identificació de les necessitats de les famílies i escatir-ne els motius de la baixa escolarització. Alhora, s'ha d'oferir suport per a la preinscripció i programes d'informació sobre els beneficis de l'escolarització dels petits i les petites per mirar d'incentivar-la.

Nous espais educatius més enllà de l'escola bressol

A partir de la constatació que, a més de la barrera econòmica, n'existeixen d'altres, emergeix un tercer repte de ciutat que ha de respondre a preguntes com aquestes: en quins entorns es desenvolupen els infants que no van a les escoles bressol?, quines necessitats tenen les famílies per a l'educació i criança dels menors de 3 anys? I, sobretot: amb quins suports compten les famílies per a l'acompanyament educatiu dels nadons i infants en aquesta etapa clau?

La proliferació de projectes diversos d'educació i criança de la petita infància fora de l'oferta pública i de llars d'infants privades (se n'identifiquen fins a 73 l'any 2015), fa evident no només que l'actual

oferta a la ciutat és insuficient per cobrir la demanda, sinó que és poc diversificada en formats, sovint rígida en les formes d'accés i no dona resposta a les necessitats socials diverses ni a totes les sensibilitats educatives.

En aquest sentit, cal destacar els espais familiars municipals (una quinzena en marxa a la ciutat), que ofereixen als infants un espai educatiu estable durant dos dies a la setmana, amb un adult de referència i l'orientació de professionals de l'educació. A banda de ser un servei diferent al de l'escola bressol, els espais familiars suposen una primera aproximació de les famílies a l'educació de la primera infància i també afavoreixen la posterior incorporació dels seus fills i filles a l'escola bressol. Destaca també el programa "De 0 a 3", que agrupa quatre casals infantils de l'Eixample. Aquests casals ofereixen un espai de trobada a les famílies per compartir inquietuds i experiències respecte a la criança dels seus fills i filles, i, simultàniament, un espai de joc i socialització per als infants. Aquesta iniciativa del Districte és una mostra del potencial d'aprofitament de la xarxa de centres cívics, ludoteques i casals infantils de la ciutat, com a centres idonis per a l'acompanyament de la criança i en particular per facilitar les experiències comunitàries que requereixen espais de qualitat. Finalment, és destacable la prova pilot de l'escola bressol Aurora, al districte de Ciutat Vella, que, a banda d'oferir un espai familiar socioeducatiu, fa una aposta de flexibilitat horària en dos torns (un de matí i un de tarda) per adaptar-se millor a les necessitats quotidianes de les famílies.

Cal tenir en compte que en altres països europeus aquesta diversitat d'iniciatives està articulada i reglada en el marc de l'oferta pública i privada i que, des de l'Administració, és pertinent establir les

condicions de qualitat i d'equitat dels dispositius (perquè també siguin accessibles a la petita infància més vulnerable), així com valorar els tipus de suports (reconeixement, regulació, cessió d'espais, etc.) que podrien ser oportuns.

Tot i l'augment sostingut de l'oferta pública i les recents mesures desplegades a la ciutat, l'escolarització de la petita infància continua sent baixa i desigual.

En definitiva, tot i l'augment sostingut de l'oferta pública i les recents mesures desplegades a la ciutat, l'escolarització de la petita infància continua sent baixa i desigual. Cal, per tant, seguir augmentant l'oferta i, sobretot, diversificar-la. A més, per tal de fer-ho bé, cal un coneixement més gran de les diverses realitats i necessitats socials de les famílies d'arreu de la ciutat, saber en quins contextos s'estan criant els infants de menys de 3 anys no escolaritzats i què necessitarien les famílies per tal d'escolaritzar-los. Només així es podrà atreure i donar millor resposta als actuals públics absents i es podrà començar a trencar el cicle de desigualtats educatives des de la petita infància.

La crisi del tèxtil dels anys 70 va provocar el tancament de moltes fàbriques, les plantilles de les quals estaven formades majoritàriament per dones. La fàbrica Eurostil, de Santa Coloma de Gramenet, va ser una de les afectades, i les seves treballadores van decidir autogestionar-la. A la imatge superior, el comitè d'empresa format només per dones, el 1977. Als 70, les dones també van començar a formar part dels sindicats. A la imatge de sota, representants sindicals de CCOO de la fàbrica Cosmo de Barcelona, el 1978.

Plec de cultura

Debat

Les arts digitals, camp obert a la creació

per Bernat Puigtobella

Entrevista

Jordi Casanovas

“El dramaturg ha de parlar de coses que l’afecten”

per Mercè Sibina

Exposicions

● La jornada de 8 hores, un triomf de la lluita obrera

per Sílvia Marimon

● Una exposició per jugar

per Lourdes Nicolich

Llibres

● *Las mejores palabras*

Daniel Gamper

per Ferran Caballero

● *Gráfica anarquista. Fotografía i revolució social 1936-39*

Andrés Antebi, Pablo González,

Teresa Ferré i Roger Adam

per Marc Dalmau

● *Educar, per a què?*

Joan Buades

● *Devaluación continua*

Andreu Navarra

per Alba Sabaté

Cap a una cultura sostenible

La declaració de l'estat d'emergència climàtica a Barcelona ha despertat un consens transversal, al qual s'han sumat gairebé tots els agents de l'espectre ideològic. És l'anunci d'un canvi mental que tindrà també la seva traducció en una transformació de la cultura, que s'ha de redefinir ella mateixa en termes de sostenibilitat, però alhora ha de ser corretja de transmissió i catalitzadora d'aquest canvi.

El buit que deixa el final del *procés* polític obre les portes a reformular compromisos, si pot ser de base més àmplia. La cultura ha de reforçar la direcció democratitzadora, sempre acompanyada de valors com la sostenibilitat. Només així podrà conquerir la centralitat en aquest nou context. No n'hi ha prou a reclamar el

2% del pressupost, sinó que cal redefinir les prioritats de la cultura perquè ocupi un espai realment rellevant a les nostres vides.

El tsunami de l'activista Greta Thunberg es pot servir de les energies civils que han impulsat el *procés* i recanalitzar-les cap a un projecte que eixampli encara més la base d'una revolució que ha de ser tranquil·la, però que també és necessària i urgent.

El moment ens emplaça a noves mirades i actituds. La dècada que obrim reclama veus i idees fresques que puguin fer front als reptes que demana aquest moment. — Bernat Puigtobella

Les arts digitals, camp obert a la creació

Des del món de l'art, les noves tecnologies —i avui sobretot les digitals— han estat sempre un camp per a la investigació, l'experimentació, i també per a la crítica i la reflexió. Els artistes tenen davant seu possibilitats infinites i imprevisibles per seguir-les utilitzant i qüestionant. Obrim el debat sobre la relació entre art i tecnologia i ens preguntem quina ha de ser la funció de l'artista digital.

El naixement d'internet va obrir una nova era en la relació entre l'art i la tecnologia. Des d'aleshores, les arts digitals s'han transformat tant, que cada dia resulta més difícil preservar i gaudir de les obres que es van crear a la xarxa al començament, atès que viuen sota l'amenaça d'una obsolescència galopant. Encara que se'n preservi el programari i el maquinari, la majoria no poden funcionar, ja que depenen d'uns navegadors o de llenguatges de programació que avui dia no existeixen. Com diu Claudia Gianetti, “el món digital sol ser exaltat per la seva capacitat de preservar el coneixement, però paradoxalment fallen les estratègies tècniques *online* de preservació de la memòria”.

També ha canviat la nostra relació envers la xarxa, nascuda als anys seixanta amb una aura de llibertat com una eina que ens portaria a l'emancipació. Ha acabat essent controlada per cinc grans empreses que l'han convertida en un espai de consum de dades, de vigilància i de control. Davant d'aquesta evolució, la posició de l'artista en relació amb les eines tecnològiques ha evolucionat, de la il·lusió naif dels inicis al desencant posterior en veure que ens trobem atrapats en una distopia vertical.

Quina és la funció de l'artista en l'era digital i, molt especialment, d'aquell artista que se serveix de la tecnologia per obrir noves possibilitats de representar el món? Quina diferència hi ha entre els artistes que van començar a explorar noves vies artístiques a les beceroles d'internet i aquells que han nascut ja en un entorn plenament digital? Quina força té l'art per incidir en l'ús que fem de la tecnologia, validar-la o qüestionar-la, des de supòsits ètics o estètics? Vet aquí la resposta que ens donen artistes, gestors culturals, filòsofs i científics.

Bernat Puigtobella,
coordinador del Plec de cultura

Marcel·lí Antúnez

Artista digital.

La tecnologia ens ofereix la possibilitat de gestionar la complexitat i incrementar el seu control. A principis dels anys noranta, coincidint amb el naixement d'internet, vaig començar a treballar amb programadors i a explorar les possibilitats de relació entre les màquines i els éssers humans. Durant tota una dècada vaig dedicar esforços a construir eines que ni tan sols existien o a donar noms a coses que encara no s'havien creat.

El problema és que mentre els artistes projectàvem un horitzó utòpic, a Silicon Valley només pensaven en el negoci. A partir del 2005, amb l'emergència de les xarxes i de YouTube, vaig entendre que ens trobàvem en una distopia de caire vertical en la qual hi havia poc marge d'incidència, i d'aquí el meu desencant amb la tecnologia. En canvi, he redescobert el meu interès per facilitar la participació: oferir als usuaris la possibilitat d'interactuar amb les meves instal·lacions. M'agrada mantenir els lligams amb l'experiència ritual, seguir considerant l'art com una vivència col·lectiva. L'aportació que es pot fer a la tecnologia des de l'àmbit artístic sempre hauria de ser capritxosa, plena d'errors i emotiva, i anar sempre més enllà del que es plantegen els negocis i les universitats.

Foto: © Carles Rodríguez

Franc Aleu

Artista audiovisual.

Sempre he tingut l'afany d'aprendre, i a força d'investigar vas trobant noves formes. Vas viatjant en la manera de fer les coses. El fet d'aprendre transforma l'obra. Sempre he canviat de disciplina.

A l'hora de crear un projecte has de saber quines tecnologies tens a l'abast i les has de dominar, no que et dominin a tu. Sovint algú experimenta amb encert amb una tecnologia i marca tendència. La facilitat d'adoptar una tecnologia fa que sorgeixin modes, fruit de l'enlluernament amb una cosa nova. Normalment el primer que ho fa molt bé és el que imprimeix el seu segell i després queda com a referent, i tot el que ve al darrere són imitadors.

La temptació de caure en l'exhibició sempre ha existit, perquè la tecnologia és un aspecte present en l'activitat artística. Un piano, per exemple, és altíssima tecnologia. I amb la mateixa tecnologia pots fer una meravella o caure en els tòpics. No crec que la tecnologia ens porti per defecte a la frivolitat o la superficialitat, però sí que hi ha gent que, gràcies al domini tècnic, s'ha fet un lloc amb continguts enlluernadors o aparentment sofisticats sense tenir el pes emocional, intel·lectual o sensorial que demana una creació solvent.

Lluís Nacenta

Director d'Hangar, centre de producció i recerca d'arts visuals.

Ens trobem en un moment crític de transformació, perquè la tecnologia ja és ubiqua. Ara ja és clar que les eines digitals que tenim a la nostra disposició no són només una oportunitat i una extensió dels nostres sentits, sinó també un condicionant i una invasió dels nostres sistemes de vida. Fixem-nos, per exemple, què ha passat amb el correu electrònic, que s'ha convertit en una cosa difícil de gestionar, ja que és una presència constant, excessiva i innecessària de la qual ens hem de protegir. Ningú dubta que la tecnologia forma part de les nostres vides, però ens hi hem de relacionar d'una manera que no sigui alienadora. Ja no és tant la idea que l'artista pot fer coses noves gràcies a la tecnologia, sinó més aviat que té la possibilitat de donar-nos una visió crítica de l'ús que en fem. L'artista ja no és un *formalitzador*, és més aviat un *establidor* de sentits, un manipulador de signes que investiga com les coses poden crear sentit, i això el capacita per fer una mirada no submissa a la tecnologia.

Què ens pot aportar la tecnologia com a creadora de sentit? Com ha dit Brian Eno, "només anomenem *tecnologia* aquelles coses que encara no funcionen". Un cop funcionen, ja no en diem tecnologia. Quan l'art es posa al seu servei, acabem fent demos que il·lustren molt bé les coses que es poden arribar a fer amb tecnologia sense interès artístic, només per als "tecnòfils". Si observem com els joves d'avui es relacionen amb la tecnologia ens adonarem que per a ells és més un mitjà per accedir a l'art, no tant una finalitat en si mateixa.

Foto: © Luciana Della Villa

“L'artista ja no és un *formalitzador*, és més aviat un *establidor* de sentits, un manipulador de signes que investiga com les coses poden crear sentit, i això el capacita per fer una mirada no submissa a la tecnologia.”

Lluís Nacenta. Director d'Hangar

Rosa Sánchez

Directora artística i cofundadora de Kònic Thtr.

Des de Kònic Thtr fa anys que treballem per posar en comunicació art i tecnologia. Avui la tecnologia és tant un element mediador com un tema en si mateixa. La nostra societat està mediatitzada per la tecnologia, per bé i per mal, i l'art ha de crear consciència sobre aquest fet. És des d'aquesta premissa que els artistes podem aportar alguna cosa, des de la innovació i creant nous llenguatges. No donem conclusions, sinó que plantegem interrogants. S'interpella l'espectador perquè interactui dialogant, compartint l'espai amb nosaltres en diferents nivells.

Avui és difícil que un projecte artístic no tingui un element tecnològic, però intentem abordar críticament la fascinació per la tecnologia. La nostra creació no parteix de la tecnologia, sinó d'una decisió conceptual. Després, les eines tecnològiques que utilitzarem estaran en funció del que volem explicar o del procés creatiu que vulguem obrir. La tecnologia és un mediador, un articulador. Nosaltres advocuem per la creació intermèdia, que consisteix en la confluència de diferents disciplines, llenguatges i formats en una experiència determinada, sempre articulant-les a través d'unes eines tecnològiques. La creació intermèdia, doncs, consisteix a crear un llenguatge del qual puguin beure diferents disciplines.

“Avui és difícil que un projecte artístic no tingui un element tecnològic, però intentem abordar críticament la fascinació per la tecnologia. La nostra creació no parteix de la tecnologia, sinó d'una decisió conceptual.”

Rosa Sánchez. Cofundadora de Kònic Thtr

Laura Benítez Valero

Doctora en Filosofia per la UAB. Directora del projecte europeu Biofriction.

Estudiant les interseccions entre les pràctiques artístiques i la biotecnologia ens adonem que la generació de coneixements transversals pot aportar visions emancipadores. La generació de contextos híbrids que afavoreixen la col·laboració d'artistes i científics ha proporcionat un nou marc conceptual i pràctic per a la investigació artística, ha permès canvis de paradigma i ha posat en relleu barreres recurrents que posen en perill la col·laboració efectiva entre aquestes dues comunitats.

Un exemple és el projecte Ginepunk, que ha propiciat una col·laboració entre artistes residents a Hangar i el Parc de Recerca Biomèdica. Si els científics aportaven coneixements específics, relatius als materials, les potències i els perills, les artistes, treballant des d'altres mètodes de recerca, aportaven als científics maneres diferents de comprendre les implicacions polítiques, ètiques o també estètiques d'allò que estaven fent. Les artistes i investigadores Paula Pin i Klau Kinki han abordat la ginecologia des d'altres perspectives possibles, fent una revisió crítica del llegat històric d'unes pràctiques ginecològiques normatives que han determinat, tant socialment com institucionalment, els cossos de les dones.

Ingrid Guardiola

Programadora audiovisual, directora i assagista. Comissària del projecte “Soy Cámara”, laboratori de nous formats audiovisuals produït pel CCCB.

La internet dels anys 80 i 90 té un esperit llibertari. La xarxa s'entenia com un espai que ens ajudaria a emancipar-nos dels grans poders. Avui, aquesta internet ja no existeix i ens trobem en un capitalisme de plataformes, un espai privatitzat regit per quatre o cinc grans empreses que funcionen amb lògiques extractivistes i predictives, amb la voluntat de generar models que s'anticipin als futurs mercats. Per tant, no és que utilitzem la tecnologia, sinó que hi vivim immersos i deleguem la gestió de l'esfera pública i fins i tot dels nostres afectes a aquests entorns tecnològics.

L'àgora pública digital s'ha convertit en un espai vulnerable, perquè cada mínima manifestació de vida es pot traduir en dades a analitzar. Tot es pot *traquejar* en patrons, fins i tot la teva passivitat. La clau ara és emancipar-se, i per això molts artistes treballen per endevinar què hi ha darrere d'aquestes grans empreses, posar el focus a les entranyes de la bèstia tot qüestionant aquest món algorítmic aparentment neutre. Els algoritmes són caixes negres i sovint és difícil entendre l'ètica que ha regit certa programació i amb quines decisions empresarials s'ha dissenyat.

Que tinguem accés a la tecnologia no vol dir que s'hagi democratitzat, ja que no disposem de la informació ni de la capacitat de gestió personal en aquesta participació il·lusòria. Avui hi ha artistes que treballen amb l'imaginari del *big data* i d'altres, més activistes, que creen plataformes paral·leles, amb la voluntat d'explorar un altre model d'ecosistema digital. I aquí entra la sobirania digital.

Foto: © Ester Roig

David Bueno

Director de la Càtedra de Neuroeducació UB-EDU1ST de la Universitat de Barcelona.

L'art que ens impacta és aquell que ens sorprèn, i la sorpresa és una reacció emocional que tenim davant d'una cosa que no sabem com interpretar. La feina del cervell és generar dubtes i, en sorprendre's, activar l'atenció. Si una de les funcions de l'art és justament generar el dubte, és lògic que ens preguntem quin efecte tenen en tot això les noves tecnologies, que ens brinden moltes noves eines per sorprendre, ja que disposem de moltes més imatges i dades que ens permeten jugar. Pots tenir una imatge i fer-la tridimensional amb unes ulleres o connectar-la amb una música determinada.

La tecnologia multiplica, i és molt interessant com el cervell es pot estimular jugant amb moltes suggestions sensorials. Estudiant com la vista interpreta un quadre estereoscòpic de Dalí o la màgia dels il·lusionistes, per exemple, podem entendre moltes coses del cervell i com el mateix cervell manipula la realitat. Hem de ser conscients dels límits ètics d'aquesta manipulació, que en l'àmbit de les *fake news* ja s'ha demostrat que pot ser perniciososa, però en l'art, si tenim clar que ens movem en el joc, la gràcia rau justament en la manipulació i la capacitat de generar bellesa.

Carles Sora Domenjó

Director del Centre de la Imatge i la Tecnologia Multimèdia (CITM) de la UPC.

Estem en un moment en què l'art ha de jugar un paper rellevant, ha de sacsejar les tecnologies i analitzar l'ús que en fem. Actualment, la ciutat de Barcelona és vista com un pol de tecnologia digital al sud d'Europa. Catalunya concentra el 20% de les indústries digitals de tot l'Estat, però, què passa amb la cultura? Hi ha fires i festivals de primer ordre, com el Mobile o el Sónar, que aporten una mirada internacional, i tenim gent de fora encantada de crear o mostrar el que es fa a Barcelona, però ens falten actius locals. Calen espais que apostin per l'arrelament del vincle entre cultura i tecnologia, i anem tard. Les administracions haurien de consolidar un projecte que faciliti un ecosistema local de formació, creació de noves empreses i de vocacions amb referents propis. El videojoc *Gris*, liderat per Conrad Roset, és en aquest sentit exemplar.

El Màster en Arts Digitals de la Universitat Pompeu Fabra, que ja no existeix, va ser el primer en tot l'Estat i va tenir un recorregut de més de vint anys. Hi van passar artistes com Marcel·lí Antúnez, Antoni Abat o Joana Moll, que han sabut capgirar la tecnologia, generar nous discursos o utilitzar-la d'una manera alternativa. El paper de l'art és fer de contravalor de la innovació tecnològica, utilitzar les tecnologies o crear-ne per oferir una mirada nova.

Joana Moll

Artista, professora i investigadora. Cofundadora de l'Institute for the Advancement of Popular Automatism.

La potencialitat de l'art és *problematitzar* coses que no tenen l'aparença de ser problemàtiques. *Problematitzar* significa alterar patrons estàndard i fer connexions entre coses que no són visibles, però que tenen implicacions polítiques, socials, econòmiques i fins i tot mediambientals molt greus. M'interessa mostrar les friccions que es generen entre sistemes i actors en les noves tecnologies de la comunicació. Una de les funcions que pot tenir l'art és canviar la perspectiva i revelar diferents alternatives sobre com podrien funcionar les coses. En definitiva, canviar el focus, posar-nos unes altres ulleres.

A *The Hidden Life of an Amazon User* (2019) m'he proposat mostrar la doble explotació a què està sotmès l'usuari d'Amazon, una empresa que té un focus obsessiu en el client a fi de personalitzar al màxim el seu servei. L'activitat a Amazon esdevé un registre del teu comportament, de manera que, sense voler-ho, treballes per a Amazon. A més, una part del consum de dades s'activa al teu navegador i ho pagues tu.

Ara investigo l'impacte mediambiental de Data Analytics a la indústria de les tecnologies de la informació i la comunicació. Estic fent recerca de dades que encara no sé si són públiques o no. Serà significatiu descobrir quines són de domini públic i quines no, i preguntar-nos per què no hi ha una regulació clara. La majoria de dades que es recol·lecten no es fan servir ni se sap quina utilitat tindran, però s'emmagatzemen a l'espera d'una intel·ligència artificial (IA) capaç de gestionar-les, per bé que l'impacte mediambiental d'aquesta IA també pot ser brutal.

“Ens falten actius locals. Calen espais que apostin per l'arrelament del vincle entre cultura i tecnologia, i anem tard. Les administracions haurien de consolidar un projecte que faciliti un ecosistema local amb referents propis.”

Carles Sora Domenjó. Director del CITM

Jordi Casanovas tirava per a inventor, però per culpa dels autors argentins Rodrigo García i Javier Daulte, el virus del teatre se li va ficar al cos. Casanovas, un dels dramaturgs més prolífics del país, va crear la companyia Flyhard i va dirigir la sala del mateix nom amb produccions revolucionàries que van enganxar el públic jove al teatre. Ara té una productora teatral i continua escrivint i dirigint. El teatre documental el fascina. Dins d'aquest gènere va escriure *Jauría*, basada en els fets del cas de la Manada, i ara està preparant una obra, també documental, sobre

la llengua entre Girona i Valladolid amb una dramaturga d'aquesta ciutat, Lucía Miranda.

Jordi Casanovas

“El dramaturg ha de parlar de coses que l’afecten”

La teva vocació primerenca no va ser amb el teatre. Semblava que series un home de ciències, que tiraves per a inventor...

Estava convençut des dels 12 anys que volia ser enginyer. Volia ser inventor. M'agradava molt toquetejar les joguines que tenia, i les de la meva germana, i crear altres andròmines. Tothom em deia que havia de ser enginyer. I als 18 anys ho tenia claríssim. Vaig començar la carrera d'Enginyeria de Telecomunicacions, però un cop allà em va decebre. Era molt tècnica, gens creativa, i vaig tenir una crisi... Llavors vaig apuntar-me a fer teatre durant l'estiu.

Quan em vaig plantejar canviar de carrera, tenia com a opcions l'Institut del Teatre, l'Escac o Belles Arts, i va guanyar la més assequible. Durant un any, feia Belles Arts al matí i Telecomunicacions a la tarda. Només havia de creuar la Diagonal, però va ser una bogeria i ja em vaig adonar que havia de deixar *telecos*. Mentre estudiava Belles Arts feia cursos a la Beckett, anava d'oient a l'Institut, escrivia teatre i anava muntant coses, primer a Vilafranca i després a Barcelona.

Hi ha uns temes recurrents a les teves obres? Com els tries?

Alguna gent diu que hi ha molta violència a les meves obres, però és més aviat una por a la violència, un terror a quan s'acaba el diàleg i la capacitat de raonar. Com es gestiona la violència? La majoria de nosaltres, jo mateix, no tenim manera de defensar-nos davant la violència, i això em produeix malsons. La violència, que pot ser verbal o psicològica, és molt present. De vegades me n'he pogut sentir víctima i, amb tot, he sentit que jo mateix aplicava alguna mena de violència psicològica. I tot això, és clar, no deixa de ser un enigma.

Per començar qualsevol projecte, ens reuníem amb la meva companyia, la Flyhard, per descobrir què ens preocupava, què ens passava en aquell moment, i parlar-ne a les obres teatrals. Teníem clar que l'àmbit audiovisual no ens interessava, que volíem invertir absolutament en el teatre, allunyar-nos del que ja hi havia i fer una cosa diferent, més jove. Buscàvem com a públic els joves que se sentien lluny del teatre i dir-los que fèiem una cosa per a ells. Amb alguns temes de les primeres obres ens vam anticipar a la realitat, com va passar amb *La ruïna*, on parlàvem de la crisi econòmica un any abans que esclatés i tothom ens deia que com podia ser que ho haguéssim encertat.

Ets un home de teatre que fas tots els papers: autor, director, productor... Amb quin et trobes millor?

Com a autor gaudeixo escrivint, però és una feina solitària, perquè no tens contacte amb ningú més. La feina de direcció és tot el contrari: comporta crear una família, establir unes relacions. En l'escriptura, el treball és intern, propi, aïllat. En el procés de direcció, durant els assajos confrontes, debats, trobes, investigues conjuntament. És més relaxat, menys dur.

I el treball de producció m'interessa per dos motius: pels moments en què no tens idees o les idees que tens no interessen. Mantenir aquesta pulsio en la producció és útil per si falla alguna de les potes. Has d'estar fresc i al dia.

Parlem de les ajudes públiques al teatre. Estan ben plantejades?

Crec que com a país, tenim unes polítiques de subvenció potents, però que no s'han revisat com convindria. Hi ha companyies històriques que tenen una dimensió i fan una feina que ja no té res a veure amb la que feien abans, però disposen de les mateixes ajudes que fa 40 anys i no s'han revisat els projectes que es continuen impulsant des de llavors. Des de l'administració pública hi ha una dinàmica de "deixem fer". Mentrestant les productores i les companyies petites actuals pateixen molt i no reben recursos.

"Crec que, com a país, tenim unes polítiques de subvenció potents, però que no s'han revisat com convindria."

Als anys 80 hi va haver una explosió de llibertat i van aparèixer companyies creades per gent jove, que tenien al voltant de vint anys. Van gaudir de tots els recursos per créixer de manera espectacular, van tenir el talent i les ajudes. Ara les mantenen fons públics i estan a les acaballes: han perdut interès en l'àmbit creatiu. En canvi, tota la gent que ara té vint-i-pocs anys no disposa de recursos. S'acostuma a fer l'anàlisi que ara no hi ha tant talent com el d'abans, però és mentida, el que no hi ha són ajudes.

Els primers muntatges d'aquestes companyies històriques eren bunyols, però en aquell moment es necessitava que sortissin i creixessin. Ens trobem en un paradigma social nou, en què els creadors han de ser lliures, i per això se'ls ha de donar recursos. Fa pocs mesos, el grup Tres per 3, format per les companyies Dagoll Dagom, Tricicle i Anxa, va vendre el Teatre Victòria al Mago Pop. A aquestes companyies, en el seu moment, se les va subvencionar perquè compressin el teatre. Els diners que han obtingut de la venda, retornaran a la societat? No. S'estan fent malament les coses per desídia, no s'està revisant com es reparteixen les ajudes i és una pena, perquè, de talent, n'hi ha més que mai.

Quin paper ha de jugar el teatre públic?

L'últim encàrrec de teatre públic que vaig tenir és de 2012. N'he tingut un altre el 2019 del Teatre de València. Si com a dramaturg només depengués del teatre públic, com els passa a molts companys, no en podria viure. Afortunadament, he pogut escriure alguna comèdia que ha funcionat, però hi ha dramaturgs que tenen una línia teatral amb punts més arriscats i no tan populars que amb el que reben només del teatre públic no poden sobreviure. En aquests casos, jo ja hauria plegat. Això és perillós i, a més, no és just.

Que el Teatre Nacional de Catalunya faci un bloqueig radical al 90% de la dramàtúrgia que hi ha a Catalunya, o que faci una aposta concreta per 3 o 4 dramaturgs, em semblaria molt bé si hi hagués recursos per a tothom. Però

és que no n'hi ha... Els autors que necessiten aquest suport públic per viure i per poder seguir experimentant i creixent en una línia creativa concreta, simplement no hi tenen accés.

Quins motius creus que hi ha per apostar per determinats dramaturgs o companyies i no uns altres?

Crec que es fa per desídia i conservadorisme. Els gestors s'han anat fent grans. Van entrar amb una llibertat mental i creativa brutal, però ara estan a punt de retirar-se. Amb 20 anys tens ganes de canviar-ho tot i amb 60 tens més al cap l'hora per retirar-te i no et vols complicar. No sé si hi haurà un relleu generacional en algun moment o si quedarà enquistada una manera d'anar fent i d'anar repetint. I això en el sector teatral és determinant.

Juan Carlos Martel ha ocupat la direcció del Teatre Lliure després de la marxa accidentada de Lluís Pasqual. Hi veus un canvi de rumb?

D'entrada, com a mínim, aquesta generació de companyies amb persones vora els 30 anys que no havien tingut l'oportunitat d'entrar a cap teatre públic, ara amb Martel la tindran. Què significarà això? Què els passarà? Si el seu únic puntal és el teatre públic, difícilment se'n sortiran, perquè no els donaran continuïtat, ja que el Teatre Lliure ha de donar oportunitats a tothom. I si no tenen continuïtat, segurament hauran de plegar... Però si després de passar pel Lliure poden fer el salt i apostar per un teatre més comercial, és possible que trobin la via per seguir treballant. Per ara només podem analitzar el que Martel ha fet des del setembre de 2019, quan va ocupar el càrrec. Ha estat valent en anar a buscar gent que estava a punt, que ja feien molta feina, però que mai tenien recursos. Ara la pregunta és: això és només un caramel o hi haurà més possibilitats?

“Soc molt reticent a demanar ajuts per a la cultura, perquè crec que hi ha àmbits que ho necessiten amb més urgència.”

Avui el Lliure tira endavant muntatges de companyies joves que no podran fer gira. Fa quaranta anys, Dagoll Dagom, Comediants, Joglars, La Fura eren companyies que feien cent *bolos* per Catalunya i d'aquí obtenien els recursos. Fer temporada només a Barcelona és molt desgastant. Com a productora, nosaltres sempre busquem que l'obra pugui girar molt, perquè això suposa feina per a tot l'equip durant temps.

Com es pot canviar aquesta dinàmica?

Tenim pocs recursos, però soc molt reticent a demanar-ne per a l'àmbit cultural, perquè crec que hi ha àmbits que ho necessiten amb més urgència. De fet, he demanat sempre el contrari, que no hi hagués subvencions. El canvi paradigmàtic seria veure què passaria si totes les companyies i els teatres privats que reben subvencions

no en tinguessin. Tothom hauria de treballar per atreure el públic, perquè els espectadors serien la seva font de recursos i tot plegat canviaria molt. Hi ha un sistema de castes molt enquistat en el medi teatral.

És una opinió radical...

No ho desitjo, perquè provocaria patiment a molta gent. Si es pogués fer sense que ningú patís, voldria que s'hagués de començar de zero i veure qui s'espavila, qui té el talent, qui està explicant coses que interessin i no a l'inrevés. Ara molt públic s'empassa els muntatges que els donen i no necessàriament els que voldria veure.

De què ha de parlar el teatre?

Un dramaturg és una antena d'allò que està passant a cada moment. Crec que em passa a mi i a tots els companys que parlem de coses que ens afecten, ja sigui des d'una vessant personal, política o social.

Últimament t'interessa més el teatre documental, que parla amb testimonis de casos reals i els porta a l'escenari.

Hi vaig arribar en un moment en què ja tenia consolidat l'ofici. No invento res, només experimento amb la forma de presentar-lo, amb la tècnica. Jugo molt amb tècniques de tensió i de dosificació per mantenir l'interès. És un exercici matemàtic i també de qüestionament intel·lectual o moral.

En aquests temes basats en casos reals, quan et poses a investigar, no tot és blanc i negre, hi ha molts matisos, com per exemple en el cas de *Jauría*, obra que vaig fer basada en el cas de la violació múltiple a una noia pel grup de nois coneguts com la Manada. La informació des dels mitjans de comunicació era diària i immediata. En canvi, nosaltres vam fer un treball de recerca sobre els fets durant un any per concentrar-los en una hora i mitja d'espectacle, mostrant les complexitats, les mirades diferents. Aquest treball és perillós perquè és molt delicat, és un tema amb gent que està viva, però a la vegada tenim uns resultats extraordinaris. En el cas de *Jauría*, la fiscal va veure la funció i es va emocionar moltíssim. Si un dia venen dos-cents jutges a veure la funció i alguns que tenien prejudicis se'n van posant-los en dubte, estarem aconseguint una cosa que no podíem imaginar que es pogués aconseguir amb una obra de teatre.

Veurem cada cop més teatre documental a la cartellera?

El teatre documental s'ha de fer amb rigor. El que faig és dramaturgia sobre material trobat. No el provocho. Aquesta línia de teatre es mantindrà en cartell sempre que sigui de qualitat. No es pot fer ràpid i barat. Ara tirarem endavant un projecte amb Lucía Miranda, una autora de Valladolid. Ens plantegem un treball durant dos anys fent entrevistes sobre la llengua, fent un viatge entre Valladolid i Girona. D'una banda, anem a la zona més hostil contra la llengua catalana i, de l'altra, anem a la zona més reivindicativa del català, a fer preguntes com aquestes: Per què escoltar algú que parla una altra llengua ens provoca ràbia? Per què posar en dubte la immersió lingüística en l'àmbit de

la llengua catalana és una qüestió que va directament a l'estómac? A partir d'aquesta investigació mirarem de fer una dramaturgia que sigui interessant.

I quins altres projectes tens entre mans?

Estic reescriuint *Sopar amb batalla* (2010), una comèdia negra que es reestrenarà. També estic escrivint *Alguns dies d'ahir*, sobre com una família va viure la situació política prèvia i posterior a la celebració del referèndum per la independència de l'1 d'octubre de 2017. Inclouré un epíleg amb la vivència de les mobilitzacions de l'octubre de 2019 arran de la sentència judicial del Tribunal Suprem, que condemnava els polítics presos pels fets de l'1 d'octubre del 2017. Presento una família amb diferents mirades i tracto d'analitzar com es va viure amb tota la seva complexitat, no només des de la visceralitat ni des de la polarització emocional. Seran un pare, una mare, un fill i una filla, i la dirigirà Ferran Utzet. Al teatre anglès o al nord-americà fan aquest gènere, com és el cas de Richard Nielson, un autor americà a qui el Public Theatre, l'any de les eleccions en què va guanyar Donald Trump, li va encarregar tres obres de converses familiars al voltant de la situació política. Miraré d'agafar aquesta estela, no serà tant un treball de trama sobre què li passa a la família, sinó com estan vivint, debatent i discutint el que va passar aquells dies. Serà un viatge interessant per a l'espectador recordar tot el que va passar, però d'una manera diferent de com ho han fet els documentals.

Com a país, en quina situació es troba la dramaturgia?

Veure que la generació que ens ha precedit i la meua generació tenim èxit a l'estranger, anima molta gent a escriure teatre pensant que en podrà viure. Ho estan aconseguint dramaturgs com Jordi Galceran, Pau Miró, Esteve Soler, Marta Buchaca... Desenes de dramaturgs estem vivint de la professió, enviant textos per tot el món, i per tant tenim mercats oberts. A l'exterior es coneix que la dramaturgia catalana és comèdia dramàtica amb contingut social, amb obres com *El principi d'Arquímedes*, de Josep Maria Miró i Coromina, o *Els jugadors*, de Pau Miró... Aquestes obres, vistes des de l'estranger, formen part d'un conjunt, d'una manera de fer teatre, però no estem utilitzant aquesta circumstància per promocionar més el teatre català a l'exterior. Com a productor he fet gires a l'estranger amb els títols *Idiota* (que també vaig signar com a autor); *El test*, de Jordi Vallejo; i *Laponia*, de Cristina Clemente i Marc Angelet, que es farà a Mèxic, Argentina, Madrid... Amb totes aquestes obres que són exportables, els que vinguin darrere ja tenen una via molt oberta. Aquí estem en mal moment per a l'exhibició comercial, però a fora no. Ara és el millor moment de la història, perquè tenim les portes obertes arreu del món.

Tenim un problema amb el públic jove per fer-lo entrar a les sales de teatre? Estan més pendents de l'audiovisual?

En el meu cas, l'audiovisual sempre ha estat present. Jo vaig *xupar* molt *Bola de drac*. Personalment, vaig descobrir

“La rambla de les floristes, que ara s'està fent al TNC, pot ser meravellosa, però no serà el teatre que farà que els joves s'hi enganxin.”

el teatre tard, als vint-i-pocs anys, i el vaig descobrir quan vaig veure que parlava de mi. El teatre que parla d'ara, encara que estigui per polir, enganxa més que una obra de fa cent anys. *La rambla de les floristes*, que s'està fent al Teatre Nacional de Catalunya, pot ser meravellosa. L'han anat a veure un munt d'instituts, però no és el tipus de teatre que farà que aquells nanos s'hi enganxin, sinó que pensaran que el teatre és arqueologia. Els hem de portar a veure coses d'ara. Els teatres públics tenen la potència d'atraure autocars plens d'estudiants, però els mouen en una direcció poc adequada.

Amb el boom de les sèries, has tingut alguna proposta per fer de guionista?

M'ho passo molt bé al teatre i en tinc prou per viure. El teatre és més sòlid, sempre hi serà. Les sèries criden l'atenció. Jo mateix en soc consumidor i espectador, però potser s'està creant una bombolla al seu voltant. Ara, molts actors apareixen a tres sèries alhora i és una bogeria. Només s'alimenta un canal i s'estan desestimant els altres. I si Netflix desapareix, s'enfonsarà tot. El teatre, en canvi, aguantarà tempestes i pedregades.

Mercè Sibina, periodista
Santiago Sepúlveda, retrats

La jornada de 8 hores, un triomf de la lluita obrera

Sílvia Marimon — A començament del segle xx, les condicions de vida dels obrers a Barcelona eren misèrrimes. A les seves taules no hi havia ni carn ni peix —si exceptuem *la carn del dissabte*, que eren les deixalles dels escorxadors—, i la meitat dels infants morien abans d'arribar als cinc anys. La fam i la manca de feina feien que els conflictes se succeïssin. El 1917 va esclatar la Revolució Russa, i la Primera Guerra Mundial va fer estralls a Europa entre 1914 i 1918. En aquells anys, en què el preu dels aliments no deixava d'augmentar i les epidèmies s'estenien ràpidament entre els treballadors —a Barcelona vivien atapeïts en els barris populars—, el moviment obrer es va anar organitzant. La puixança de la CNT va ser espectacular: el 1919 aplegava 205.642 afiliats.

En aquest context tan convuls es va produir una de les mobilitzacions obreres més importants del segle passat: la vaga de La Canadencia. Amb aquesta vaga, entre el febrer i l'abril de 1919, es va aconseguir la jornada de 8 hores, que va suposar un abans i un després en les condicions dels treballadors. Amb motiu del centenari de la vaga, el Museu d'Història de Catalunya dedica una exposició a explicar aquesta fita de la lluita pels drets laborals.

Està dividida en tres àmbits: el context, la vaga en si i la llarga lluita per aconseguir la reducció de jornada. Ho fa servint-se de les imatges de fotoperiodistes, humoristes gràfics, filmacions, documents originals i les paraules dels seus protagonistes. El conjunt configura no tan sols un relat de tot el que va passar durant aquells mesos

del 1919, sinó que transporta el visitant a aquella època convulsa on la lluita obrera s'havia d'obrir pas en un país on els treballadors pràcticament no tenien drets, i on els enfrontaments amb els empresaris acostumaven a ser molt violents.

La vaga de La Canadencia va començar arran d'uns acomiadaments a l'empresa Riegos y Fuerza del Ebro, al Pallars. Aquesta empresa era filial de la Barcelona Traction Light and Power, coneguda com La Canadencia, la primera gran multinacional que es va implantar a Catalunya. Fundada a Toronto l'any 1911 pel canadenc Frederick Stark Pearson, aprofitava els recursos hidràulics dels Pirineus per obtenir energia elèctrica. El 22 de febrer de 1919 els treballadors de totes les empreses elèctriques de Barcelona van decidir apuntar-se a la vaga, i la ciutat va quedar a les fosques. El dia 27 van anar a la vaga els obrers de l'aigua i del gas en solidaritat amb els de la llum. També s'hi van afegir els del tèxtil i els impressors, i el 12 de març els treballadors dels tramvies. El dia 13 de març es va declarar l'estat de guerra i quatre dies després, el 17 de març, es va arribar a un acord per acabar amb les mobilitzacions: llibertat per als detinguts, jornada de vuit hores i augment de sou.

El 19 de març es va fer una assemblea obrera a la plaça de braus de les Arenes amb l'assistència de 20.000 persones. Al capdavant hi havia Salvador Seguí, més conegut com *El Noi del Sucre*, que va defensar el pacte amb la patronal, va convèncer els treballadors de tornar a la feina i va donar 72 hores per alliberar els presos. Amb la tornada a la feina es va aixecar l'estat de guerra, però la "normalitat" va durar molt poc: el 24 de març es va tornar a convocar la vaga perquè no s'havien alliberat tots els presos. A més, la mobilització i la recent Revolució Russa havien espantat els empresaris, que el 9 d'abril s'havien organitzat fundant la Federació Patronal de Barcelona, a fi d'imposar la línia dura.

El 14 d'abril es va acabar la vaga general, però l'estat de guerra va durar fins al 13 d'agost. Als carrers de Barcelona hi havia 8.000 homes armats vigilant qualsevol moviment que pogués aixecar sospites i, a l'estiu, 5.000 obrers continuaven empresonats a vaixells presó i a les places de braus. Malgrat tot, la vaga havia servit per aconseguir una gran fita. El 3 d'abril de 1919, el govern de Madrid va publicar el decret de les 8 hores i Espanya va ser el primer país de l'Europa occidental a fixar aquesta jornada laboral. Tanmateix, aquella època va ser també l'inici del pistolerisme, que va provocar moltes víctimes, entre elles el mateix Salvador Seguí.

Amb la vaga de La Canadencia, entre el febrer i l'abril de 1919, es va aconseguir la jornada laboral de 8 hores.

Una exposició per jugar

Lourdes Nicolich — Sigui quin sigui el nostre coneixement sobre el món dels videojocs, siguem més o menys *gamers*, l'exposició *Gameplay. Cultura del videojoc* ens ensenya que tots podem gaudir d'aquesta disciplina, a través d'una exposició lúdica i que alhora convida a la reflexió. En entrar a l'espai expositiu de *Gameplay*, al CCCB, ens trobem davant un laberint de paraules, sons i música molt característics d'aquest fascinant món que són els videojocs: és la pantalla d'inici de l'exposició. És un encert plantejar el recorregut com si fos un videojoc, amb la seva corba d'aprenentatge corresponent, on podem explorar cinc nivells diferents i extreure'n coneixement i mirades crítiques, tot (re)descobrint-ne la història, entenent com funciona el seu llenguatge i analitzant l'impacte que han tingut en la cultura popular, la societat i l'art.

L'esperit crític no abaixa la guàrdia, però en el primer contacte amb l'exposició ens descobrim més d'un cop somrient en recordar vells temps en què ens havíem viciat jugant hores i hores, en soledat o en companyia, mentre anem mirant consoles com la Game & Watch de Nintendo o la Sega Mega Drive, ordinadors mítics com Atari o ZX Spectrum o jocs com *Asteroids* o *Pac-Man*.

Però *Gameplay* no és una exposició nostàlgica. Al llarg del recorregut també hem d'entomar perills i estar preparades per actuar i sortir-ne victorioses. La mostra propicia un diàleg enriquidor a través de la mirada de diferents experts, obres i artistes que posen de manifest la relació dels videojocs amb determinades ideologies, la política i els papers femenins. Així, al vídeo *Tropes vs. Women* la bloguera i crítica feminista Anita Sarkeesian es

pregunta per a quin públic estan pensats els personatges femenins o què aporten les figures femenines a les històries.

Gameplay presenta algunes llacunes a l'hora de mostrar la relació entre tecnologia i jocs en el període comprès entre els anys 90 i els primers anys d'aquest segle. Haver il·lustrat el pas del 2D al 3D en aquells anys hauria ajudat a entendre l'evolució dels jocs. Aquest canvi va suposar un pas revolucionari dins el seu llenguatge i una forma diferent de percebre els entorns a l'hora de jugar. Va significar l'aparició de noves mecàniques i nous controls que canvien la manera d'interactuar.

Avui el sector *indie* té un pes molt important i *Gameplay* ens permet veure i jugar amb les propostes diferents que fa aquest sector, que van més enllà de les convencions i obren el ventall de temes. Així, al joc *Dys4ia*, desenvolupat per Anna Anthropy, tenim una mirada més personal d'una autora que se serveix del videojoc com a mitjà narratiu autobiogràfic, on podem explorar vivències sobre el seu canvi de gènere. També trobem plantejaments artístics diferents i molt bells a *Monument Valley 2*, d'Ustwo Games, o *Limbo*, de Playdead.

Gameplay no eludeix els pros i contres de la gran expansió que han viscut els videojocs, que tenen una àmplia presència en molts àmbits diferents a la nostra vida: s'han diversificat les plataformes, el públic consumidor s'ha ampliat i els jocs tenen un pes econòmic molt important a nivell global. Es dedica un espai als *serious games*, com ara *Lands of Fog*, un joc que fomenta els comportaments socials i de col·laboració positiva en nens amb trastorns de l'espectre autista (TEA). O també veiem els *e-sports* que professionalitzen el videojoc i presenten un negoci a l'alça dins la indústria.

Recorrent els diferents nivells de l'exposició, coneixem la història del sector català dels videojocs i accedim a una selecció de diferents projectes molt ben lligats amb l'itinerari. Per exemple, hi trobem una vitrina amb esbossos, esquemes i apunts preciosos del procés creatiu d'alguns videojocs catalans com *Gris*, de Nomada Studio. Així i tot, hi ha molt més contingut fet a casa nostra per explorar i mostrar. Valdria la pena dedicar-hi més espai o, fins i tot, preparar una exposició específica sobre el sector català.

En el primer contacte amb l'exposició ens descobrim més d'un cop somrient en recordar vells temps en què ens havíem viciat jugant hores i hores, en soledat o en companyia.

Les millors paraules

Ferran Caballero — El darrer Premi Anagrama d'Assaig és una reflexió sobre la lliure expressió. Així tradueix Gamper el *free speech* anglosaxó, assenyalant que no és ben bé el mateix que la llibertat d'expressió. La llibertat d'expressió pretén defensar l'expressió d'alguna cosa, com una opinió, una veritat o un sentiment, que cadascú ja té dins seu. En parlar d'expressió lliure, i com explica l'autor, no es tractaria de "protegir un suposat dret individual a dir allò que hom considera que sigui la veritat (...) El que mereix protecció és el dret de la societat sencera a discutir sobre assumptes rellevants, perquè només discutint es pot descobrir la veritat".

I per a l'exercici d'aquest dret col·lectiu no totes les paraules són igual d'útils ni valen el mateix. Les millors són aquelles que, com deia Aristòtil, reconeixen que "la paraula existeix per manifestar el que és convenient i el que és nociu, així com el que és just i el que és injust". Aquesta paraula pública troba la millor versió, com a aspiració de la democràcia deliberativa, en una vida parlamentària que, com diu Benedetta Craveri, "sap conjugar la lleugeresa amb la profunditat, l'elegància amb el plaer, la recerca de la veritat amb la tolerància i el respecte a l'opinió aliena".

Però no totes les "ocasions de la paraula" són equiparables a les pròpies de la vida parlamentària.

No sempre es pot aspirar a un discurs que busqui al mateix temps la veritat i la convivència. Ni tan sols en una democràcia.

No sempre es pot aspirar a un discurs que busqui al mateix temps la veritat i la convivència. Ni tan sols en una democràcia. Perquè hi ha institucions, com la família o la universitat, que per la seva pròpia naturalesa es resisteixen a la total democratització i que obliguen, per tant, a prioritzar unes paraules sobre les altres.

Silencis que salven

Encara que "el feminisme hagi enderrocat l'estricta divisió entre el públic i el privat" i que, per tant, "el llenguatge de la negociació" s'hagi instaurat també dins la família, aquí les millors paraules són encara aquelles que prioritzen la convivència a la veritat. A la vida familiar hi ha silencis que salven i coses que no es diuen o que no s'han de dir gaire sovint. En canvi, a la universitat s'esperaria que es prioritzés la paraula que diu la veritat per sobre de la paraula que cura. Però això ja no és així. La democratització és per naturalesa corrosiva de l'autoritat i per això és cada cop menys estrany veure com a les nostres universitats es reclamen *safe spaces* o se censuren certes idees per protegir els estudiants de veritats feridores o incòmodes.

La sorpresa amb què veiem créixer la por i la inseguretat dels estudiants a sentir paraules que no siguin les que millor els cuiden ens recorda que, com diu Gamper, "mai arribarem a un acord sobre la naturalesa de les millors paraules". La vida democràtica consisteix, de fet, a discutir (i potser eternament) sobre aquelles paraules que més i millor diuen la veritat i la justícia. "Conformem-nos —segueix Gamper—, que no és poca cosa, a saber identificar col·lectivament les pitjors que es posen al servei de la dominació".

El clima a les universitats ens recorda una lliçó molt valuosa: en democràcia, el dret a ser escoltat s'ha de guanyar. Però també ens alerta sobre l'amenaça sempre

present del despotisme democràtic, que de vegades s'equipara al "políticament correcte", perquè ens recorda que el poder de silenciar no és monopoli de la llei o del poder polític. També la societat exerceix de censora, i ho fa amb el convenciment que "la censura és nociva per a la democràcia, excepte en aquells casos en què se censuren missatges que volen destruir la democràcia". Posant el focus de la reflexió sobre el discurs lliure i sobre les millors paraules, correm el risc d'excusar la censura que es presenti amb la retòrica de la lluita contra qualsevol forma de dominació.

La revolució fotografiada o la fotografia de la revolució

Marc Dalmau i Torvà — *Gràfica*

Anarquista és un projecte de recerca sobre iconografia anarquista portat a terme per l'equip de l'Observatori de la Vida Quotidiana. Aquest llibre és la cristallització d'aquest projecte en l'àmbit fotogràfic durant els anys de la revolució i la Guerra Civil, i compta amb una exposició homònima a l'Arxiu fotogràfic de Barcelona.

La recerca materialitzada en llibres com aquest ens permet *imaginar* amb intensitat una de les experiències revolucionàries més significatives de la història contemporània d'Europa. No és casualitat que “imaginar” comparteixi arrel etimològica amb “imatge” —del llatí *imago* (retrat, còpia)—, en el sentit de (re)crear o (re)produir unes circumstàncies donades. Com se sap, des del juliol de 1936 fins al maig de 1937, Catalunya fou l'epicentre d'una revolució social protagonitzada pel proletariat més explotat de la societat, amb el seu moment destituent, l'autodefensa contra el cop d'estat; i la seva potència constituent, les col·lectivitzacions. Durant uns mesos, i parafrasejant Joan Garcia Oliver, els “sense nom”, els “ningú”, van saber articular un contrapoder social, polític i econòmic, fonamentat en dècades d'autoorganització quotidiana, a través d'una malla solidària de suport mutu als barris obrers, que va permetre tergiversar de baix a dalt les condicions materials d'existència. En realitat, adoptant una mirada llarga, la Guerra Civil i la victòria feixista no van ser més que l'expressió brutal d'un ajustament socioeconòmic impulsat per les classes dominants, de cara a la imposició del capitalisme de masses, i del manteniment disciplinari d'una població treballadora irredempta.

Imaginari de resistència

Les imatges recopilades al llibre dibuixen un imaginari de resistència contra la guerra i el feixisme, però també il·lustren l'eficàcia de la revolució i l'autogestió per generar una estètica pròpia i *realitzar* la vida: autodidactisme, escoles populars, salut i cures, menjadors col·lectius, col·lectivitzacions. Resulta imprescindible la part que narra la tasca de l'Oficina d'Informació i Propaganda de la CNT-FAI, nascuda amb el propòsit explícit de constituir un arxiu de la revolució, que va encarregar la producció de tota mena de material gràfic (pel·lícules, fotografies, dibuixos i cartells) a fotògrafs aliens al moviment com Campanyà o Pérez de Rozas, però també, i sobretot, a fotògrafes militants com Margaret Michaelis o “l'obrer de l'art” Kati Horna.

Treballs com aquest són importants perquè, si bé la guerra oberta acabà aquell glacial febrer de 1939, les funestes conseqüències materials i simbòliques prossegueixen fins avui. La misèria cultural, la culpabilització de les víctimes i, sobretot, el conflicte immanent, encara persisteixen; portem un trauma col·lectiu molt fons a dins, irresolt i sense tancar, que s'ha transmès de generació en generació. La memòria és un camp de batalla essencial en la lluita per la significació del present, no tan sols per la necessitat de sutura de l'imaginari social o pel reconeixement de processos de reparació de dol i de dolor, sinó sobretot per comprendre els fonaments antropològics de la societat actual en curs.

En aquest marc, aquest llibre parteix de l'objectiu de revelar els negatius de la memòria per

fer-la visible, com una invitació al despertar de la imaginació. Els fets se'ns projecten al cervell, formant una imatge, a partir de la captura instantània d'uns moments excepcionals. Així, lluny d'esdevenir el tancament d'un record del passat, les imatges poden precisament generar l'obertura de potencialitats alliberadores per l'avenir. Les fotografies de l'arxiu proletari, fins i tot en l'era de la postfotografia, constitueixen un antídoto contra el somnambulisme generalitzat del neoliberalisme capitalista, són testimonis muts que parlen i que s'erigeixen com a imatges-mirall cap al present d'una història realitzada a contrallum.

Les imatges dibuixen un imaginari de resistència contra la guerra i el feixisme, però també l'eficàcia de la revolució i l'autogestió per generar una estètica pròpia i *realitzar* la vida: escoles populars, salut i cures, menjadors col·lectius...

Gràfica anarquista. Fotografia i revolució social 1936-39, Andrés Antebi Arnó, Pablo González Morandi, Teresa Ferré Panisello i Roger Adam Bernad — Ajuntament de Barcelona, 208 pàgines — Barcelona, 2020

Navarra i Buades, dues veus necessàries en el món educatiu

Alba Sabaté — El segle XVII, l'artista holandès Jan Steen va pintar uns quadres amb l'escola com a tema. Mirant les escenes, és fàcil de veure-hi una voluntat clara de presentar de manera crítica la vida quotidiana en una escola del seu temps. Hi veiem nens i nenes escrivint, dormint o jugant; hi veiem mestres que ensenyen amb paciència i d'altres que semblen superats; hi veiem classes disbauxades i veiem també un mestre a punt de pegar a la mà un nen entremaliat. Són pintures que parlen d'una altra època, però que ensenyen que l'educació de les generacions que han de ser el futur sempre ha estat, afortunadament, tema d'anàlisi i de debat.

Han passat gairebé 400 anys des d'aleshores. Ja hem entrat al segle XXI, i vivim una revolució, la tecnològica, que ho està canviant gairebé tot i de forma accelerada. Tot canvia, el món i la nostra manera de viure, però de vegades fa la impressió que l'ensenyament se sembla massa al de fa quatre segles, i que en molts sentits va a la deriva. Per això és bo llegir veus com les de Buades i Navarra, que parlen amb coneixement, amb realisme i des de la primera línia d'actuació, de l'estat actual de l'educació al nostre país. I subratllo "primera línia", perquè massa vegades s'han hagut de tirar endavant idees i projectes de ments massa allunyades del nostre dia a dia.

En aquest sentit, *Devaluación continua*, d'Andreu Navarra, i *Educación, per a què?*, de Joan Buades, ofereixen dues visions complementàries, i en alguns punts coincidents, sobretot quan examinen l'escola en un context actual en què sembla que tot s'acaba —la modernitat, la història, les ideologies i les revolucions—, en paraules de Marina Garcés,

pensadora que els dos autors citen en diverses ocasions. Tant Buades com Navarra critiquen l'ensenyament entès com un producte que ha de ser rendible, rebutgen l'excessiva burocratització en què es troba ara immers el professorat, parlen de la desmotivació que sovint pateix i es distancien de la creixent exigència que la classe sigui més un espai lúdic que no pas un lloc d'aprenentatge.

Navarra, com ell mateix afirma al començament del seu assaig, perfila el llibre com una presentació d'aquells problemes incòmodes que sembla que no existeixin però als quals caldria trobar una solució. Davant d'aquesta realitat "incòmoda", amb exemples reals i seguint, entre d'altres, argumentacions del pedagog Gregorio Luri i de la hispanista sueca Inger Enkvist, experta en les conseqüències de l'aplicació de les últimes innovacions en el món educatiu, fa una defensa vehement de la memòria, del fet d'aprendre, dels continguts i no tant de les competències, de la responsabilitat, del respecte. Però sobretot el que reivindica Navarra és la feina ben feta del professor entusiasta que sap i que somriu, que és positiu i que ofereix confiança al seu alumnat perquè tiri endavant.

Buades fa un assaig molt més ideològic, però tocant també de peus a terra. Afirmar que davant de la realitat canviant del nostre món i davant dels greus problemes que atribueix a una deriva neoliberal (abandonament escolar, desigualtat social, desmotivació del professorat, poca democratització dels centres), cal un nou plantejament per fer de l'escola un lloc que pugui "oxigenar" amb èxit els nous paradigmes socials. Defensa un enfocament que valori la nostra llengua i cultura i que impregni

l'alumnat de la idea de diversitat, de cooperació, de fraternitat i d'interculturalitat. Reivindica un ensenyament que defensi realment la dona i que s'aboqui a treballar per la seguretat climàtica. I també sosté, amb passió i amb l'ajut de Vandana Shiva, ecofeminista índia, el biocentrisme, la defensa del planeta sencer i de totes les espècies que hi viuen.

Devaluación continua i *Educación, per a què?*, dues mirades innovadores, actuals i necessàries que critiquen, com va fer Steen, el món educatiu actual, però que clamen per un món que tingui l'ensenyament com un dels pilars més sòlids.

Educación, per a què?, Joan Buades — Més Llibres, 136 pàgines — Barcelona, 2019
Devaluación continua, Andreu Navarra — Tusquets, 288 pàgines — Barcelona, 2019

La reivindicació de l'avortament lliure i gratuït sense restriccions continua present en les campanyes feministes. Marea Verde Barcelona és un col·lectiu en defensa de l'avortament legal, segur i gratuït, que denuncia les dificultats i l'estigmatització que encara hi ha a l'hora d'interrompre l'embaràs. A la imatge, una manifestació del col·lectiu l'any que es va constituir, el 2018.

Diamante

Anna Pacheco

Si li arriben a explicar a Diamante Trivallo que s'havia de passar tota la vida en una mateixa feina, s'hauria posat molt trista. Sort que no li ho van dir. A Diamante li ha agradat sempre tenir la sensació que les coses poden canviar, que ella té el control de la seva pròpia existència. I passar-se trenta anys fent *exactament* el mateix és, conceptualment, aclaparador. Però si no t'ho expliquen i la vida va passant, perquè la vida sempre va passant, com la vida de Diamante Trivallo, llavors tot es torna suportable i fins simpàtic. Les coses han d'esdevenir de pressa i sense que ningú no te les expliqui. Per això, avui mateix és el seu últim dia de feina, avui es jubila Diamante Trivallo.

Cada vegada que a Diamante li toca recuperar una contrasenya oblidada, respon a la pregunta “Quina és la teva professió ideal?” i ella encara hi escriu *Periodisme*. Ara la fa riure. Diamante Trivallo volia ser periodista, però periodista de les de veritat. Mai no va exercir, mai, ni una millèsima de segon, ni en broma. És que Diamante escrivia molt bé. Escrivia bé de plorar. Escrivia tan bé que un amic del seu pare li va dir en un casament que Diamante serviria molt bé per a una altra cosa. Ho va fer després d’un discurs en què Diamante Trivallo havia fet plorar tots els convidats, va ser tan emocionant que el nuvi va haver de parar per anar al lavabo tres vegades. El capellà que oficiava l’enllaç va assegurar que *mai no havia vist abans res d’igual*. La núvia també va plorar, el seu plor era continu, com un degoteig, com de reg programat. El nuvi, en canvi, plorava com un inhabilitat emocional, això és, com ploren els homes, atacs sobtats, d’infart petit, tan intensos que senzillament obligaven el nuvi a amagar-se i a suspendre la cerimònia durant cinc o deu minuts. Era un embolic. La canalla, les dametes d’honor, s’amagaven sota els bancs de l’església i ploren com ploren els nens, insuportablement i plens de mocs. S’agafaven de la mà i tremolaven de fred. Un nebot de la núvia, de cinc anys, Estebanín, entre plor i plor, es preguntà en veu alta: “Aleshores, per a què serveix l’amor?” Tothom es va mig tapar la cara per continuar plorant. Les sogres queien a terra en rodó, marejades perdudes. El maquillatge de les convidades va quedar fet una coca, de manera que el casament adquirí, en conjunt, un estil molt poc festiu, més

Anna Pacheco (Barcelona, 1991) és periodista i escriptora. Als textos posa el focus en temes socials, feminismes i cultura popular amb perspectiva de classe i gènere. Els seus escrits han aparegut en mitjans com *VICE*, *PlayGround*, *La Marea*, *Público* i *El País*. Actualment col·labora amb Ràdio Primavera Sound i Cadena Ser. Ha participat en l’antologia de textos feministes *Aquí estamos* (Editorial Akal, 2019) i és autora de *Listas, guapas, limpias* (Caballo de Troya, 2019), la seva primera obra de ficció.

aviat sòrdid i com de porqueria. Les dones tenien les cares plenes de rímel corregut, caminaven com zombis, ennegrides, agafades de la mà. Comes trontolloses, les dels assistents; mirades perdudes en sortir de l'església. Realment la gent no podia, no podia parar de plorar. Durant mesos, els convidats xiuxiuejaren sobre el casament, no per criticar el càtering o el vestit de núvia. Només recordaven allò de Diamante, l'amiga aquella de la núvia. Aquell discurs tan rar. Com d'amor, però no. "Va ser salvatge la *tía*, va ser salvatge". Després del casament, es divorciaren deu persones.

- Creus en Déu?
- No gaire.
- T'agrada fer plorar la gent?
- Sí.
- T'agraden els morts?
- Bé.

Un amic del pare de Diamante, el senyor Mondrón, la va portar directament al tanatori de Sancho de Ávila. Sense saber-ho, aquell casament havia estat el primer dia de feina de Diamante. Fou claríssimament un fitxatge. Va assegurar Mondrón que Diamante s'havia de dedicar a *això* professionalment, que el que havia explicat aquell

Diamante tenia una bellesa relativament normativa, força alta, corpulenta, braços atlètics i una melena castanya que li arribava pràcticament fins al cul.

diumenge al casament tenia més a veure amb la mort que amb la vida. A *això*? Però, què és *això*? Dedicar-se a què? El pare de Diamante no entenia res i, com tots els pares, el seu principal temor era que la seva filla acabés prostituïda. Diamante tenia una bellesa relativament

normativa, força alta, corpulenta, braços atlètics i una melena castanya que li arribava pràcticament fins al cul. Diamante era el que es diu una noia guapa que a vegades prenia decisions estranyes. Per exemple, el dia del casament famós va decidir posar-se un vestit de color galàctic amb unes ales portàtils de plomes sintètiques. Deia Diamante que ho feia per la núvia, que a Cristina li agradaven molt els ocells. Ningú no va entendre res d'*això* i la gent gran ho prengué com un insult. Diamante no va sortir gaire ben parada del casament, però almenys va aconseguir una feina i força ben pagada.

El tanatori ofería el servei de "cerimònia laica" per aproximadament 3.500 euros el pla complet, sense gaires extres. Fèretre, cerimònia, flors i unes pastetes i cafè per a la vetlla. Aquest era el departament que el senyor Mondrón tenia preparat per a Diamante Trivallo. Seria ella l'encarregada de preparar els textos de comiat dels morts. El procés era senzill: entrevistar els familiars, rescatar els detalls més emotius i fer plorar la gent d'allò més. Li van oferir contracte indefinit. Diamante, molt poèticament, va arrencar a plorar. El signà immediatament, va trucar al seu pare per explicar-l'hi i començà aquella

mateixa tarda amb dos vellets que l’havien dinyat als 90 i als 87 anys. Ja la van avisar que això era una jornada “tipus”. Diamante s’ho va passar bomba. Va aprendre que gairebé sempre hauria de rectificar a petició de les vídues. Li digué una d’elles, Florencina Malogrado, que tragués allò que l’home era un senyor valent i admirat. “És que, filla, el meu home era un pocavergonya —li va dir—, millor deixa-ho en ‘va ser un senyor’”.

Diamante Trivallo va aprendre al tanatori que la gent no és tan bona ni tan sols després de morta. Va aprendre a llegir els ulls llagrimosos dels parents, a detectar en les famílies les ombres i els secrets més recòndits. L’olfacte se li va aguditzar tant que, al cap dels anys, aconseguia

Diamante Trivallo va aprendre al tanatori que la gent no és tan bona ni tan sols després de morta.

saber de veritat i profundament si el mort era amistós, romàntic o molt treballador. Se les sabia totes. Havia ideat un text plantilla preciós per als familiars de morts de càncer, no és que el text despregués gaire esperança, però tampoc en treia. Les

morts de gent jove, no es pot dir, però és clar que li agradaven. Eren, per a ella, com dies de gala. Diamante Trivallo arribà a fer-se molt popular, arribaven morts de la resta d’Espanya per ser explicats una última vegada amb les paraules de Diamante Trivallo. El tanatori va incrementar els beneficis un 250 % els dos primers anys. Li apujaren el sou.

Avui es jubila. Diamante Trivallo s’ha mirat al mirall repetint per última vegada aquest gest d’arreglar-se a les 7.35 del matí. La seva cara és la cara d’una dona de seixanta-cinc anys. Cabells curts, ara grisos. S’ha vestit amb els seus texans de sempre i una brusa ampla, blanca. En aquests anys ha après que vestir-se discretament és infalible perquè parin atenció als seus textos i només als textos. Diamante Trivallo ha comprat bombons i croissants de pernil i formatge i ha cuinat truita de patates, que li surten boníssimes. Avui serà un dia especial, la mera idea d’acomiar-se dels companys li fa una pena tremenda. Estan tots convidats. Les recepcionistes, les psicòlogues, els conductors, els tanatoestètics i les tanatopractores. Tots al complet menys Mondrón, que és mort. Es comenta que fins i tot vindran dos periodistes a fer una crònica de l’últim dia de Diamante Trivallo.

Per descomptat que ho ha fet: ha preparat un text per anar-se’n i deixar-los a tots allà, plorant.

Només veure-la arribar, la recepcionista, Mercè Quintana, la saluda com cada matí, la mira amb somriure radiant i plenament orgullosa i li diu que avui és el seu dia.

— Diamante, carinyo, estàs de sort. Avui: nen de set, avi de família nombrosa i un bon càncer de pàncrees —ja li ve a Mercè un primer rampell de plorera, de plorera espectacular, li tremola la veu i li brillen molt molt els ulls, el seu tipus de plor és el de bategades nasals, Diamante ho té controlat—. Mira com estic ja, només veure’t ja tinc ganes de plorar. Com et trobarem a faltar!

Listas, guapas, limpias
Caballo de Troya, 2019

El 8 de març de 2018 es va convocar per primer cop una vaga general feminista i centenars de milers de dones van fer marxes contra la desigualtat de gènere. Les mobilitzacions van continuar tot l'any, com la de la imatge superior de setembre de 2018 al passeig de l'Arc de Triomf. Un any més tard, el 8 de març de 2019, es va repetir la convocatòria contra la discriminació i la violència cap a les dones. A la imatge de sota, l'acte convocat per les dones periodistes als Jardinetes de passeig de Gràcia.

Barcelona Metròpolis

Número 114

Febrer 2020

Direcció

Milagros Pérez Oliva

Consell de redacció

Marc Andreu, Àgueda Bañón,
Sara Berbel, Ismael Blanco, David Bravo,
Judith Carrera, Najat El Hachmi,
Sonia Fuertes, Mayo Fuster Morell,
Marina Garcés, Oscar Guayabero,
Ismael Peña López, Sara Moreno Colom,
Milagros Pérez Oliva, Marga Pont,
Bernat Puigtobella, Genís Roca,
Joan Manuel Tresserras

Coordinació editorial

Marga Pont

Edició de textos

César Muñoz

Col·laboradors

Oriol Bartomeus, Ferran Caballero,
Brenda Chávez, Marc Dalmau, Maria
de la Fuente, José Fernández-Albertos,
Amalia Gómez Casillas, Mariona
Lozano, Sílvia Marimon, Ildefonso
Marqués Perales, Júlia Mas Maresma,
Jordi Mir Garcia, Lourdes Nicolich,
Anna Pacheco, Laia Pineda Rüegg,
Elisenda Rentería, Alba Sabaté,
Mercè Sibina, Xavier Theros.

Disseny editorial

Fons Gràfic

Il·lustracions

Joan Alturo

Fotografia

Albert Armengol, Pepe Encinas, Luciana
Della Villa, Maria Espeus, Pepe Navarro,
Carles Rodríguez, Ester Roig, José
Antonio Sancho, Santiago Sepúlveda,
Clara Soler, Arxiu fotogràfic de
Barcelona, arxiu de Kònic Thtr,
Arxiu Nacional de Catalunya.

Infografia

Astrid Ortiz

Correcció i traducció

textosBCN, Labcoop

Producció

Maribel Baños

Distribució

M. Àngels Alonso

Administració

Jordi Madaula

Dipòsit legal

B. 37.375/85

ISSN 2340-129X

Editor

Ajuntament de Barcelona

Edició i producció

Consell d'Edicions i Publicacions:

Jordi Martí Grau, Joan Subirats Humet,
Marc Andreu Acebal, Gemma Arau
Ceballos, Àgueda Bañón Pérez, Marta
Clari Padrós, Núria Costa Galobart,
Albert Dalmau Miranda, Laura Pérez
Castaño, Jordi Rabassa Massons, Joan
Ramon Riera Alemany, Edgar Rovira
Sebastià i Anna Giralt Brunet.

Directora de Comunicació:

Àgueda Bañón.

Direcció de Serveis Editorials:

Núria Costa Galobart.

Passeig de la Zona Franca, 66.

08038 Barcelona.

Telèfon 93 402 31 31

Adreces electròniques

Web

www.metropolis.barcelona

Twitter

@bcnmetropolis

Correu electrònic

bcnmetropolis@bcn.cat

*Els articles de col·laboració
expressen l'opinió dels seus autors,
no necessàriament compartida pels
responsables de la revista.*

*Els continguts de Barcelona Metròpolis
es troben disponibles al lloc web de la
publicació sota una llicència Creative
Commons de Reconeixement-No
Comercial-Compartir Igual 2.5 Espanya.*

Més informació a

www.metropolis.barcelona

Dossier

La bretxa generacional

42-51

Entrevista

Lidia Heredia

“De vegades em pregunto: amb tanta informació, quan pensem?”, de Marga Pont Algueró

73-87

Plec de cultura

Debat. Les arts digitals, camp obert a la creació

Entrevista. Jordi Casanovas

Exposicions. La vaga de La Canadencia /

Gameplay. Cultura del videojoc

Llibres. Las mejores palabras / Gràfica anarquista /

Educar, per a què? / Devaluación continua

a cura de Bernat Puigtobella

4-11

Ildefonso Marqués Perales

L'ascensor avariats

12-17

Mariona Lozano

Elisenda Rentería

Amalia Gómez Casillas

Quan l'estabilitat sembla una utopia

18-23

Oriol Bartomeus

L'ombra generacional es fa present

24-28

Jordi Mir Garcia

Joves que fan una altra política

30-34

José Fernández-Albertos

Les polítiques que demanen les noves generacions

36-40

Brenda Chávez

Consum jove i crisi climàtica

42-47

Maria de la Fuente

Júlia Mas Maresma

Les dones joves, entre la desigualtat i l'empoderament

64-71

Barcelona en dades

L'escolarització

abans dels 3 anys

de Marga Pont i Astrid Ortiz

Cap petit infant

sense escolaritzar

de Laia Pineda Rüegg

88-94

Relat

Anna Pacheco

Diamante

Versión castellana
www.metropolis.barcelona/es

English version
www.metropolis.barcelona/en

Ajuntament de Barcelona

www.metropolis.barcelona

Número il·lustrat per
Joan Alturo

Insert fotogràfic de
Pilar Aymerich